

Cultuureducatie in het Primair Onderwijs

**Een beschrijving van de situatie in
Amsterdam, provincie Utrecht, Gelderland en Limburg**

**Bureau Driessen
Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek**

Cultuureducatie in het Primair Onderwijs

Cultuureducatie in het Primair Onderwijs

**Een beschrijving van de situatie in Amsterdam, provincie Utrecht,
Gelderland en Limburg**

S.H. Esselink MSc
Dr F.M.H.M. Driessen

Utrecht 2009
Bureau Driessen
Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek

ISBN: 978-90-73259-49-2

© Bureau Driessen Utrecht

Bureau Driessen
Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek
Hiëronymusplantsoen 8
3512 KV Utrecht
tel. : 030-2334779
site : www.bureaudriessen.nl
email : bd@bureaudriessen.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
Aansluitend ander onderzoek	3
Opbouw van het rapport	4
2. De vier cases	5
Amsterdam	5
De situatie in Amsterdam vóór 2005	5
Plannen voor 2005-2008	9
De huidige situatie	9
Veranderingen	12
Gevolgen	13
Twee voorbeelden uit de praktijk	15
Toekomstverwachtingen	17
Samenvatting	18
Provincie Utrecht	18
De situatie in Utrecht vóór 2005	19
Plannen voor 2005-2008	20
De huidige situatie	21
Veranderingen	24
Gevolgen	24
Een voorbeeld uit de praktijk	26
Toekomstverwachtingen	26
Samenvatting	27
Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn	28
De situatie in Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn vóór 2005	28
Plannen voor 2005-2008	31
De huidige situatie	31
Veranderingen	34
Gevolgen	34
Een voorbeeld uit de praktijk	37
Toekomstverwachtingen	37
Samenvatting	38
Limburg	39
De situatie in Limburg vóór 2005	39
Plannen voor 2005-2008	40
De huidige situatie	41
Veranderingen	44
Gevolgen	44
Twee voorbeelden uit de praktijk	46
Toekomstverwachtingen	47
Samenvatting	48
3. Samenvatting en Discussie	49
Discussie	57
Bijlagen	59
Literatuur	65

Hoofdstuk 1

Inleiding

Het overheidsbeleid is er op gericht kinderen en jongeren meer ervaring te laten opdoen met cultuur. Een gevarieerd aanbod van culturele activiteiten op de scholen, liefst in een doorgaande leerlijn, wordt daartoe ondersteund. In de periode 1997-2003 richtte het project Cultuur en School zich met stimulerende maatregelen met name op het voortgezet onderwijs. Sinds het voorjaar van 2003 richt de aandacht zich ook op het Primair Onderwijs. Het kabinet stelde hiervoor per 2004 geld beschikbaar via de regeling '*Versterking cultuureducatie in het Primair Onderwijs*' (CEPO-regeling)¹. De bedoeling van de regeling is dat alle scholen in het Primair Onderwijs beleid voeren op het gebied van cultuureducatie en dat zij samenwerken met hun culturele omgeving om dit beleid te realiseren.

Deze regeling voor het Primair Onderwijs is met name bedoeld om de basisscholen een meerjarige beleidsvisie op de functie van cultuureducatie in het onderwijsprogramma te laten ontwikkelen. Deze beleidsvisie zou opgenomen moeten worden in het schoolplan. Verder is het beleid er op gericht de scholen structureel te laten deelnemen aan een netwerk van scholen en culturele instellingen. Het doel is zodoende de inbedding van cultuureducatie in het reilen en zeilen van de basisscholen. De nadruk is daarom gelegd op meer organisatorische elementen (beleidsvisie, netwerken).

Budgettair was er het eerste jaar (2004-2005) ruimte voor 10% van de scholen en gold het principe 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Deelname aan de regeling stond open voor alle scholen voor Primair Onderwijs. 30% van de scholen heeft ingetekend, zodat eenderde van deze scholen een toekenning kon krijgen². In de volgende schooljaren liep de financiële ruimte op naar 80% in 2006-2007. De regeling die in eerste instantie in 2004-2007 zou lopen is voor het schooljaar 2007-2008 verlengd. Hiertoe is besloten naar aanleiding van het gezamenlijke advies van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur, '*Onderwijs in Cultuur*', van 20 april 2006. De raden adviseren om de oormerking in het kader van de CEPO-regeling te verlengen zodat scholen die pas kort aan de regeling deelnemen meer tijd hebben om de verankering van cultuureducatie in het schoolbeleid daadwerkelijk te realiseren³. In 2007-2008 ontvangt 90% van de scholen subsidie. De regeling is inmiddels verlengd voor de periode 2008-2011.

¹ Regeling versterking cultuureducatie in het Primair Onderwijs 2004.

² Van 712 scholen werd de aanvraag in juni 2004 gehonoreerd.

³ CFI 2007.

Het bedrag blijft in deze periode geormerkt voor cultuureducatie. Een school ontvangt € 10,90 per leerling per schooljaar¹.

In het Actieplan Cultuurbereik I (2001-2004) was ook een geormerkt bedrag opgenomen voor Cultuur en School. In het ACB II (2005-2008) is dat niet langer het geval. Wel is de aanbeveling opgenomen expliciet aandacht te schenken aan het voortzetten en uitbreiden van de activiteiten die in het kader van Cultuur en School ondernomen zijn. Deze activiteiten zijn bedoeld om de op scholen gerichte subsidies te ondersteunen op gemeentelijk (of provinciaal) niveau en ze zijn gericht op duurzame relaties tussen scholen en culturele instellingen, op het versterken van de aandacht voor cultuur binnen het onderwijsprogramma, op het realiseren van een doorgaande leerlijn voor cultuureducatie, op beschikbaarheid van informatie over aanbod en op een op de vraag toegesneden cultuureducatief aanbod².

Dit betreft echter een open aanbeveling in het Actieplan, het geld is, zoals gezegd, niet geormerkt voor dergelijke activiteiten. Gezien de specifieke doelstelling om de cultuureducatie in het Primair Onderwijs te versterken is er daarnaast een aanvullende afspraak gemaakt tussen IPO, VNG en OCW ter versterking van cultuureducatie in het Primair Onderwijs. Gemeenten en provincies worden immers door deze drie partijen als onmisbaar gezien bij het tot stand komen van lokale of provinciale samenwerking tussen scholen en culturele instellingen.

De 30 gemeenten en 12 provincies, die deelnemen aan het Actieplan Cultuurbereik II, ontvangen in het kader van deze afspraak subsidie voor flankerend beleid. Per deelnemer is per leerling Primair Onderwijs (PO) in 2004 en 2005 een geormerkt bedrag van € 1,- beschikbaar, voor 2006 en 2007 is dit € 1,50.

De doelstelling van deze nadere afspraak is dezelfde als die voor de op scholen gerichte subsidieregeling: *'Alle scholen in het Primair Onderwijs hebben in 2007 hun visie op de plaats van cultuureducatie in hun onderwijsprogramma geformuleerd. Zij zijn in staat om in samenwerking met hun culturele omgeving en met behulp van de extra financiële middelen deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van cultuureducatieve activiteiten'*. Hierdoor moet worden bereikt dat alle kinderen van 4 tot 12 de kans krijgen om:

- in een doorgaande leerlijn kennis op te doen van kunst en erfgoed in hun omgeving;
- zich bewust te worden van de betekenis van kunst en erfgoed;
- hun eigen creatieve mogelijkheden te ontwikkelen.

Daarnaast zal dit moeten leiden tot:

- een toename van het beleidsvoerende vermogen van scholen;
- een meer vraaggerichte wijze van werken in de cultuureducatie en
- een intensieve en structurele samenwerking tussen scholen, kunstenaars en culturele instellingen³.

Gemeenten en provincies zullen, samen met daartoe aangewezen organisaties en instellingen, scholen helpen een visie op cultuureducatie te ontwikkelen. Daar-

¹ www.cultuurplein.nl.

² Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap 2004.

³ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap 2004.

Tabel 1.1. Aantal geïnterviewden¹.

provincie/gemeente	totaal gesproken	werknemers van ...			
		ambtenaren	steunfuncties	aanbieders	afnemers
Amsterdam	6	1	1	2	2
Limburg	7	1	2	1	3
Gelderland	6	1	2	2	1
Provincie Utrecht	7	1	2	1	3
Totaal	26	4	7	6	9

¹ Waarvan 11 persoonlijk en 15 telefonisch.

naast stimuleren zij aanbod van cultuureducatieve activiteiten voor scholen en de vorming van netwerken van scholen en culturele instellingen. Provincies zijn aanspreekbaar op de bovenlokale coördinatie en bemiddeling van cultuureducatie. Verder stimuleren zij niet-rechtstreeks deelnemende gemeenten om een cultuureducatiebeleid te ontwikkelen. In regio's met relatief weinig culturele instellingen verzorgen de provincies de afstemming tussen vraag en aanbod¹.

Het Ministerie van OCW wenst de behaalde resultaten met deze regeling te volgen. Daartoe zijn twee deelstudies uitgevoerd, namelijk:

- A. Een beschrijving van de uitgangssituatie en de doelstellingen in gemeenten en provincies in 2005².
- B. Een aantal casestudies in 2008.

Dit rapport betreft deelstudie B: een beschrijving van de uitwerking van de regeling in de praktijk en de achterliggende ideologie bij een aantal provincies en gemeenten.

In het onderhavige onderzoek worden vier voorbeelden besproken hoe gemeenten en provincies het flankerende geld hebben ingezet en tot welke veranderingen dit beleid heeft geleid. De vier cases zijn geselecteerd vanwege de uiteenlopende wijze waarop deze provincies en gemeenten de middelen hebben ingezet om cultuureducatie een vaste plaats te laten krijgen in het onderwijs. Om een beeld te geven van wat in de provincie of gemeente is gebeurd zijn er in totaal 26 gesprekken gevoerd met ambtenaren, werkzaam op het gebied van cultuureducatie en werknemers van steuninstellingen, aanbieders van culturele activiteiten en scholen (zie tabel 1.1). In de gesprekken is ingegaan op de achterliggende ideologie, keuzes die gemaakt zijn en de uitwerking in de praktijk.

Aansluitend ander onderzoek

Cultuurnetwerk heeft over het schooljaar 2003/2004, voorafgaand aan de subsidiëring, een nulmeting uitgevoerd op basis van de ingevulde aanvraagformulieren van gehonoreerde aanvragen van de scholen die subsidie ontvangen in het kader van de regeling. Sardes heeft deze meting de volgende jaren herhaald. Uit de meting in 2007 kwam onder andere naar voren dat de scholen die deelnemen aan de CEPO-regeling meer cultuureducatieve activiteiten zijn gaan ondernemen en vaker beleid ontwikkelen. Ook hebben deze scholen vaker een cultuurcoördinator aangewezen (Sardes 2007).

¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2005.

² Bureau Driessen 2006b.

Met deze onderzoeken is in beeld gebracht wat de scholen al deden en wat zij extra zijn gaan doen door de subsidieregeling. Het onderhavige onderzoek beperkt zich derhalve tot de gemeentelijke en provinciale inspanningen. Naast onderzoek dat zich specifiek richt op cultuureducatie in het primair onderwijs, is er uiteraard veel onderzoek uitgevoerd naar cultuureducatie in het algemeen.

IVA heeft in 2007 onderzoek gedaan onder culturele instellingen die meerjarige rijkssubsidie ontvangen in het kader van de Cultuurnota 2005-2008. Uit dit onderzoek blijkt onder andere dat circa 70% van de instellingen in 2006 educatieve activiteiten voor kinderen en jongeren organiseerde en dat grote instellingen meer aan cultuureducatie deden dan kleine instellingen. Een meerderheid van de instellingen is van mening dat zij onvoldoende allochtone bezoekers trekken en een derde dat zij onvoldoende jongeren tussen de zestien en vijfentwintig jaar trekken (IVA 2007).

In 2006/2007 is door Bamford onderzoek gedaan naar de omvang en kwaliteit van kunst- en cultuureducatie in Nederland. Uit het onderzoek blijkt dat gemeenten ‘*waardevolle financiële en praktische steun bieden*’ en dat er in Nederland sterke culturele netwerken zijn. De sterke band tussen onderwijs en cultuur ‘*leidt tot een vloeiende overgang tussen het binnenschoolse en het buitenschoolse aanbod*’. Er lijkt echter nauwelijks enige systematische kwaliteitscontrole van kunst- en cultuureducatieve activiteiten te bestaan. Zowel schoolbesturen als onderwijsinspectie besteden hier weinig aandacht aan. Voor scholen die veel aandacht besteden aan cultuureducatie werkt dit gebrek aan aandacht voor cultuureducatie door de Onderwijsinspectie demotiverend. Verder zijn scholen weinig pro-actief op het gebied van cultuureducatie en zeggen cultuurinstanties unaniem dat zij zelf op de scholen moeten afstappen om docenten geïnteresseerd te krijgen (Bamford 2007).

Bureau Driessen (2006a) inventariseerde de 42 lokale en provinciale plannen die gemeenten en provincies hebben ingediend bij de subsidieaanvraag voor Actieplan Cultuurbereik II. Het blijkt dat de deelnemende provincies en gemeenten bijna altijd jongeren aanwezig als belangrijkste doelgroep voor dit Actieplan. Daarnaast werd vaak ingezet op samenwerking tussen instellingen, tussen sectoren en tussen overheden. Dergelijke samenwerking zal doorgaans een gunstig effect hebben op cultuureducatie.

Opbouw van het rapport

In het tweede hoofdstuk worden de vier cases beschreven: Amsterdam, provincie Utrecht, Gelderland en Limburg. Het rapport wordt afgesloten met een discussie.

Hoofdstuk 2

De vier cases

In dit hoofdstuk worden provincies en steden besproken die centraal staan in dit onderzoek, namelijk Amsterdam, provincie Utrecht, Gelderland (in relatie met Nijmegen en Apeldoorn) en Limburg. Per provincie of gemeente wordt de situatie beschreven met betrekking tot cultuureducatie vóór 2005 - het jaar dat de CEPO-regeling van kracht werd - en wordt de huidige situatie beschreven. Vervolgens zal kort worden aangestipt wat er precies veranderd is en wat de gevolgen van deze veranderingen zijn. Ter illustratie worden de activiteiten op één of meerdere scholen uit de doeken gedaan. Tot slot komen de toekomstverwachtingen van de betrokkenen aan bod.

Amsterdam

In juli 2005 heeft de gemeente Amsterdam besloten tot een ingrijpende stelselherziening voor cultuureducatie¹. Uitgangspunt van het cultuureducatieve beleid van de gemeente Amsterdam is dat de vraag van de school² leidend is en niet langer, zoals in het verleden, het aanbod van de aanbieders. Voor het nieuwe stelsel heeft de gemeente extra middelen vrijgemaakt. In Amsterdam volgden 61.713 leerlingen in het schooljaar 2006/2007 primair onderwijs³.

De situatie in Amsterdam vóór 2005

In de periode vóór de herziening van het cultuureducatieve beleid waren *Kunstweb* en *Muziekschool Amsterdam* de belangrijkste cultuureducatieve instellingen. Kunstweb had als doel om cultuureducatie voor zoveel mogelijk mensen beschikbaar te stellen en was de schakel tussen de vraag van de scholen en het educatieve aanbod van de kunstinstellingen. Kunstweb bood cultuureducatie aan in de vorm van een kunstmenu, maar ook allerlei activiteiten voor individuele cursisten in

¹ Het stelsel is van start gegaan in januari 2006.

² In dit hoofdstuk wordt met school of schoolbestuur ook scholengroep of het bestuur van een scholengroep bedoeld. Er wordt steeds vaker door scholen samengewerkt, regelmatig ook op het gebied van cultuureducatie.

³ www.cbs.nl.

Tabel 2.1. Actoren in het cultuureducatieve stelsel in Amsterdam tot 2005

Actoren	Diensten en producten voor primair onderwijs
<ul style="list-style-type: none"> • Kunstweb • Muziekschool Amsterdam 	<ul style="list-style-type: none"> • Matchpoint vraag school en aanbod instellingen; kunstmenu • Aanbod muziekcursussen en –lessen
Uit deze twee organisaties voortkomend:	
<ul style="list-style-type: none"> • Werkverband Cultuureducatie • Bureau Cultuureducatie 	<ul style="list-style-type: none"> • In samenwerking met partners diverse activiteiten organiseren. • Database met projectenaanbod en profiel scholen
<ul style="list-style-type: none"> • Tientallen Amsterdamse kunstinstellingen en projecten 	<ul style="list-style-type: none"> • Diverse cultuureducatieve activiteiten

diverse leeftijdsgroepen in verschillende disciplines (dans, theater, beeldende vorming, audiovisueel, multimedia en letteren). In Kunstweb waren verschillende kleine initiatieven opgenomen als gevolg van fusies en overnames¹.

Vanaf 2001 werkte Kunstweb in opdracht van de gemeente samen met de Muziekschool Amsterdam binnen het *werkverband kunsteducatie*. Dit werkverband richtte zich op drie taken: vraaggericht aanbod voor het basis- en voortgezet onderwijs; cursussen voor jeugdige en volwassen amateurs, afgestemd op de diversiteit van de Amsterdammers, en wijk- of buurtgerichte projecten voor kinderen en jongeren samen met sociale en educatieve instellingen. Binnen het werkverband kunsteducatie werd de gezamenlijke afdeling *Instellingen en Relaties* opgericht, gericht op de samenwerking tussen scholen, verenigingen, welzijnsinstellingen en instellingen voor professionele kunst. Specifiek voor het basisonderwijs organiseerde het werkverband onder andere het project ‘Vinden en Binden van docenten’, gericht op het vinden en opleiden van geschikte nieuwe docenten, het project Beeldend Kunstenaars in de Klas en de projecten Klassefilm en Kunstkaravaan².

In september 2003 is vanuit dit werkverband het *Bureau Cultuureducatie* opgericht, met als doel de vraag vanuit de scholen beter aan te laten sluiten op het aanbod van de aanbieders van cultuureducatie³. Dit bureau had als kerntaak het toegankelijk maken van alle cultuureducatieve activiteiten voor primair en voortgezet onderwijs. Hiertoe werd een database gemaakt met daarin onder andere het projectenaanbod van ruim vijftig instellingen en het profiel van de scholen⁴.

Naast Kunstweb en Muziekschool Amsterdam waren er in Amsterdam nog veel andere cultuureducatieve activiteiten, zoals activiteiten van kunstinstellingen en projecten op scholen, die door de gemeente in het kader van de regeling Cultuur en School werden gestimuleerd⁵. De Commissie Infrastructuur Cultuuredu-

¹ Amsterdamse Kunstraad 2004.

² Amsterdamse Kunstraad 2004.

³ Gemeente Amsterdam 2004.

⁴ Daarnaast zijn informatie en adressen van relevante stadsdelen, kinderopvang en welzijnsinstellingen in de database opgenomen; Amsterdamse Kunstraad 2004.

⁵ Met name op het VMBO. Per 2003 heeft dankzij subsidies van de gemeente Amsterdam in beperkte mate verruiming plaatsgevonden naar het primair onderwijs; Gemeente Amsterdam 2004. Deze regeling werd medegefinancierd door het ministerie van OCW.

Tabel 2.2. Kritiekpunten op het oude cultuureducatieve stelsel.

- Het cultuureducatieve aanbod dringt niet door tot het PO en VMBO
 - Het financieringssysteem is onduidelijk en ondoorzichtig
 - De bestuurlijke verhoudingen zijn problematisch: er is sprake van een vertrouwensbreuk
 - Kunstweb functioneert niet naar behoren
 - Een parapluorganisatie als Kunstweb past niet in een tijd van differentiatie
 - Bureau Cultuureducatie komt niet van de grond
-

catie omschreef de situatie in april 2005 als volgt: *‘In de afgelopen vijf jaar is er veel nieuw aanbod ontwikkeld op het gebied van cultuureducatie in Amsterdam, er zijn veel nieuwe aanbieders toegetreden en het gehele veld lijkt zich beter te ontwikkelen. Het is duidelijk dat het cultuureducatief aanbod, en daarbinnen met name de kunstencomponent, veel steviger in de schoenen staat dan vijf jaar geleden. Ook is de commissie opgevallen dat vrij veel culturele instellingen op eigen kracht cultuureducatieve projecten op poten hebben gezet’*¹.

De gemeente Amsterdam wilde in de periode 2005-2008 een nieuwe weg inslaan, zo blijkt uit de uitgangspuntennotitie Kunstenplan 2005-2008. *‘Het Kunstenplan is wel eens vergeleken met een schip dat per vier jaar slechts een paar graden van koers kan worden veranderd. Die beperkte wendbaarheid willen wij zo mogelijk verbeteren door middel van een aantal herschikkingen, ook al realiseren wij ons dat het in sommige gevallen om pijnlijke keuzes zal gaan’*. Deze omslag werd nodig geacht vanwege bezuinigingen en omdat *‘de achtereenvolgende Kunstenplannen een beperkte mate van vernieuwing hebben gebracht.’*²

Uit het advies van de Amsterdamse Kunstraad over de toekenning van subsidies voor de periode 2005-2008 aan Amsterdamse culturele instellingen blijkt dat de belangrijkste instelling, Kunstweb, geen subsidie meer zou moeten krijgen. De instelling functioneerde volgens de Amsterdamse Kunstraad niet naar behoren en de kwaliteit van het plan dat Kunstweb had ingediend voor het Amsterdamse Kunstenplan 2005-2008 was onvoldoende. Kunstweb had bovendien sinds het ontstaan in 1996 organisatorische en financiële problemen. De Amsterdamse Kunstraad adviseerde derhalve in voorbereiding op het Amsterdamse Kunstenplan 2005 – 2008 Kunstweb geen rol meer te geven in het nieuwe cultuureducatieve stelsel. Het takenpakket en de financiering van de Muziekschool, de andere belangrijke aanbieder van cultuureducatie, diende ingrijpend herzien te worden. De Kunstraad vond dat nieuwe instellingen beter in staat zouden zijn in te spelen op de vraag van de afnemer – de scholen- en deze instellingen hadden tot de verbeelding sprekende – en daarom door de Kunstraad positief beoordeelde- plannen ingediend voor het Kunstenplan 2005 - 2008³.

Ook werd een instelling als Kunstweb niet meer van deze tijd gevonden. Zo zei de Amsterdamse Kunstraad: *‘De tijd van schaalvergroting en gedwongen fusies, waarbij vrijwel alle initiatieven onder de paraplu van Kunstweb/Muziekschool zijn komen te vallen (en van het gemeentebestuur ook moesten vallen) is voorbij. Gold dit de vorige periode eigenlijk al voor de JeugdeJAter-*

¹ Commissie Infrastructuur Cultuureducatie 2005.

² Gemeente Amsterdam 2003.

³ Amsterdamse Kunstraad 2004.

*school Zuidoost en Aslan Muziekschool, nu is er sprake van verdere specialisatie of hernieuwde differentiatie. Die ontwikkeling is mede bevorderd door het overheidsbeleid, met programma's als Cultuur & School, Actieplan Cultuurbereik en Ruim baan voor culturele diversiteit.*¹

Bovendien bleek dat het Bureau Cultuureducatie, onderdeel van het werkverband cultuureducatie, zeer moeizaam van de grond kwam. De website, de belangrijkste externe toegang, functioneerde nog niet, terwijl hier veel in was geïnvesteerd, aldus de Amsterdamse Kunstraad².

In december 2004 werd het Amsterdamse Kunstenplan aangenomen door de gemeenteraad. Het advies van de Amsterdamse Kunstraad om Kunstweb geen subsidie meer te geven werd overgenomen: *'Het College volgt het advies van de Kunstraad in die zin dat het niet voor Kunstweb maar voor de functie cultuureducatie middelen reserveert. Het College reserveert echter meer middelen dan de Kunstraad adviseert.'* Daarnaast merkte de gemeenteraad op dat het cultuureducatiesysteem te aanbodgericht was. *'Tot op heden is de markt van cultuureducatie sterk aanbodgericht. Dat geldt overigens niet exclusief voor Amsterdam maar voor heel Nederland.'* De bestaande manier van werken moest veranderen: *'om cultuureducatie een vaste plek in het curriculum van scholen te geven, moeten de huidige aanbieders en afnemers hun werkwijze drastisch veranderen.'*³

Als gevolg van de besluitvorming over het nieuwe Kunstenplan 2005-2008 (december 2004) werd het stelsel onder de loep genomen door de Commissie Infrastructuur Cultuureducatie. Deze commissie signaleerde een aantal problemen. Het bleek dat de Cultuur en School gelden die via het AFK beschikbaar waren gesteld, weliswaar een positieve invloed hadden gehad op de ontwikkeling van het cultuureducatieve aanbod, maar bij twee schooltypen drong het aanbod minder goed door, namelijk op het primair onderwijs en op het VMBO. Er waren tal van scholen in het primair onderwijs waar cultuureducatie helemaal niet was opgenomen in het curriculum en op het VMBO bestond cultuureducatie überhaupt bijna niet. Het bereik van het cultuureducatieve aanbod was dus erg scheef verdeeld⁴.

Daarnaast was het systeem van financiering en subsidiering onduidelijk. De Commissie Infrastructuur Cultuureducatie zegt in haar rapport: *'Er bleek een woud aan regelingen te bestaan, al dan niet voor de buitenwereld toegankelijke convenantafspraken, consensusgelden, het doorsluizen van rijks gelden, een actieprogramma cultuurbereik waarvan niet direct duidelijk werd in hoeverre onderwijsinstellingen daarop nog een beroep konden doen, en onzekerheid over wat aan vrij budget nog exact voorhanden was'*⁵.

Een derde kritiekpunt op het cultuureducatieve stelsel betrof de bestuurlijke verhoudingen. *'Er is sprake van voor buitenstaanders nauwelijks te volgen kennelijk conflicterende bevoegdheden tussen commissie, raad, wethouder en ambtelijke staf van DMO. Voor insiders is de onderlinge taakverdeling wellicht duidelijk (hoewel omstreden), maar door partijen die moeten leven met de uitkomsten wordt een conglomeraat ervaren dat zijn zaakjes niet op orde heeft en waarmee geen afspraken te maken zijn. Deze vertrouwensbreuk geldt over de hele linie: aanbieders, bemiddelaars, deskundigen en – voor zover onderzocht - schoolbestu-*

¹ Amsterdamse Kunstraad 2004.

² Amsterdamse Kunstraad 2004.

³ Gemeente Amsterdam 2004b.

⁴ Commissie Infrastructuur Cultuureducatie 2005.

⁵ Commissie Infrastructuur Cultuureducatie 2005.

Tabel 2.3. Het huidige cultuureducatieve stelsel in Amsterdam

Actoren	Diensten of producten voor het primair onderwijs
<ul style="list-style-type: none"> • Expertisenetwerk Mocca 	<ul style="list-style-type: none"> • Beleidstraject voor scholen; icc-cursus; database met aanbod; netwerkbijeenkomsten; Mocca-prijs
<ul style="list-style-type: none"> • AFK plusregelingen: Cultuur en school en Ontwikkeling cultuureducatief aanbod 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitgifte subsidies aan projecten van scholen i.s.m. cultuuraanbieders en ten behoeve van de ontwikkeling van nieuw aanbod
<ul style="list-style-type: none"> • Voucherbank (beheerd door Kunstenaars&CO) 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitgifte elektronische tegoeden aan scholen

ren en scholen. Het gebrek aan bestuurlijke eenduidigheid en de voortdurende onzekerheid over financiering worden daarbij het meest genoemd.¹

Plannen voor 2005-2008

Het cultuureducatieve stelsel van de gemeente Amsterdam werd zodoende drastisch omgegooid in 2005. In de Uitgangspuntennotitie Kunstenplan Amsterdam 2005-2008 (mei 2003) staan drie uitgangspunten beschreven. Ten eerste moet vrijwel alle aanbod van de basisinstellingen voor cultuureducatie gericht zijn op het onderwijs. Ten tweede maken scholen volgens de gemeente onvoldoende gebruik van de mogelijkheden op het gebied van cultuureducatie. *'Scholen blijken meer ondersteuning nodig te hebben voor programmaontwikkeling, deskundigheidsbevordering en adequaat lesmateriaal'*. Ten derde ligt het accent op de versterking van de infrastructuur van cultuureducatie in Amsterdam.

In het Kunstenplan Amsterdam 2005-2008 (december 2004) staat dat het primair onderwijs en VMBO extra aandacht moeten krijgen: *'De gemeente Amsterdam gaat scholen voor primair onderwijs en vmbo stimuleren en ondersteunen bij hun aanpak van cultuureducatie. Gegeven de fase van ontwikkeling waarin cultuureducatie in het onderwijs verkeert, zal het om een getrapte aanpak gaan.'* Er zal worden geïnvesteerd in onderwijs en cultuureducatie om iedereen kennis te laten maken met kunst en cultuur. Hiertoe zal een expertisecentrum worden opgericht.

De huidige situatie

Het nieuwe stelsel rust op drie peilers, namelijk het expertisenetwerk Mocca, de twee subsidieregelingen bij het Amsterdams fonds voor de cultuur (AFK) en de voucherbank. Hiermee wil de gemeente stimuleren dat er meer vraaggericht wordt gewerkt.

In september 2005 is het expertisenetwerk *Match Onderwijs en Cultuur Amsterdam* (Mocca) opgericht. Mocca heeft als taak scholen en aanbieders te ondersteunen in het formuleren van een heldere visie op cultuureducatie². De missie van Mocca is als volgt: *'Mocca is een Amsterdams expertise netwerk voor cul-*

¹ Commissie Infrastructuur Cultuureducatie 2005.

² Mocca 2008.

tuureducatie. Het initieert onderzoek, adviseert, verzamelt en deelt kennis. Het brengt het cultuureducatieve aanbod in Amsterdam in kaart en brengt scholen en aanbieders van cultuureducatieve projecten bijeen. Mocca ondersteunt scholen en aanbieders in het formuleren van cultuureducatie beleid. Mocca vervult haar taak in opdracht van en gesubsidieerd door de gemeente Amsterdam en het ministerie van OCW¹.

In de praktijk komt het er op neer dat de accountmanagers van Mocca scholen bezoeken en een traject met de scholen opzetten van een half jaar tot een jaar. Mocca heeft vier accountmanagers in dienst voor het primair onderwijs en drie voor het voortgezet onderwijs. De accountmanagers werken in een bepaalde regio en de scholen hebben te maken met steeds dezelfde accountmanager. In het beleidstraject wordt samen met de school een visie op cultuureducatie geformuleerd ('wat verwacht de school van cultuureducatie') en er wordt een meerjarenplan Cultuureducatie gemaakt. Ook wordt er aandacht geschonken aan het budget voor cultuureducatie. Elke drie weken gaat Mocca langs op een school voor overleg met het team. Dertig scholen hebben in 2007 het door Mocca ondersteunde beleidstraject afgerond en 130 scholen zijn nog bezig met het beleidsproject².

Mocca organiseert sinds 2006 samen met onderwijsbegeleidingsdienst ABC een cursus Interne Cultuur Coördinator (icc-cursus), waarin docenten worden opgeleid tot cultuurcoördinator. In juni 2008 hebben in totaal 55 docenten de opleiding tot icc-er afgerond. Mocca stimuleert scholen een vaste persoon aan te wijzen voor cultuureducatie, al dan niet gecertificeerd. De school heeft zo een duidelijke contactpersoon en deze is bijvoorbeeld ook nodig voor het beheren van de vouchertegoeden, waarop later in deze paragraaf wordt ingegaan. In de trendrapportage 2007 van Mocca wordt gesteld dat scholen steeds vaker een cultuurcoördinator hebben en dat de cultuurcoördinator steeds meer tijd krijgt voor zijn of haar taken. Meer dan 30% van de scholen heeft inmiddels een cultuurcoördinator. Mocca adviseert minimaal vier uur per week voor deze taak in te zetten en volgens Mocca wordt dit advies in veel gevallen overgenomen door de schooldirecties.

De taak van icc-er wordt ingevuld door leerkrachten, ouders, externe adviseurs of coördinatoren vanuit het schoolbestuur. Ook bundelen scholen zich steeds vaker en benoemen zij samen een coördinator.

Mocca wil niet alleen het beleidsproces stimuleren, maar ook de implementatie van het beleid: aan welke disciplines wil de school werken of welke kerndoelen wil de school behalen? Scholen kiezen vaak activiteiten omdat ze die kennen. Mocca wil hun de breedte van het veld van alle aanbieders laten zien. Hiervoor heeft Mocca een database gemaakt met daarin ongeveer vierhonderd aanbieders. Via een website kunnen scholen in de database op zoek gaan naar een geschikte aanbieder³. De website heeft een zoekfunctie en de scholen kunnen instellen naar wat voor soort activiteit ze op zoek zijn: discipline, leerdoelen, leeftijdscategorie et cetera. Mocca gaat zo nodig samen met de school achter de database zitten om een geschikte aanbieder te vinden. Op de website zijn ook referenties opgenomen: namen en telefoonnummers van scholen die de betreffende activiteit al een keer hebben afgenomen. Zodra de school een geschikte aanbieder heeft gevonden, gaat de school met de aanbieder in overleg en trekt Mocca zich in principe terug.

¹ www.mocca-amsterdam.nl.

² Rekenkamer Amsterdam 2008, zie ook Trendrapport Mocca 2007.

³ www.mocca-amsterdam.nl/zoeken-aanbod.

Het is een intensief traject dat de school doorloopt met Mocca, maar het werkt volgens Mocca wel vaak als een stok achter de deur voor de scholen. Zo'n 10 à 15% van de scholen zegt geen behoefte te hebben aan ondersteuning van Mocca: zij regelen cultuureducatie zelf of hebben geen zin in cultuureducatie. Mocca probeert de lijn met deze scholen open te houden. Zo komt Mocca minstens één keer per jaar langs met bijvoorbeeld een interessante activiteit. Peggy Brandon, directeur van Mocca, vertelt: *'Niet alle scholen wilden aanvankelijk, maar bij elk soort school is wel een aanknopingspunt. Het is soms een puzzel, een uitdaging.'* Ook zijn er scholen die de neiging hebben om hun middelen in te zetten op ad hoc activiteiten. Daar spreekt Mocca ze op aan. Het aantal scholen dat ad hoc activiteiten organiseert wordt steeds minder volgens Brandon. *'Iedere accountmanager van Mocca werkt in een bepaalde regio en hierdoor kan een relatie worden opgebouwd. Ook is er veel samenwerking binnen de stadsdelen en daar worden scholen in meegetrokken.'*

Mocca organiseert naast het beleidstraject en de icc-cursus ook nog een aantal andere activiteiten, zoals een cultuureducatedag en netwerkbijeenkomsten en jaarlijks wordt de Moccaprijs (voor het primair onderwijs) uitgereikt. Ook brengt Mocca jaarlijks een Trendrapport uit, waarin de actuele stand van zaken de revue passeert.

De tweede peiler zijn de subsidieregelingen van het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK). In januari 2006 heeft het AFK¹ twee subsidieregelingen op het vlak van cultuureducatie opengesteld: *Cultuur en school* en *Ontwikkeling cultuureducatief aanbod*. Deze subsidieregelingen richten zich beide op binnenschoolse culturele activiteiten. De regeling *Cultuur en school* subsidieert projecten waarbij een school (of meerdere scholen) met kunstenaars of kunstinstellingen een cultuureducatief programma opzet en uitvoert. De samenwerkingsverbanden mogen niet regulier zijn en zijn bij voorkeur nieuw. De regeling *Ontwikkeling cultuureducatief aanbod* subsidieert projecten waarin nieuw cultuureducatief aanbod wordt ontwikkeld en is bedoeld voor aanbieders van cultuureducatieve programma's die nog onvoldoende in de gelegenheid zijn geweest om hun aanbod verder te ontwikkelen. Dit aanbod moet óf zijn toegesneden op de specifieke omstandigheden van een school óf het aanbod moet worden ontwikkeld binnen een kunstdiscipline waarin er nog onvoldoende aanbod is². Voor beide subsidies geldt dat er altijd al een afnemer moet zijn: zonder klant geen subsidie.

Een beeldend kunstenaar vertelt dat het aanschrijven van fondsen veel tijd in beslag neemt. Niet alleen het AFK, maar ook tal van andere fondsen zijn nodig om de financiering van een kunstproject rond te krijgen: *'Ongeveer 90% van het project wordt door fondsen gesubsidieerd en slechts 10% door de scholen zelf'*. Ongeveer de helft van zijn tijd gaat op aan het aanschrijven van de diverse fondsen, waaronder het AFK, maar ook het VSB-fonds, het Prins Bernard Fonds, de deelgemeenten, enzovoorts. Als één van de fondsen afziet van subsidiëring kan het hele project in de problemen komen.

Jacco Minnaard is projectmanager van NedPho Go!, een project van het Nederlands Philharmonisch Orkest dat diverse cultuureducatieve activiteiten organiseert voor scholen, zoals repetitiebezoeken, kinderconcerten en musici op school. Ook Minnaard vertelt dat veel fondsen moeten worden aangeschreven en dat de scholen maar een klein deel van de totale kosten voor een activiteit betalen. Nadeel van de fondsen is dat zij liever nieuwe projecten subsidiëren, waardoor het

¹ Het AFK wordt gefinancierd door de Gemeente Amsterdam.

² www.afk.nl.

Tabel 2.4. Veranderingen ten opzichte van het stelsel vóór 2005.

- Organisatorisch gezien een nieuwe indeling
 - Meer budget voor scholen en aanbieders: voucherbank, twee regelingen AFK
 - Komst interne cultuurcoördinatoren, beleidstrajecten en accountmanagers van Mocca
 - “Zwakke” scholen hebben extra ondersteuning gehad in de vorm van een pilot door Mocca en onderwijsbegeleidingsdienst ABC
-

lastig is om subsidies te vinden voor projecten die al eerder zijn uitgevoerd. Minnaard is juist voorstander van kwaliteit en continuïteit, bestaande projecten verbeteren en voortzetten. *‘Elk jaar zijn er weer nieuwe kleuters, dus voor hen is het nieuw.’*

De derde peiler van het cultuureducatieve stelsel in Amsterdam is de voucherbank. Via de voucherbank krijgen alle scholen in het primair onderwijs, het VMBO (klas 1 en 2), het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs een bedrag van ongeveer twintig euro per leerling tot hun beschikking, dat de school aan cultuureducatieve activiteiten kan besteden¹. Het geld is nadrukkelijk bedoeld voor de leerling en niet voor bijvoorbeeld competentieversterking van de docenten. Voor professionalisering van docenten beschikken scholen over andere budgetten. Wel is het mogelijk bijvoorbeeld busvervoer naar de activiteit te betalen. De voucherbank is te vergelijken met een digitale bank en geeft elektronische tegoeden uit. Iedere school autoriseert iemand van het personeel die via de website van de voucherbank² het geld beheert. Het vouchergeld staat dus los van het budget van de school. Indien niet alle scholen het budget opmaken, wordt het overgebleven geld het volgende jaar over alle scholen verdeeld.

Veranderingen

In Amsterdam is zodoende in de afgelopen jaren veel veranderd op cultuureducatief gebied. Deze veranderingen zullen hieronder kort worden genoemd:

De belangrijkste verandering is dat het stelsel voor cultuureducatie is omgegooid. Kunstweb, dat voorheen samen met Muziekschool Amsterdam de belangrijkste organisatie was op het gebied van cultuureducatie, is opgeheven. Mocca is opgericht als onafhankelijk expertisenetwerk cultuureducatie. Via de voucherbank en het AFK worden subsidies verstrekt en op deze manier dient het systeem van geldstromen overzichtelijk te worden voor alle partijen.

Er is met het nieuwe stelsel meer geld beschikbaar gekomen voor de scholen en ook voor aanbieders van (met name nieuwe) cultuureducatieve activiteiten.

Mocca is een beleidstraject met 67% van de scholen gestart, per 2008 is dit waarschijnlijk 83%. Tijdens dit beleidstraject ontwikkelen scholen een visie op cultuureducatie en wordt een meerjarenplan cultuureducatie opgesteld.

Mocca heeft het benoemen van een interne cultuurcoördinator gestimuleerd bij de basisscholen. Voor het beheren van de budgetten van de voucherbank werden de scholen verplicht om een specifieke leerkracht te autoriseren. Daarnaast

¹ Amsterdam heeft bij het bepalen van de doelgroep van de vouchers ook gekeken naar de leerlingen die niet bereikt worden met de landelijke CKV-vouchers.

² www.voucherbank.nl.

organiseert Mocca sinds 2006 samen met de onderwijsbegeleidingsdienst ABC de cursus interne cultuurcoördinator om de inhoudelijke kennis van cultuureducatie te verbeteren.

Vanuit de gemeente is het flankerende geld in het kader van de CEPO-regeling naar een pilot gegaan die is uitgevoerd door Mocca en onderwijsbegeleidingsdienst ABC. Het doel van de pilot was de competenties van leerkrachten en schoolteams op het gebied van cultuureducatie te versterken. Twintig (voornamelijk “zwakke”) scholen werden geselecteerd. Via twee sporen werden de scholen begeleid: ABC richtte zich vooral op eventuele problemen binnen het team (bijvoorbeeld weerstand in het team als gevolg van reorganisaties) en Mocca op de cultuureducatieve kant. Zestien van de scholen hebben aan het eind van de pilot in juni 2007 een (bijna) afgerond beleid en hebben cultuureducatie opgenomen in hun leerplan. De resultaten zijn goed vertelt Brandon, directeur van Mocca: *‘de betrokken scholen werken nu beter samen met de culturele instellingen’*.

Gevolgen

De gemeente Amsterdam heeft in de aanvraag voor de subsidies in het kader van de CEPO-regeling de volgende outputdoelstellingen geformuleerd:

- Monitoring van het bereiken van de doelstelling dat aan het eind van het schooljaar 2006-2007 70% van de scholen in het primair onderwijs zijn visie op de plaats van cultuureducatie in het onderwijsprogramma heeft geformuleerd¹. Ze zijn in staat om in samenwerking met hun culturele omgeving en met behulp van de extra middelen van het rijk deze visie te vertalen in een onderwijscurriculum waarin cultuureducatie een structurele plaats inneemt.
- Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 is een voorziening getroffen waardoor de volgende effecten bereikt worden:
 - a) adequate matching tussen vraag en aanbod;
 - b) ondersteuning van scholen bij vraag- en curriculumontwikkeling;
 - c) ondersteuning van aanbieders van educatief materiaal bij inhoudelijke afstemming van hun aanbod op het onderwijs;
 - d) er vinden activiteiten plaats op het gebied van kennisdeling.
- Schoolbesturen en stadsdelen zijn aan het eind van het schooljaar 2006-2007 in staat de beoogde aanpak goed vorm te geven. Gezamenlijke aanpak heeft vaste vorm gekregen in de vorm van een Bestuurlijk Koppel, een Stuurgroep en een Werkgroep Cultuureducatie.

67% van de scholen heeft in 2007 het beleidstraject van Mocca gevolgd en heeft een visie op de plek van cultuureducatie in het onderwijsprogramma. De scholen lijken cultuureducatie dus steeds meer een plek te geven tussen de reguliere lesactiviteiten, al is de doelstelling dat 70% van de basisscholen zijn visie op cultuureducatie in het onderwijsprogramma heeft geformuleerd net niet gehaald². Per 2008 zal dit percentage volgens Mocca 83% zijn³. Het is onduidelijk in hoeverre het tweede deel van de doelstelling behaald is (*‘Ze zijn in staat om in samenwer-*

¹ Er zijn hier kennelijk twee doelstellingen samengenomen: “monitoring” en “70% visie ontwikkeld”.

² Amsterdamse rekenkamer 2008.

³ Mocca 2008.

Tabel 2.5. Gevolgen van het huidige cultuureducatieve stelsel

- De outputdoelstellingen zijn grotendeels behaald: 67% van de scholen heeft een beleids-traject gevolgd, er is een icc-cursus, er zijn budgetten voor de ontwikkeling van nieuw aanbod, er wordt vraaggerichter gewerkt en er wordt overlegd tussen schoolbesturen en stadsdelen
 - Meer cultuureducatieve activiteiten voor leerlingen. Nadeel: organisatorische problemen bij de scholen
-

king met hun culturele omgeving en met behulp van de extra middelen van het rijk deze visie te vertalen in een onderwijscurriculum waarin cultuureducatie een structurele plaats inneemt').

Minnaard van het Nederlands Philharmonisch Orkest is er overigens nog niet van overtuigd dat scholen nu daadwerkelijk planmatiger zijn gaan werken: *'Expertiseontwikkeling komt moeilijk van de grond bij de scholen en het is dan lastig om doelstellingen te bepalen. De scholen willen wel, maar er is zoveel dat ze willen. Meer sportlessen en zo.'* Bovendien betwijfelt hij of het wel de taak van de scholen is om zich hierin te verdiepen: *'Het Philharmonisch Orkest en ook andere instellingen hebben de expertise al in huis. Als wij dingen niet weten of hebben, kunnen we dat inkopen.'* De beeldend kunstenaar merkt dat hoewel cultuureducatie wel in de schoolplannen is opgenomen, het in de praktijk soms minder goed loopt. De projecten gooien de activiteiten van de leerkrachten in de war, vooral omdat de kunstenaar steeds met kleine groepjes werkt die omstebeurt uit de klas worden gehaald. Dan is er toch weerstand onder de docenten.

Wat betreft de tweede doelstelling schijnt er in Amsterdam een ontwikkeling te zijn naar vraaggestuurd aanbod. De scholen ondernemen steeds vaker eigen projecten. In de trendrapportage 2007 van Mocca staat: *'De trend naar eigen projecten binnen de scholen zet door. Participatie van de leerlingen staat daarbij voorop.'* Daarnaast formuleren de scholen steeds vaker een eigen vraag: *'Aanbieders wordt dan ook steeds meer gevraagd om projecten aan te passen of speciaal te ontwikkelen voor een school.'* De scholen worden bij de vraagontwikkeling ondersteund door Mocca. De aanbieder is wel vaak degene die het aanvragen van subsidies en dergelijke en de organisatie van het project onder zijn hoede neemt, want cultuurwerkgroepen en cultuurcoördinatoren zijn niet gewend dergelijke projecten op te zetten¹. De Amsterdamse cultuurambtenaar Van Rossen beaamt dat de scholen een eigen vraag zijn gaan ontwikkelen: *'de scholen zijn veel actiever geworden. Voorheen waren ze veel afwachtender'*. Brandon van Mocca vertelt: *'Aanbieders stemmen steeds meer af op de vraag van de scholen. Er is tegenwoordig altijd wel een instelling die matched met de vraag van de school'*. De subsidies van het AFK kunnen aanbieders ondersteunen bij de ontwikkeling van nieuw vraaggestuurd aanbod.

Door de eerder genoemde beeldend kunstenaar wordt eigenlijk altijd maatwerk geleverd aan de scholen. *'Als een school interesse heeft getoond in een project ga ik naar de school toe met een map met informatie en ideeën en overleg met*

¹ Mocca 2008.

de school wat het plan is. Overigens loopt het vraaggerichte werken van de school soms wel de spuigaten uit: *'Scholen bellen dan op en zeggen 'We moeten nodig overleggen'. Achteraf blijkt het dan om iets onzinnigs te gaan. Ze trommelen mensen veel te snel op en weten ook vaak niet goed waarom ze iemand helemaal hebben laten komen'*.

Ook is niet voor alle aanbieders maatwerk mogelijk. Zo zegt Minnaard: *'Het Nederlands Philharmonisch Orkest probeert wel te praten met de scholen en eventueel aan te passen aan de scholen, maar dat kan lang niet altijd. Het u vraagt, wij draaien principe werkt niet echt.'* De activiteiten, zoals het kinderconcert of muziektheatervoorstellingen, lenen zich niet voor grote aanpassingen.

Mocca organiseert verschillende activiteiten, zoals netwerkbijeenkomsten om kennis en ervaring te delen.

Aan de derde doelstelling is uitvoering gegeven door middel van jaarlijks overleg naar aanleiding van de publicatie van de Trendrapportage tussen de wethouder Cultuur en alle betrokkenen bij de cultuureducatie: schoolbesturen PO en VO, de PABO's, het lectoraat cultuureducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, vertegenwoordigers van de culturele instellingen, het AFK, Mocca en de Voucherbank Cultuureducatie. Binnen een aantal stadsdelen zijn werkgroepen cultuureducatie opgericht (bijvoorbeeld KoersNieuwWest, Amsterdam Zuid-Oost en Zeeburg).

Naast de bovenstaande outputdoelstellingen, wilde de gemeente met het nieuwe stelsel ook financieel meer helderheid scheppen. Volgens Nico van Rossen, cultuurambtenaar bij de gemeente Amsterdam, weten zowel scholen als aanbieders nu beter waar ze moeten zijn voor subsidies. Er worden behalve bij de voucherbank en bij het AFK nog maar weinig aanvragen gedaan bij de gemeente. Hij vertelt: *'er is voor een moeilijke weg gekozen in Amsterdam, maar we zijn ervan overtuigd dat dit de enige manier is'*.

Minnaard, werkzaam bij het Nederlands Philharmonisch Orkest, vindt een nadeel van het huidige systeem dat een groot deel van het geld dat de scholen ontvangen verplicht naar de leerlingen zelf moeten gaan. *'Bij de scholen is vaak een gebrek aan leerkrachten en tijd en hierdoor lukt het vaak niet om een activiteit te organiseren. De leerlingen hebben dan alsnog weinig aan alle subsidies.'*

Zoals gezegd hebben steeds meer scholen een ict-er in dienst en krijgen zij steeds vaker uren tot hun beschikking. Toch is er ruimte voor verbetering. Zo staat in de trendrapportage 2007: *'Deskundigheidsbevordering voor cultuurcoördinatoren is een veel gehoorde vraag. Zij maken beleid en beheren een behoorlijk budget. De toegewezen uren en (bij)scholing zijn vaak ontoereikend om hun taak naar behoren uit te voeren'*.¹

De beeldend kunstenaar ervaart de komst van de ict-ers als positief. Er is hierdoor een duidelijk contactpersoon bij de scholen. Ook hij heeft echter soms zijn twijfels bij de deskundigheid van de cultuurcoördinatoren. Sommigen zijn goed ingelezen, maar anderen veel minder, *'dan moet ik ze alles uitleggen over geldstromen'*.

Twee voorbeelden uit de praktijk

Een cultuurcoördinator van een Amsterdamse basisschool vertelt dat kunst en cultuur een centrale rol spelen op haar school. De school is een zogenaamde kunst-

¹ Mocca 2008.

magneetschool: *‘onderwijs in de kunstvakken is een traditie’*. Kunst en cultuur zijn onderdeel van het curriculum en worden waar mogelijk geïntegreerd in de reguliere vakken (drama en dans bijvoorbeeld in het taalonderwijs). De kunst- en cultuurlessen worden voor een groot deel gegeven door specialisten en de school werkt samen met verschillende instellingen, zoals de Muziekschool Zuid-Oost en Krater Theater, een kunstinstelling.

De school heeft langdurige projecten, waarvoor bijvoorbeeld een danser en een beeldend kunstenaar drie weken lang op school komen werken. Er wordt dan gewerkt rond een bepaald thema. Het project resulteert in een tentoonstelling in het stadsdeelkantoor. De cultuurcoördinator vertelt: *‘dat is natuurlijk goede PR voor de school zelf, maar ook voor cultuureducatie. Een ambtenaar die taallessen heel belangrijk vindt kan zo zien dat cultuureducatie net zo belangrijk is voor kinderen’*. Daarnaast zijn de ambtenaren van het stadsdeel eregasten bij de tentoonstelling als dank voor de hulp die deze ambtenaren hebben gegeven bij de leeslessen. Verder wordt het project gesubsidieerd door het AFK. Voorwaarde van het AFK is dat het project naar buiten wordt gebracht. Deze school doet dit via deze tentoonstelling.

De school werkt samen met Mocca op twee manieren. Ten eerste heeft Mocca de school geholpen bij het maken van een plan voor vier jaar. De cultuurcoördinator vertelt: *‘samen met een collega en iemand van Mocca hebben we gepraat over de praktijk: wat zijn bijvoorbeeld knelpunten? Mocca maakt verslagen van deze besprekingen en schrijft gespreksonderwerpen voor de volgende bijeenkomst op. Vorig jaar hadden we zes keer een bespreking.’* De cultuurcoördinator heeft deze hulp van Mocca als heel nuttig ervaren.

Ten tweede heeft Mocca de kunstmagneetscholen binnen Amsterdam bij elkaar gebracht. *‘Het contact tussen de scholen was in het ongerede geraakt. Er was iemand nodig die het vuurtje weer opstak’*. Mocca polste de scholen of er weer behoefte was aan contact en dat bleek er te zijn. Tijdens de bijeenkomsten gaan de scholen bij elkaar op bezoek: dat werkt inspirerend. Mocca regelt een agenda en een datum voor de bijeenkomsten. De cultuurcoördinator is hier heel tevreden over: *‘Het regelen van zulke bijeenkomsten kost de scholen te veel tijd’*. Het organiseren van cultuureducatieve activiteiten en het leggen van contacten met culturele instellingen doet de school in principe zelf.

Op een andere Amsterdamse basisschool gaat het er heel anders aan toe. Een leerkracht van een zwarte Amsterdamse basisschool vertelt dat er op haar school veel binnen- en buitenschoolse activiteiten worden georganiseerd. De school werkt niet volgens een bepaalde leerlijn, maar krijgt regelmatig informatie toegestuurd van cultuurinstellingen die een bepaalde activiteit aanbieden. De adjunct-directeur leest dit door en legt het tijdens de vergadering voor aan het team: *‘is het wat?’*. Indien dit het geval is schrijft hij de school hiervoor in. Cultuureducatie is op deze school dus aanbodgericht en de school werkt niet met Mocca samen. De leerlingen van haar school volgen dramalessen, muzieklessen en gaan één keer per jaar naar de bioscoop. Groep 7 en 8 hebben ook nog een kunstschooldag en volgen drie maanden lang museumlessen.

De leerlingen vinden de lessen over het algemeen erg leuk. Ze vertelt: *‘Cultuureducatie kan sommige leerlingen op een ander pad zetten. Een paar leerlingen vonden het Rijksmuseum laatst erg interessant’*. Het is soms wel moeilijk om de cultuurlessen in te plannen. *‘De leerlingen in groep 7 en 8 moeten een vol programma afdraaien en de meeste leerlingen van deze school hebben een erg laag niveau en concentratieproblemen.’*

De organisatie van de activiteiten ligt meestal in handen van de aanbieder en de school regelt het vervoer eromheen. Het reizen met het openbaar vervoer is goed te doen in Amsterdam, omdat je overal kunt komen met de tram en metro. Toch geeft het wel eens problemen: *‘Reizen met de tram is soms wel eng. Als een groep van zestig leerlingen tegelijk uit moet stappen, past dat niet op het uitstapheувeltje. Dat is gevaarlijk’*. Bovendien is het *‘prepuberale’* gedrag van de leerlingen van haar school soms wat lastig. Deze leerlingen hebben geen respect voor andermans spullen: *‘als ze een fiets zien, denken ze ‘die moet kapot’*. Voor de buitenschoolse lessen geldt dat de school altijd even moet controleren of de leerlingen wel bij de goede lessen zijn en of de leerlingen na afloop ook zijn opgehaald door hun ouders. Dat laatste gaat namelijk nog wel eens mis.

Toezicht blijkt tijdens de activiteiten problematisch te zijn. Ze geeft een voorbeeld: *‘Rondleidingen worden meestal gedaan door vrijwilligers. Die leggen dingen uit vanuit hun hart, maar orde geeft een probleem. De ouder die erbij is, weet meestal ook niet wat hij moet doen. De leerlingen zijn dan dus erg afgeleid en dat is weer niet motiverend voor de vrijwilligers.’*

Deze school is vrijwel helemaal afhankelijk van de gemeentelijke budgetten en landelijke subsidies. *‘De meeste leerlingen leven op of onder de armoedegrens. Daar moet rekening mee worden gehouden. Een buskaart is voor deze kinderen al te duur’*. Op een ouderbijdrage wordt dus niet gerekend.

Toekomstverwachtingen

In Amsterdam is en wordt hard gewerkt om cultuureducatie een vaste plek te geven in het curriculum van de scholen, de centrale doelstelling van de CEPO-regeling.

Van Rossen van de gemeente Amsterdam en Brandon van Mocca zien de toekomst van cultuureducatie op het basisonderwijs positief tegemoet. Doordat de scholen in Amsterdam niet alleen geld krijgen vanuit de overheid, maar ook budget via de voucherbank zullen er genoeg cultuureducatieve activiteiten ondernomen worden in de toekomst. De gelden van de voucherbank moeten immers nadrukkelijk worden besteed aan de cultuureducatieve activiteiten.

Mocca schenkt bovendien extra aandacht aan schooldirecties door de directie te betrekken bij een cultuurwerkgroep van de school, want: *‘de steun van de schooldirecteur is een voorwaarde voor de inzet van cultuureducatie, vooral gezien het gebrek aan duidelijke richtlijnen, leerstof of vaste uren. Een enthousiaste leerkracht, die de organisatie van culturele activiteiten op zich neemt, kan dit immers niet alleen. (...) Amsterdamse scholen kennen veel wisselingen van directie en personeel. Deze verzwakken de positie en continuïteit van cultuureducatie’*. De communicatie tussen schoolbestuur en schooldirectie is ook van belang. De schoolbesturen krijgen een budget van de overheid en op basis van het schoolplan van de schooldirectie wijzen zij deze gelden toe aan de scholen, maar *‘schooldirecties weten niet altijd dat ook de stimuleringsgelden aan het bestuur zijn uitbetaald en aangevraagd dienen te worden’*¹.

Er zijn echter ook minder positief gestemden. Minnaard van het Nederlands Philharmonisch Orkest hoopt dat cultuureducatie op de agenda van de scholen blijft, maar ziet het vrij somber in. *‘De scholen zijn soms overwerkt. Ze hebben liever een conciërge dan cultuureducatie. Als cultuureducatie nog niet echt ver-*

¹ Mocca 2008.

ankerd is in het onderwijsplan, zal het verdwijnen'. Minnaard is van mening dat het contact tussen school en culturele instelling veel kan uitmaken, want *'banden met culturele instellingen kunnen er voor zorgen dat cultuureducatie niet vergeten wordt'*.

Ook de beeldend kunstenaar twijfelt over de positie van cultuureducatie in de toekomst. *'Het kan negatief uitpakken. Er moet net een directeur zitten die cultuureducatie belangrijk vindt, maar vaak willen ze zoveel andere dingen. Een fietstalling, een muurtje schilderen, nieuwe gordijnen.'* Hij verwacht dat ongeveer de helft van de scholen aandacht blijft schenken aan cultuureducatie.

De medewerkster van de basisschool ziet het iets positiever in, maar alleen als alle activiteiten gesubsidieerd blijven. *'Het probleem is dat er zoveel geld nodig is voor andere dingen, er komen heel veel vernieuwingen aan. Als we moeten gaan betalen voor cultuureducatie, gaat dat problemen opleveren'*. Zoals gezegd gaat het hier om een zwarte basisschool met leerlingen die grotendeels onder de armoedegrens leven.

Samenvatting

In Amsterdam wordt gewerkt met drie peilers: expertisenetwerk Mocca, twee subsidieregelingen van het AFK en de voucherbank. De scholen hebben hierdoor een flink budget tot hun beschikking dat zij kunnen besteden aan cultuureducatieve activiteiten. Hiermee wil de gemeente de eigen vraag van de scholen stimuleren. Mocca begeleidt de scholen bij het ontwikkelen en implementeren van cultuureducatief beleid en biedt in samenwerking met de onderwijsbegeleidingsdienst ABC een icc-cursus aan. Culturaanbieders kunnen budget tot hun beschikking krijgen voor de ontwikkeling van (met name vernieuwend) aanbod.

De gemeentelijke outputdoelstellingen in het kader van de CEPO-regeling zijn grotendeels behaald en de scholen ondernemen meer cultuureducatieve activiteiten. In de praktijk blijken er wel eens organisatorische problemen te zijn en wordt het financiële systeem ingewikkeld gevonden.

Provincie Utrecht

In de provincie Utrecht¹ is de afgelopen jaren met name ingezet op ondersteuning van de scholen bij het vormen en uitvoeren van cultuureducatief beleid. Utrecht heeft hiervoor een eigen aanpak ontwikkeld. Daarnaast heeft het provinciale beleid zich gericht op de vorming van lokale netwerken van scholen, gemeenten en culturaanbieders. Kunst Centraal, provinciaal steunpunt voor kunst – en cultuureducatie, heeft deze taak op zich genomen door middel van begeleidingstrajecten voor scholen en het ontwikkelen van cultuurprogramma's. Landschap Erfgoed Utrecht bezit expertise van erfgoededucatie en neemt zodoende dit onderdeel onder haar hoede. 99.468 leerlingen volgden in het schooljaar 2006/2007 primair onderwijs in de provincie Utrecht (exclusief Utrecht stad)².

¹ Als in deze paragraaf over Utrecht wordt gesproken, wordt tenzij anders vermeld, de provincie Utrecht excl. Utrecht stad bedoeld. Utrecht (stad) en Amersfoort vallen onder het grote stedenbeleid en voeren op gemeentelijk niveau cultuureducatief beleid. In Amersfoort voert Kunst Centraal echter soortgelijke werkzaamheden uit als in de rest van de provincie (excl. Utrecht stad).

² www.cbs.nl.

Tabel 2.6. Actoren in het cultuureducatieve stelsel in de provincie Utrecht vóór en na 2005.

Actoren	Taken vóór 2005	Taken na 2005
<ul style="list-style-type: none"> • Kunst Centraal 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling educatief materiaal • Hulp en ondersteuning aan scholen bij het verankeren van kunst- onderwijs in het curriculum • Intermediaire functie voor scholen en instellingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Begeleiden en ondersteunen van scholen bij formuleren en vertalen van kunst- en cultuureducatief beleid • Bemiddelen tussen scholen en lokale culturele instellingen en professionele kunstenaars met als doel het samenstellen van een aanbod per gemeente • Aanbieden van lesmateriaal aan scholen en het ondersteunen van de uitvoering hiervan • Verstrekken van informatie aan (groepen) scholen over kunst-educatie in het algemeen en producten en diensten van Kunst Centraal in het bijzonder
<ul style="list-style-type: none"> • Landschap Erfgoed Utrecht¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling educatief materiaal m.b.t. erfgoed • Intermediaire functie tussen onderwijs en cultureel erfgoedveld en partner in het netwerk erfgoed-educatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Idem • Idem

¹ Voortgekomen uit een fusie van het Erfgoedhuis en Landschapsbeheer Utrecht.

De situatie in Utrecht vóór 2005

In Utrecht waren er twee steunfunctie-instellingen op het gebied van cultuureducatie, namelijk *Kunst Centraal* en *Erfgoedhuis Utrecht* (later: Landschap Erfgoed Utrecht). Kunst Centraal hield zich bezig met kunsteducatie en het Erfgoedhuis met erfgoededucatie. Volgens de aanvraag voor de CEPO-regeling van de provincie Utrecht ontwikkelden beide instellingen educatief aanbod, hadden ze een bemiddelende functie tussen scholen en kunst- en cultuuraanbieders en brachten ze netwerken tussen scholen en instellingen tot stand. Daarnaast werkten de instellingen samen met lokale organisaties voor cultuureducatie (zoals Kuvo in Woerden en Scholen in het Kunst in Amersfoort¹). De instellingen ontvingen hiertoe provinciale subsidies².

Het *Erfgoedhuis* heeft in 1995/1996 een eerste start gemaakt met de afdeling Erfgoededucatie en met name sinds 2001 is er extra aandacht naar erfgoededucatie uitgegaan. De taken van het Erfgoedhuis waren het ontwikkelen van producten voor het onderwijs, intermediair zijn tussen onderwijs en het cultureel erfgoedveld en partner zijn in het netwerk erfgoededucatie. In de laatste jaren werd samengewerkt met Kunst Centraal³. In januari 2005 maakte 60% van de scholen gebruik van de goederen en diensten van het Erfgoedhuis⁴.

¹ De stichting KUVVO is een organisatie die binnen het onderwijs in de Gemeente Woerden een cultuureducatief programma samenstelt en organiseert. In 2006 is de Stichting Kuvo omgevormd tot het CEC (Cultuur Educatieve Commissie). Scholen in de Kunst in Amersfoort biedt ook cultuureducatieve activiteiten aan.

² Provincie Utrecht 2004.

³ Provincie Utrecht 2004.

⁴ Inclusief de gemeente Utrecht; Provincie Utrecht 2005.

Kunst Centraal is in januari 2002 ontstaan uit een fusie van drie regionale steunpunten kunstzinnige vorming, om versnippering van het cultuureducatiebeleid te voorkomen. De drie functies van de instelling waren het ontwikkelen van kunsteducatief materiaal, intermediair zijn tussen scholen en culturele instellingen en hulp en ondersteuning bieden aan scholen bij het verankeren van kunstonderwijs in het curriculum¹. In 2004 startte Kunst Centraal met de cursus *Goed plan!* voor leerkrachten en directies van scholen. Hier wordt in de volgende paragraaf verder op ingegaan. 80% van de scholen in het primair onderwijs in de provincie Utrecht maakte in januari 2005 gebruik van de producten en diensten van Kunst Centraal².

Er bleken echter een aantal knelpunten te zijn in de uitvoering van het cultuureducatieve beleid van de provincie. Zo hadden de scholen vrijwel geen beleidsplannen voor cultuureducatie. In de aanvraag voor OCW voor de subsidie voor de CEPO-regeling beschrijft de provincie Utrecht de situatie als volgt: *‘Op het merendeel van de scholen voor primair onderwijs in de provincie Utrecht wordt veel aan cultuur gedaan, maar vaak gebeurt dat niet op gestructureerde wijze (scenario 1: komen en gaan³).’*

Door het gebrek aan duidelijke beleidsplannen van de scholen was het cultuureducatieve systeem bovendien te aanbodgericht. Frank van der Hulst, directeur van Kunst Centraal, vertelt: *‘De scholen hadden geen beleidsplannen en vonden het daarom moeilijk om een samenhangende vraag te stellen.’* Een ander knelpunt waren de lokale netwerken in de (voornamelijk kleine) gemeenten. Deze bestonden nauwelijks. In de aanvraag voor de subsidie voor het flankerende beleid staat: *‘In kleine gemeenten zijn de scholen en culturele instellingen te klein om lokale netwerken op het gebied van cultuureducatie op te zetten en te onderhouden.’* In de grotere gemeenten was vaak een lokale instelling op het gebied van cultuureducatie actief. In de kleinere gemeenten was dit niet zo.⁴

Plannen voor 2005-2008

De plannen van de provincie Utrecht voor wat betreft cultuureducatie staan in het Cultuurprogramma 2005-2008 ‘Dat moet je breed zien!’ als volgt omschreven: *‘Het doel van het cultuureducatiebeleid van de provincie is het bevorderen van een sterke en structurele positie van cultuureducatie in het onderwijs, zodat alle leerlingen in de provincie in een doorlopende leerlijn kennis kunnen maken en ervaring kunnen opdoen met cultuur. De vraag van scholen staat hierbij centraal. In de periode 2005-2008 is er extra aandacht voor het primair onderwijs. Scholen hebben vaak losse activiteiten voor cultuureducatie, die niet met elkaar in verband staan. De cultuureducatieactiviteiten zijn bovendien niet vastgelegd in het onderwijsprogramma van de scholen. Wij gaan scholen voor het primair onderwijs stimuleren en ondersteunen bij het ontwikkelen van hun visie op cultuureducatie. De uitvoering van deze doelstelling ligt bij Kunst Centraal en het Erfgoedhuis. In 2008 moet het beleid resulteren in een hoog percentage scholen dat een cultuureducatiebeleid heeft.’*

¹ Provincie Utrecht 2004.

² Inclusief de gemeente Utrecht; Provincie Utrecht 2005.

³ Zie voor een toelichting op de scenario’s bijlage 8.

⁴ Provincie Utrecht 2004.

De huidige situatie

De uitvoering van het cultuureducatieve beleid ligt nog steeds bij de instellingen Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht, de instelling die is voortgekomen uit een fusie van het Erfgoedhuis en Landschapsbeheer Utrecht. Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) krijgen het hele budget voor cultuureducatie van de provincie en zijn verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen voor het cultuureducatiebeleid¹.

De grootste rol wordt ingenomen door *Kunst Centraal*. Kunst Centraal heeft vier kerntaken, namelijk het begeleiden van scholen bij het formuleren van beleid op het gebied van kunst- en cultuureducatie en het ondersteunen bij het vertalen van dit beleid in activiteitenprogramma's; het bemiddelen tussen scholen en lokale culturele instellingen en professionele kunstenaars met als doel het samenstellen van een aanbod per gemeente; het aanbieden van lesmateriaal aan scholen en het ondersteunen bij de uitvoering hiervan en het verstrekken van informatie aan (groepen) scholen over kunsteducatie in het algemeen en over producten en diensten van Kunst Centraal².

In 2004 startte Kunst Centraal, zoals gezegd, met *Goed plan!*, een cursus voor leerkrachten en directies van scholen. Volgens Mirjam Cloo, cultuurambtenaar van de provincie Utrecht, was de manier van werken van Kunst Centraal vooruitstrevend. Ze vertelt: *'Kunst Centraal timmerde al aan de weg voordat alle subsidies werden uitgereikt. Rob van Gaal, de eerste directeur, was erg fanatiek. Hij heeft een eigen begeleidingstraject opgezet, dat inmiddels ook is erkend als icc-cursus. Het systeem was een voorloper toentertijd: de aanpak was bijzonder en vooruitstrevend.'* Tijdens deze cursus schrijven de scholen een cultuureducatiebeleidsplan. Het traject bestaat uit een intakegesprek en vier bijeenkomsten. De cursisten moeten in voorbereiding op de bijeenkomsten huiswerkopdrachten maken. Uiteindelijk schrijven ze in stappen een beleidsplan, inclusief een realistisch plan van aanpak voor de komende vier jaar. Daarnaast heeft elke deelnemende school recht op twee keer begeleiding. Individuele begeleiding aan de ene kant voor de betreffende 'interne cultuurcoördinator' en aan de andere kant een teamtraining. De deelnemers in de cursusgroep komen uit dezelfde gemeente. Inmiddels zijn op deze manier circa 300 scholen van de ongeveer 500 scholen in de provincie Utrecht begeleid. Vanaf seizoen 2008-2009 wordt de cursus aangeboden als provinciale icc-cursus voor de scholen die alsnog willen. De opzet van de cursus van Kunst Centraal is vergelijkbaar met de landelijke icc-cursus en de deelnemers krijgen het icc-certificaat. Dat certificaat gaat ook alsnog naar de scholen die het oorspronkelijke traject hebben afgerond³.

Alle scholen willen hetzelfde vertelt Frank van der Hulst, directeur van Kunst Centraal: *'de scholen willen allemaal een structurele aanpak, want het lukt hen lastig om een lijn aan te brengen in de activiteiten. Wat ze doen is meer toeval en afhankelijk van het enthousiasme van individuen. Als er eenmaal een lijn is, geeft dat rust op een school'*.

Kunst Centraal probeert om deze reden de banden met en tussen de scholen ook na de cursus aan te houden door de inzet van regioconsulenten. Zo vertelt Hinke Breimer van Kunst Centraal: *'Veel van de scholen zijn inmiddels klaar met het maken van een beleidsplan, maar de meeste netwerken blijven bestaan. Die komen dan twee keer per jaar bij elkaar. Er worden ervaringen uitgewisseld tus-*

¹ www.provincie-utrecht.nl/prvutr/internet/Cultuur.nsf/all/nwcultuureducatie?opendocument.

² Kunst Centraal 2007.

³ Kunst Centraal 2008.

sen de cultuurcoördinatoren en indien nodig worden plannen aangepast aan de ontwikkelingen op een school. Ook hierbij blijven teamtrainingen en individuele coaching van belang. De scholen betalen daar € 1 per leerling per jaar voor. Komend seizoen maken circa 200 scholen deel uit van een netwerk. Door personeelwisselingen op de scholen is het wel eens moeilijk om een netwerk bij elkaar te houden, maar vaak neemt een andere leerkracht het over, zo zegt Breimer: *'de cultuurcoördinatoren willen hun taak graag goed overdragen'*. De geïnterviewde basisschooldirecteur gaat naar de halfjaarlijkse bijeenkomsten die na de cursus volgen omdat hij de contacten met de andere scholen wil onderhouden, al is hij wel kritisch ten opzichte van de bijeenkomsten en noemt ze *'soms erg idealistisch en stroperig'*. Een andere basisschooldirecteur bevestigt dit niet en vindt de bijeenkomsten *'leerzaam en goed'*.

Kunst Centraal organiseert ook jaarlijks twee provinciale netwerkbijeenkomsten, bijvoorbeeld specifiek voor het speciaal onderwijs. Komend jaar werkt Kunst Centraal met de provinciale bijeenkomsten samen met Cultuurnetwerk Nederland en met LEU. Bij de bijeenkomsten is een regioconsulent van Kunst Centraal aanwezig, die de scholen adviseert en ondersteunt.

Naast de beleidsmatige ondersteuning van de scholen, biedt Kunst Centraal ook een kunstmenu en een cultuurprogramma aan. Het cultuurprogramma richt zich specifiek op culturele activiteiten van lokale aanbieders, terwijl het kunstmenu juist activiteiten bevat van provinciale en landelijke kunstenaars. De aanbieders in het kunstmenu zijn bovendien altijd professionals, terwijl de aanbieders in het cultuurprogramma ook wel amateurs zijn.

Het *kunstmenu* wordt door Kunst Centraal als volgt omschreven: *'het Kunstmenu is een reflectief kunstprogramma dat op basis van inhoudelijke kwaliteitscriteria en praktische mogelijkheden geselecteerd is uit het landelijke aanbod van professionele voorstellingen, films en tentoonstellingen. Bij de geselecteerde producten ontwikkelen consulenten van Kunst Centraal aanvullend lesmateriaal, dat leerkrachten zelfstandig in de klas kunnen gebruiken als voorbereiding op en/of verwerking van de activiteit'*¹. In de afgelopen jaren heeft Kunst Centraal zich meer gericht op samenwerking met provinciale kunstenaars². De kunstenaars in het menu zijn altijd professionals. Alle disciplines³ komen aan bod tijdens de basisschoolloopbaan van leerlingen. Er is één activiteit per jaar en deze activiteit wordt meestal gepresenteerd aan twee bouwdelen (groep 1/2, 3/4, et cetera). Alle scholen in één gemeente nemen dezelfde activiteit af. Het samenstellen van het kunstmenu gaat in samenwerking met de culturele commissie in de gemeente, die een schakel is tussen Kunst Centraal en de scholen. De commissie bestaat uit een afgevaardigde van elke deelnemende school. Volgens een leerkracht die zitting heeft in een culturele commissie heeft Kunst Centraal wel de grootste rol: *'In feite draagt Kunst Centraal activiteiten voor en geeft de commissie daaraan zijn fiat'*.

Het *cultuurprogramma* wordt ook per gemeente ontwikkeld. Er zijn acht categorieën⁴ activiteiten. Uiteindelijk komt elke leerling minstens één keer in aanraking met elke categorie. De nadruk ligt bij het cultuurprogramma, zoals gezegd, op activiteiten in samenwerking met lokale culturele instellingen, in tegenstelling tot het kunstmenu waarin ook provinciale en landelijke activiteiten zijn opgeno-

¹ Kunst Centraal 2007.

² Kunst Centraal 2007.

³ Namelijk beeldend, literair, dans, drama, muziek, cultureel erfgoed en audiovisueel.

⁴ Namelijk landschap, taal, straatarchitectuur, beeldend, muziek, monumenten, stedenbouw en spel en beweging.

men. In steeds meer gemeenten worden de landelijke en provinciale activiteiten uit het kunstmenu gecombineerd met de lokale activiteiten uit het cultuurprogramma¹.

De basis voor het cultuurprogramma zijn de lokale netwerken. De culturele instellingen in de gemeenten zijn in de periode 2005-2007 aangeschreven met de vraag of zij interesse hebben in samenwerking met Kunst Centraal ten behoeve van het onderwijs. De geïnteresseerde instellingen zijn uitgenodigd voor een bijeenkomst om te kijken op welke manier de instellingen kunnen en willen samenwerken met de scholen in hun gemeente.

Daarnaast organiseert Kunst Centraal nog een aantal binnenschoolse activiteiten. Zo zijn er activiteiten die zich specifiek richten op het team (zoals deskundigheidsbevordering en teamscholingen) en is er een aanbod van cultuureducatieve activiteiten dat op basis van de individuele wensen van de school naast het kunstmenu en cultuurprogramma kan worden ingezet. Tot slot deelt Kunst Centraal kennis en informatie via de website met daarop ook het culturele aanbod, brochures en een nieuwsbrief.

Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) houdt zich ook bezig met cultuureducatie, maar dan op het gebied van cultureel erfgoed. Hoewel de scholen bij het maken en uitvoeren van het cultuureducatieve beleid grotendeels worden ondersteund door Kunst Centraal, is LEU hierbij betrokken op het gebied van erfgoededucatie. LEU levert een bijdrage aan de icc-cursussen door de informatievoorziening op zich te nemen over de invulling van eventuele gewenste erfgoedactiviteiten.

Met name in de laatste jaren komt de samenwerking tussen Kunst Centraal en LEU meer van de grond. Zo zegt LEU²: *‘In eerste instantie zou Kunst Centraal de trekker zijn van de cultuurbeleidsplannen, LEU zou participeren om erfgoededucatie onder de aandacht te brengen. In de startfase is dit niet goed van de grond gekomen, maar sinds 2007-2008 is met Kunst Centraal een nieuwe weg ingeslagen om beter samen te werken op cultuureducatie (o.a. in ICC-cursussen, gezamenlijke projecten en folders).’*

In 2007 heeft LEU een doorlopende leerlijn erfgoededucatie ontwikkeld zodat er voor elke groep een erfgoedproject is dat aansluit bij de belevingswereld van het kind. Zo heeft LEU voor de eerste twee groepen een project met bijzondere en streekgebonden voorwerpen, dan volgt het project ‘verzamelen en bewaren’ in groep 3 en ‘oud en nieuw’ in groep 4. Vanaf groep 5 krijgen de projecten meer aansluiting bij het geschiedenisonderwijs: het leven een eeuw geleden, de Romeinen, Middeleeuwen et cetera. Voor elke gemeente worden de projecten aangepast aan de lokale situatie. Volgens een schatting van LEU neemt ongeveer 60% van de scholen in het primair onderwijs producten af van LEU³.

Daarnaast adviseert LEU de scholen over het nut en de rol van erfgoededucatie binnen cultuureducatie. Ook ontwikkelt LEU samen met of voor culturele instellingen projecten voor het primair onderwijs en denken ze mee bij nieuwe initiatieven op zowel lokaal als regionaal niveau.

¹ Kunst Centraal 2007.

² De vragen zijn beantwoord door verschillende medewerkers van LEU. Zodoende worden de medewerkers niet individueel genoemd.

³ Inclusief de gemeente Utrecht; LEU is ten tijde van dit onderzoek bezig met vaststellen van goede prestatie-indicatoren om tot betere meting van resultaten te komen.

Tabel 2.7. Veranderingen sinds de CEPO-regeling.

- Scholen kunnen een cursus volgen waarin een cultuureducatiebeleidsplan wordt geschreven
 - Toegenomen aandacht voor implementatie cultuureducatie in curriculum op de scholen
 - Het (in toenemende mate) betrekken van lokale culturele aanbieders binnen de formule van het Cultuurprogramma
 - Toename van de samenwerking tussen Kunst Centraal en LEU
-

Veranderingen

Hieronder zullen ter verduidelijking de veranderingen ten opzicht van het provinciale beleid dat werd gevoerd vóór de invoering van de CEPO-regeling kort opgesomd worden:

Ten eerste is er toegenomen aandacht voor het cultuureducatieve beleid op de scholen in het primair onderwijs. Kunst Centraal biedt hiervoor in samenwerking met Landschap Erfgoed Utrecht de cursus *Goed plan!* aan, waarin een cultuureducatiebeleidsplan wordt geschreven¹. Tijdens de opvolgbijeenkomsten is er aandacht voor de implementatie van het beleid. Hier is het gehele flankerende budget in het kader van de CEPO-regeling heengegaan.

Daarnaast is ingezet op de lokale netwerken. Kunst Centraal heeft in de periode 2005-2007 culturele instellingen aangeschreven met de vraag of zij interesse hebben in samenwerking met Kunst Centraal ten behoeve van het onderwijs. De lokale netwerken zijn de basis voor de cultuurprogramma's.

Wat betreft de belangrijkste spelers in het cultuureducatieve veld is er weinig veranderd. Kunst Centraal is de provinciale steuninstelling voor kunst- en cultuureducatie. Landschap Erfgoed Utrecht, voorheen het Erfgoedhuis, neemt het erfgoedonderwijs voor haar rekening. De samenwerking tussen de twee instellingen is in de afgelopen jaren toegenomen.

Gevolgen

De provincie Utrecht heeft bij de aanvraag voor de flankerende subsidie in het kader van de CEPO-regeling de volgende outputdoelstelling geformuleerd²:

- 40% van de scholen in 2005-2006 en 60% van de scholen in 2006-2007 heeft beleid geformuleerd op het gebied van cultuureducatie en heeft dit beleid verankerd in het schoolplan.

Uit onderzoek van bureau ART in de periode mei tot oktober 2006 blijkt dat ruim een derde (35%) van de scholen in het primair onderwijs beleid voor cultuureducatie heeft geformuleerd en 20% heeft een meerjarig cultuurbeleid vastgelegd in het schoolwerkplan, de schoolgids en/of het schoolbeleidsplan. De outputdoelstel-

¹ Tegenwoordig wordt deze als icc-cursus aangeboden en gecertificeerd.

² In Amersfoort werd onder andere naar de volgende doelstelling gestreefd: *Eind 2006 heeft minimaal 40% van de scholen voor primair onderwijs in Amersfoort een visie bepaald op het thema cultuureducatie.*

Tabel 2.8. Gevolgen van de veranderingen in het cultuureducatieve beleid.

- De doelstelling dat 60% van de scholen in 2006-2007 een beleid heeft geformuleerd op het gebied van cultuureducatie is behaald, maar het is niet duidelijk of deze 60% het beleid ook heeft verankerd in het schoolplan. 297 scholen hebben een cultuureducatiebeleidsplan opgesteld
 - Cultuureducatie is op het netvlies van de scholen gekomen
 - In de periode 2005-2008 zijn er 20 lokale netwerken gestart in de provincie Utrecht
-

ling voor 2005-2006 is dus niet volledig gehaald¹. Eind 2007 heeft 70% van de scholen onder leiding van Kunst Centraal gewerkt aan het opstellen van een cultuureducatieplan². Het is niet bekend in hoeverre deze scholen het cultuureducatiebeleid ook hebben verankerd in het schoolplan³.

Daarnaast is cultuureducatie door alle aandacht die het nu krijgt een belangrijkere rol gaan spelen in het primair onderwijs. Zo vertellen de medewerkers van Landschap Erfgoed Utrecht: *‘Cultuur, inclusief erfgoed, is hierdoor beter op het netvlies van veel scholen komen te staan. De interesse in erfgoedprojecten is daardoor in de loop der jaren zichtbaar vergroot.’* Wel vindt LEU dat cultuureducatie in de provincie Utrecht te eenzijdig is gepresenteerd: *‘Vooral de kunsteducatie werd onder de aandacht gebracht. De provincie heeft hierin enkele jaren onvoldoende sturing gegeven. Hierdoor speelt erfgoed- en media-educatie nog een ondergeschikte rol op scholen. Daar hebben we nog een inhaalslag te maken’.*

Verder zijn er lokale netwerken gestart voor scholen, instellingen en gemeenten. Volgens de provincie Utrecht zijn in de periode 2005-2008 20 lokale netwerken gestart⁴.

De scholen hebben ten eerste iets gemerkt van de veranderingen in de zin dat zij meer geld tot hun beschikking hebben gekregen. Hierdoor kunnen zij meer cultuureducatieve activiteiten ondernemen. Ten tweede krijgen zij naast het kunstmenu een cultuurprogramma aangeboden, waardoor er meer activiteiten worden ondernomen binnen de lokale omgeving. Wel blijft de rol van de scholen vrij passief. Zij krijgen een kunstmenu en eventueel een cultuurprogramma aangeboden die grotendeels zijn samengesteld door Kunst Centraal en LEU. Eén van de leerkrachten vertelt dat hij dit overigens niet als een probleem ziet: *‘De meeste scholen vinden het wel prima zo’.* Bovendien ondernemen scholen naast het kunstmenu en cultuurprogramma ook nog zelf activiteiten, zoals museumbezoek op eigen initiatief. Tot slot heeft een groot deel van de scholen inmiddels een medewerker de icc-cursus laten volgen, waardoor de scholen over het algemeen meer inzicht hebben gekregen in de rol van cultuureducatie op hun school. De inschrijvingen op teamtrainingen en individueel nascholingsaanbod zijn toegenomen bij de scholen die een beleidsplan hebben opgesteld, aldus Kunst Centraal.

¹ Bureau ART 2007.

² Kunst Centraal 2007b.

³ Volgens Kunst Centraal is dit geen wezenlijk onderscheid.

⁴ Provincie Utrecht 2008.

Een voorbeeld uit de praktijk

Een directeur van een Utrechtse basisschool vertelt dat zijn school altijd al veel deed aan cultuureducatie. Een aantal personeelsleden heeft één of twee jaar geleden de cursus *Goed plan!* gevolgd, waarbij een beleidsplan is gemaakt. Hij is van mening dat het formuleren van een cultuureducatieve visie de school overzicht geeft: *'Als je er mee bezig gaat, valt op dat je eigenlijk al heel veel doet aan cultuur. Je moet het alleen even in kaart brengen, zodat de structuur duidelijk wordt. We deden al erfgoed in de aardrijkskunde- en biologielessen, drama was al een vak, voor muziek en beeldende vorming hadden we al vakleerkrachten en literatuur kwam aan de orde door leesbevorderingsprojecten. Audiovisueel en dans bleek wat onderbelicht te zijn. Als je dit in kaart brengt, wordt duidelijk wat veel of weinig wordt gedaan, daar kan je dan structuur in aanbrengen'*. Wel merkt hij op dat het uiteindelijke beleidsplan heel theoretisch is. Implementeren is toch iets heel anders.

De directeur vertelt dat de €10,90 per leerling van de CEPO-regeling vrijwel helemaal naar Kunst Centraal gaat, want zijn school neemt zowel het cultuurprogramma, het kunstmenu als projectkoffers af. De projectkoffers kunnen door de leerkrachten van de school gebruikt worden voor projecten rond een bepaalde discipline. Hij is tevreden over de kunst- en cultuurprogramma's: *'Het cultuurprogramma en het kunstmenu geven structuur en zijn evenwichtig samengesteld wat betreft de verdeling van de disciplines'*, maar de koffers blijken in de praktijk iets te veel te zijn: *'Die koffer blijkt minder nodig. Het is al een paar keer voorgekomen dat de koffer werd gebracht en dat hij ongeopend weer door naar een volgende school gaat. Leerkrachten zeggen dan 'ja, maar we moesten ook nog dit en dat doen.' Dat is natuurlijk geldverspilling.'*

Daarnaast organiseert de school enkele losse activiteiten. Dit wordt grotendeels betaald uit de ouderbijdrage. Instellingen doen bijvoorbeeld een aanbod en de school schrijft daar dan op in.

Toekomstverwachtingen

Uit de cultuurnota 2009-2012 *Cultuur is kracht* blijkt dat de provincie in grote lijnen het huidige beleid zal voortzetten. *'Centrale doelstelling is en blijft het bevorderen van een sterke en structurele positie van cultuureducatie in het onderwijs. Wij willen dat alle leerlingen in de provincie Utrecht via een doorlopende leerlijn kennis kunnen maken en ervaring kunnen opdoen met cultuur. De vraag van de scholen staat hierbij centraal. Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht zijn uitvoerders van dit beleid.'* Via het Actieprogramma cultuurparticipatie wil de provincie de ontwikkeling en vorming van lokale culturele netwerken en lokale cultuurprogramma's voortzetten en bestendigen. De kunstmenu's en cultuurprogramma's kunnen in de loop van de periode samengaan. Tenslotte gaat er aandacht uit naar de plaats van cultuureducatie op de brede scholen.

Volgens de geïnterviewden zal de invulling van de rol van Kunst Centraal misschien iets veranderen. Mirjam Cloo van de provincie Utrecht zegt: *'Kunst Centraal heeft een blijvende rol, anders worden alle cultuureducatieve activiteiten één grote brei. Misschien dat Kunst Centraal een meer adviserende rol krijgt. Er is veel geld en tijd gaan zitten in ontwikkeling. Nu kan Kunst Centraal zich gaan richten op andere zaken: hoe kan het bijvoorbeeld efficiënter?'*. Frank van der Hulst van Kunst Centraal vertelt: *'We gaan nu werken aan meerjarenafspra-*

ken met scholen. Zorgen dat de kwantiteit kwaliteit wordt en de continuïteit gewaarborgd.'

Zoals gezegd zullen de gelden die de scholen ontvangen vanuit het ministerie van OCW via de CEPO-regeling in de toekomst¹ in de lumpsum van de scholen opgaan, met het gevolg dat scholen niet meer verplicht zijn de gelden aan cultuureducatie uit te geven. Uit onderzoek van Bureau ART blijkt dat een kleine meerderheid van de Utrechtse scholen voor primair onderwijs de komende jaren evenveel of meer budget beschikbaar zal stellen voor cultuureducatie (56%). Slechts 1% zegt dat het zal afnemen en 43% durft hierover nog geen uitspraken te doen².

Mirjam Cloo van de provincie Utrecht maakt zich geen zorgen: *'cultuureducatie is nu opgenomen in de beleidsplannen van de scholen.'* Ook Hinke Breimer van Kunst Centraal is positief. Kunst Centraal zal bovendien haar best doen om het aantrekkelijk te maken voor de scholen om te blijven participeren in de scholennetwerken: *'Tijdens de tweejaarlijkse bijeenkomsten van oud-deelnemers van de icc-cursus ligt de nadruk momenteel op uitwisseling van ervaringen en ideeën. Dit wordt waarschijnlijk minder na een tijdje, als iedereen zijn eigen weg heeft gevonden. We moeten dus iets bieden waardoor de scholen toch terug willen blijven komen. Er moet iets te halen zijn.'*

Landschap Erfgoed Utrecht is positief over de plaats die cultuureducatie inmiddels heeft verworven binnen het onderwijs: *'Cultuureducatie heeft zijn nut en kracht bewezen, het zal deel uit blijven maken van het onderwijs. In de invoering van de Canon binnen de kerndoelen liggen ook grote kansen voor cultuureducatie en met name voor het vertalen van landelijke vensters naar het lokale/regionale culturele erfgoed.'* Het is volgens de instelling echter de vraag of de scholen ondanks alle inspanningen cultuureducatie een belangrijke plaats blijven geven, indien zij zelf de portemonnee gaan beheren. Zij kunnen dan makkelijk terugvallen in oude bestedingspatronen. *'Wij schatten in dat we daarom inspanningen moeten blijven leveren om cultuureducatie op de kaart te houden. Stimulansen van de zijde van de overheid blijven waarschijnlijk ook nodig, want het onderwijs krijgt zoveel vernieuwingen over zich heen en kent zo'n drukprogramma dat cultuureducatie ook makkelijk weer kan sneuvelen in de waan van de dag.'* Daarom wil Landschap Erfgoed Utrecht investeren in netwerken met het onderwijs, meer halen uit de samenwerking met Kunst Centraal en andere provinciale en stedelijke partners en via de rol die LEU speelt op de Pabo aanstaande leraren primair onderwijs de waarde van cultuureducatie meegeven.

De basisschooldirecteuren zijn ook positief. Zo zegt de één: *'ik hoop en denk dat als we het de tijd geven, er een gestructureerd aanbod komt voor kunst en cultuur, waardoor de kinderen verrijkt de school verlaten'*. Subsidies zijn echter wel noodzakelijk, want anders *'is de kans aanwezig dat het aantal activiteiten weer afneemt. Subsidie is wel echt nodig'*. De ander zegt: *'ik verwacht dat we op dezelfde manier doorgaan met cultuureducatie, onder andere doordat we verbonden zijn aan de begeleiding van Kunst Centraal en alle projecten'*.

Samenvatting

In de provincie Utrecht is ingezet op het ondersteunen van scholen bij het maken en uitvoeren van cultuureducatief beleid, via een eigen aanpak waarbij scholen in korte tijd een beleidsplan en een plan van aanpak formuleren. Daarnaast wordt via

¹ De subsidie voor de scholen blijft in ieder geval tot en met het schooljaar 2010-2011 geoormerkt.

² Bureau ART 2007.

scholennetwerken, teamtrainingen en individuele coaching, expertise gedeeld en worden vaardigheden opgedaan. Eind 2007 heeft 70% van de scholen onder leiding van Kunst Centraal gewerkt aan het opstellen van een cultuureducatieplan.

Daarnaast is gewerkt aan het opzetten van lokale netwerken op het gebied van cultuureducatie, gericht op realisatie van een lokaal Cultuurprogramma.

Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn

In de provincie Gelderland is in de afgelopen jaren ingezet op de lokale netwerken. Cultuureducatie wordt zoveel mogelijk gecoördineerd en uitgevoerd op gemeentelijk en regionaal niveau. De gemeenten, scholen en cultuuraanbieders krijgen- voornamelijk beleidsmatige- ondersteuning van het provinciale steunpunt Edu-Art. In deze paragraaf zal worden gekeken naar de provincie Gelderland en twee grote Gelderse steden, namelijk Nijmegen en Apeldoorn¹.

In het schooljaar 2006/2007 volgden 210.040 leerlingen in Gelderland primair onderwijs, waarvan 14.277 in Nijmegen en 15.674 in Apeldoorn².

De situatie in Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn vóór 2005

In de aanvraag voor de CEPO-regeling omschreef de provincie Gelderland de uitgangssituatie op provinciaal niveau als volgt: *'In Gelderland is cultuureducatie al behoorlijk goed ontwikkeld, vooral in het primair onderwijs. Dit is mede te danken aan de omvangrijke ondersteuningsstructuur (stichting Edu-Art Gelderland), die Gelderland sinds midden jaren '80 ondersteunt. Daarnaast heeft een aantal culturele instellingen zoals Introdans en een aantal musea, soms al jarenlange ervaring opgebouwd met educatieprojecten voor scholen.'*³

Intermediairs tussen het onderwijs en culturele aanbieders zijn stichting Edu-Art Gelderland, Kunst en Cultuur Gelderland (KCG)⁴, de stichting Gelders Erfgoed en het Centrum Beeldende Kunst Gelderland (CBKG), waarvan Edu-Art de belangrijkste was op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie. Edu-Art bood een programma met culturele activiteiten aan en had taken op het gebied van informatievoorziening, ondersteuning, netwerken en bemiddeling. Er werden bijvoorbeeld regionale bijeenkomsten georganiseerd voor scholen, culturele instellingen en overheden. Daarnaast organiseerde Edu-Art scholingstrajecten, onder andere voor scholen die cultuureducatie willen verankeren in hun curriculum⁵.

Edu-Art had in 2004 contact met 85% van de scholen (ruim 870) in het primair onderwijs in Gelderland, waarvan de meeste werkten met een kunstmenu. 70% van alle scholen zat nog in het stadium dat zij vrij lukraak cultuureducatieve activiteiten ondernamen (scenario 1 'komen en gaan')⁶, 15% van de scholen was al verder in het vormgeven van cultuureducatief beleid. Vooral in het Rivierengebied en op de Noord-Veluwe werden er enkele gemeenten niet bereikt door Edu-Art.

¹ In Ede en Arnhem, de andere twee grote steden in Gelderland, vinden soortgelijke ontwikkelingen plaats als in Nijmegen en Apeldoorn.

² www.cbs.nl.

³ Provincie Gelderland 2004.

⁴ Stichting Kunst en Cultuur Gelderland heet sinds 2007 Kunst en Cultuur Gelderland.

⁵ Provincie Gelderland 2004.

⁶ Zie bijlage 8.

Tabel 2.9. Belangrijkste actoren in het binnenschoolse cultuureducatieve stelsel in de Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn vóór 2005.

Actoren		Taak
Gelderland	<ul style="list-style-type: none"> • Edu-Art¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Intermediair scholen en aanbieders • Ondersteuning scholen en aanbieders • Informatievoorziening • Netwerkfunctie • Coördinatie en organisatie Kunstmenu PO
Nijmegen	<ul style="list-style-type: none"> • Edu-Art • De Lindenberg 	<ul style="list-style-type: none"> • Lokaal kunstmenu • Beleidsontwikkeling van cultuureducatie • Lessen op Open Wijkscholen
Apeldoorn	<ul style="list-style-type: none"> • Edu-Art • Grote culturele instellingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Lokaal kunstmenu • Cultuureducatief aanbod

¹Daarnaast hadden Stichting Kunst en Cultuur Gelderland, stichting Gelders Erfgoed en CBKG een bemiddelende functie.

Uit de cultuurnota 2005-2008 van de provincie Gelderland blijkt dat er behoefte is aan een betere aansluiting van vraag en aanbod: *‘Het Rijk geeft scholen een financiële impuls om cultuureducatie een stevige plaats in het onderwijs te geven. Hierdoor groeit de behoefte aan educatieve producten. De culturele instellingen moeten hier hun aanbod op aan laten sluiten.’* De culturele instellingen zijn educatief gezien onvoldoende uitgerust: *‘In Gelderland zijn er honderden culturele instellingen, waarvan de meeste geen educatieve deskundigheid of menskracht in huis hebben’.*

Daarnaast blijkt dat er op het primair onderwijs nog te weinig mogelijkheden zijn voor cultuureducatie: *‘Het primair onderwijs heeft echter nauwelijks eigen faciliteiten om hieraan invulling te geven: geen vakdocenten, nauwelijks budget om de lessen vorm te geven en om excursies te organiseren. Dit geldt deels ook voor het VMBO. Hier is een taak voor de provincies weggelegd. Door de inzet van Edu-Art kunnen wij er voor zorgen dat de cultuureducatie die in het primair onderwijs wordt aangeboden goed aansluit bij het voortgezet onderwijs.’* Ook wil de provincie kinderen op de brede school uit met name achterstandssituaties bereiken met (buitenschoolse) educatieve activiteiten.

In 2004 stond Edu-Art vlak voor een reorganisatie. De reden hiervoor werd als volgt omschreven: *‘Wil met het cultuureducatieve beleid de komende jaren ook een goed resultaat worden bereikt, dan zal Edu-Art efficiënter en meer vraaggericht moeten gaan werken. Edu-Art zal veel meer een intermediaire rol moeten vervullen in plaats van een uitvoerende. Edu-Art zelf is hiervan ook overtuigd.’* In een onderzoek naar Edu-Art in opdracht van de provincie Gelderland, uitgevoerd door Berenschot, werden de volgende problemen geschetst: de financiële situatie van de instelling was zorgelijk, er waren grote organisatorische problemen, Edu-Art bediende de markt niet goed¹, de taak van Edu-Art was niet hel-

¹ Volgens Edu-Art bediende Edu-Art het onderwijs als marktpartij zeer goed, maar waren de culturele aanbieders niet tevreden.

der en het bestuur en management waren niet in staat de problematiek van Edu-Art het hoofd te bieden¹.

In Nijmegen werd op stedelijk niveau cultuur(educatief) beleid gevoerd. De stichting Edu-Art Gelderland en de Lindenberg, het stedelijk centrum voor cultuureducatie², waren werkzaam op het gebied van cultuureducatie. Edu-Art bood een lokaal kunstmenu aan en hield zich bezig met beleidsontwikkeling van cultuureducatie. 95% van de scholen in Nijmegen nam het kunstmenu van Edu-Art af. De Lindenberg verzorgde lessen in Open Wijk Scholen³, bedoeld om deze leerlingen die minder vanzelfsprekend in aanraking komen met kunst en cultuur kennis te laten maken met diverse culturele activiteiten. De Open Wijk Scholen zijn opgericht in het kader van het Grote Stedenbeleid in 1999 en de Lindenberg heeft vrijwel direct de opdracht gekregen cultuurlessen te verzorgen op de scholen. Een team van docenten van de Lindenberg verzorgden lessen op de Open Wijk scholen. Er werd tijdens de projecten sterk ingehaakt op de reguliere lessen door bijvoorbeeld extra aandacht te besteden aan taal tijdens de dramalessen. Jos van Ruyven, adjunct-directeur van de Lindenberg, vertelt: *‘De leerkrachten weten van de methoden die er op de scholen gebruikt worden en hebben ook extra in-werktijd per project om zich hierin te verdiepen’*.

De gemeente Nijmegen constateerde de volgende positieve ontwikkelingen: *‘Het vraaggericht werken is de laatste jaren sterker naar voren gekomen’* en *‘het aanbod van cultuureducatieve activiteiten van de Lindenberg en de stg Edu-Art Gelderland worden in het algemeen zeer gewaardeerd.’*

Er waren echter ook een aantal knelpunten. Zo was de regie tussen scholen, culturele instellingen en de gemeente op het terrein van cultuureducatie onvoldoende en ook de sturing van de gemeente op samenhang en samenwerking voldeed niet. Cultureel erfgoed bleek niet goed in beeld te zijn en het aanbod van culturele instellingen was onvoldoende bekend bij de basisscholen. Basisscholen hadden behoefte aan een duidelijke gesprekspartner voor cultuureducatie en de samenwerking tussen de Lindenberg en Edu-Art vroeg om verbetering⁴.

In Apeldoorn maakten de scholen in het primair onderwijs ook gebruik van de diensten van Edu-Art. Circa 90% van de scholen deed via Edu-Art mee aan het kunstmenu. Daarnaast gold dat *‘de grote cultuurinstellingen in Apeldoorn een zwaar accent willen leggen op cultuureducatief aanbod voor het onderwijs’*. Desalniettemin waren de meeste scholen in Apeldoorn op het gebied van cultuureducatie nog niet verder dan het eerste scenario uit Har(d)t voor cultuur ‘Komen & Gaan’: elk jaar waren er nieuwe culturele activiteiten⁵. De school maakte een keuze, zonder samenhang met bestaande vakken. *‘In Apeldoorn is nog geen grote traditie op het gebied van cultuureducatie. Culturele instellingen bieden producten aan via het Kunstmenu en daarnaast op individuele basis. Vragen vanuit het onderwijs zijn niet altijd duidelijk en het aanbod sluit, mede door een onduidelijke vraagstelling, niet altijd goed aan op de wensen.’* De ambities van de gemeente

¹ Provincie Gelderland 2004b.

² Voor de eenvormigheid worden in dit rapport ook kunstcentra aangeduid als centra voor cultuureducatie.

³ *‘Een voorziening die bestaande onderwijs-, welzijns- en zorgfuncties samenbrengt om die functies te versterken en verbeteren. Opvoeding is de gemeenschappelijke noemer.’* (Gemeente Nijmegen 1999).

⁴ Gemeente Nijmegen 2004.

⁵ Taakgroep Cultuureducatie in Primair Onderwijs 2003.

om cultuureducatie verder te ontwikkelen pasten volgens de gemeente niet helemaal binnen de formule van het kunstmenu van Edu-Art¹.

Plannen voor 2005-2008

In de cultuurnota van de provincie Gelderland staan de ambities voor 2005-2008 beschreven: *‘Wij gaan cultuureducatie in Gelderland versterken door: zowel de vraagkant (de onderwijsinstellingen) als de aanbodkant (de culturele instellingen) te versterken; medio 2005 een doelmatige ondersteuningsinstelling voor cultuureducatie te realiseren die als intermediair en kenniscentrum de verbindende schakel vormt tussen onderwijsinstellingen, overheden en aanbieders van culturele producten.’* Met name de gemeenten waarvan de scholen minder goed bereikt worden door cultuureducatie krijgen extra aandacht (dit zijn met name scholen in de regio N.O. Veluwe en het Rivierengebied).

De reguliere provinciale subsidies aan de culturele instellingen krijgen deels een specifieke bestemming voor het ontwikkelen van educatieve producten. Verder is het doel dat alle basisscholen eind 2007 een beleids- en activiteitenplan hebben voor cultuureducatie. Erfgoededucatie krijgt ook extra aandacht. Erfgoededucatie is een samenwerkingsproject van Edu-Art en Gelders Erfgoed².

De huidige situatie

De belangrijkste binnenschoolse cultuureducatieve instelling in Gelderland is Edu-Art. Zoals gezegd stond Edu-Art in 2004 vlak voor een reorganisatie. Na de reorganisatie kreeg Edu-Art een meer adviserende rol. In de periode 2005-2008 richt Edu-Art zich voornamelijk op het primair onderwijs, het VMBO en het niet-stedelijke gebied. De taken van de instelling zijn als volgt geformuleerd:

1. *Functioneren als intermediair en netwerker*
2. *Functioneren als adviseur en expert, ook voor wat betreft het ontwikkelen van projecten en na- en bijscholingsactiviteiten.*³

Aan scholen biedt Edu-Art een icc-cursus aan⁴, bestaande uit zes bijeenkomsten van elk 3 uur en een terugkombijeenkomst, of een cursus op maat. Ook zijn er losse activiteiten voor deskundigheidsbevordering in het team (bijvoorbeeld *‘Kijken naar een voorstelling’*), organiseert de organisatie projecten voor leerlingen en adviseert Edu-Art de scholen. Aan culturele instellingen biedt Edu-Art trainingen voor productontwikkeling en coaching en adviesgesprekken. Daarnaast heeft de organisatie een netwerkrol. De meeste activiteiten van Edu-Art worden gesubsidieerd door de provincie.

De lokale centra voor cultuureducatie hebben in de hele provincie een grotere rol gekregen, zowel uitvoerend als coördinerend en organiserend. De centra hadden al een cultuureducatief aanbod en zijn volgens de provincie daarom prima in staat een prominentere rol te spelen in cultuureducatie⁵. In een tussentijds evaluatieonderzoek van Edu-Art staat: *‘De verbinding tussen lokaal onderwijs en de lo-*

¹ Gemeente Apeldoorn 2004.

² Provincie Gelderland 2005.

³ Provincie Gelderland 2004b.

⁴ In samenwerking met schoolbegeleidingsdiensten en gecertificeerde instellingen (bijv. een steunfunctie instelling).

⁵ Provincie Gelderland 2005.

Tabel 2.10. Belangrijkste actoren in het huidige cultuureducatieve stelsel in Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn.

	Actoren	Taak
Gelderland	<ul style="list-style-type: none"> • Edu-Art • Centra voor cultuureducatie, o.a. in de drie pilotgemeenten (Tiel, Doetinchem en Harderwijk)¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Informeren • Adviesfunctie • Organiseren • Kwaliteitszorg • Icc-cursus • Losse activiteiten voor scholen, docenten en culturele instellingen • Coördinatie tussen scholen en culturele instellingen • Organisatie cultuureducatieve activiteiten
Nijmegen	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuur&School Nijmegen (samenwerking tussen De Lindenberg en Openbare bibliotheek Gelderland Zuid) • Edu-Art • De Lindenberg 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling tussen scholen en aanbieders • Diverse activiteiten op scholen, waaronder Cultureel Jaarprogramma en Kunstbus • Beleidsondersteuning en icc-cursus • Activiteiten op Openwijk Scholen
Apeldoorn	<ul style="list-style-type: none"> • Cultuurwijzer van Markant • Edu-Art 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling tussen scholen en aanbieders • Cultuurmenu en diverse losse activiteiten • Beleidsondersteuning en icc-cursus

¹In Gelderland zijn er meer lokale coördinatiepunten in oprichting.

kale culturele infrastructuur komt bij voorkeur dicht bij huis tot stand. Daarom wordt nu geïnvesteerd in een nieuw model, waarbij lokaal/regionaal opererende coördinatiepunten bemiddelen tussen onderwijs en cultuuraanbieders. Joop Mols van Edu-Art merkt op dat het voor gemeenten aantrekkelijk is om een dergelijk steunpunt te subsidiëren: *‘de gemeenten hebben er baat bij, doordat de lokale instellingen betrokken worden bij cultuureducatie’*. Edu-Art werkt, mede namens KCG (Kunst en Cultuur Gelderland¹), samen met de centra: *‘Edu-Art draagt kennis over, is adviseur en begeleider van het proces en lost knelpunten op wanneer dat op lokaal niveau (nog) niet mogelijk is.’* De organisatie en coördinatie van cultuureducatie wordt op deze manier overgedragen door Edu-Art aan de lokale bemiddelingspunten. Het kunstmenu is indien mogelijk overgedragen aan een lokale instelling.

Deze tendens naar een regionale organisatie van cultuureducatie is ingezet na de reorganisatie van Edu-Art en is begonnen met de inrichting van de lokale coördinatiepunten Tiel, Harderwijk en Doetinchem. Voor het opzetten van de cultuureducatiepunten in Nijmegen en Apeldoorn was zodoende inmiddels ervaring opgedaan. Bij de reorganisatie van Edu-Art kreeg Edu-Art namelijk de opdracht zich te richten op het primair onderwijs en VMBO en op het platteland. De grote steden, waaronder Nijmegen en Apeldoorn vielen niet meer onder het takenpakket van Edu-Art. Edu-Art heeft het Kunstmenu hier aangeboden tot het moment dat het zijn expertise over kon dragen aan een lokale culturele instelling. Edu-Art

¹ Provinciale organisatie die werkt voor de sector amateur- en podiumkunsten en de uitvoerder van het gebiedsgerichte cultuurbeleid.

geeft nog steeds advies aan de culturele instellingen en ook aan aanbieders en scholen. Tevens wordt de icc-cursus verzorgd door Edu-Art.

In Nijmegen heeft De Lindenberg, het centrum voor cultuureducatie, in samenwerking met Openbare Bibliotheek Gelderland Zuid de bemiddelingstaak overgenomen van Edu-Art en hiervoor is *Cultuur en School Nijmegen* opgericht. Cultuur en School Nijmegen wordt gesubsidieerd door de gemeente Nijmegen en bemiddelt tussen scholen in het primair en voortgezet onderwijs en culturele aanbieders. Ook ontwikkelt Cultuur en School Nijmegen programma's en projecten, waaronder de Kunstbus¹ en het Cultureel Jaarprogramma voor het Primair Onderwijs (voorheen het Kunstmenu). Dit programma vindt grotendeels plaats binnen Nijmegen en ongeveer 95% van de scholen doet hieraan mee. Alle disciplines worden hier in opgenomen en het gaat om 1 à 2 activiteiten per jaar. De scholen zijn geografisch geclusterd en deze clusters nemen dezelfde activiteiten af. Edu-Art biedt hier, zoals gezegd, nog steeds de icc-cursus aan en biedt deskundigheidsbevordering.

Ook in Nijmegen staat een vraaggericht aanbod centraal. Museum het Valkhof in Nijmegen probeert de producten aan te passen aan de vraag van de school door middel van een adviescommissie van docenten. Odette Straten, educator van het museum, vertelt: *'nieuwe projecten worden getest door docenten. Zij kijken of de activiteiten geschikt zijn en aansluiten bij de lessen.'* Het museum biedt activiteiten à la carte aan, zodat de scholen kunnen uitzoeken wat bij hun lesprogramma hoort. Lokaal cultureel erfgoed wordt belangrijk gevonden door het museum en er wordt geprobeerd om de leerlingen minimaal één keer op het primair en één keer op het voortgezet onderwijs te bereiken met een les over de Romeinen, want dat hoort bij Nijmegen.

De Lindenberg zelf richt zich op cultuureducatie op de Open Wijkscholen. Door de gemeente werd besloten de investeringen van een centraal open cultureel aanbod te verschuiven naar de Open Wijkscholen, scholen met leerlingen veelal uit achterstandsituaties. De Lindenberg biedt de Open Wijkscholen cultuurlessen aan. De cultuurlessen worden als volgt omschreven: *'Alle kunstvormen komen tweemaal in de achtjarige schoolcarrière intensief aan bod, minimaal 10 weken en maximaal 18 weken per kunstvak. De leerlingen werken samen aan een prentenboek, een cd, een voorstelling of een presentatie.'*² Daarnaast is er het project LEF, een dansproject voor de groepen 6, 7 en 8 van basisscholen. In 14-18 lessen wordt aan een dans gewerkt die onderdeel is van een totaalvoorstelling van allerlei verschillende dansgroepen. Het project wordt afgesloten met een grote eindvoering. Tot nog toe is dit project alleen voor de Open Wijkscholen bereikbaar, omdat het andere scholen aan voldoende financiële middelen ontbreekt.

In Apeldoorn is er eenzelfde ontwikkeling geweest als in Nijmegen. Ook in Apeldoorn werden de coördinerende taken overgedragen aan een lokale instelling, in dit geval het centrum voor cultuureducatie Markant. Het coördinatiepunt heeft de naam *Cultuurwijzer* en stelt een cultuurmenu samen voor het primair onderwijs en organiseert losse activiteiten voor de scholen. Hiervoor is een stuurgroep in het leven geroepen van culturele instellingen, scholen en de gemeente. Net als in Nijmegen vinden de meeste cultuureducatieve activiteiten in Apeldoorn zelf

¹ De kunstbus is een samenwerkingsproject tussen musea en scholen en wordt gesubsidieerd door de gemeente Nijmegen. De kunstbus brengt leerlingen van en naar te bezoeken culturele instellingen.

² www.delindenberg.com.

Tabel 2.11. Veranderingen sinds het nieuwe cultuureducatieve beleid.

- Cultuureducatie wordt grotendeels georganiseerd en gecoördineerd op lokaal niveau
- De provinciale instelling Edu-Art geeft advies en biedt beleidsmatige ondersteuning
- De scholen zijn gestimuleerd een vraag met betrekking tot cultuureducatie te formuleren en de cultuuraanbieders om hun aanbod aan te passen aan deze vraag

plaats. Daarnaast biedt de instelling advies, begeleiding en scholing¹. Edu-Art biedt ook hier nog steeds de icc-cursus en deskundigheidsbevordering aan.

Ook in andere Gelderse gemeenten is besloten om waar mogelijk met een soortgelijk model te werken en ook hier de organiserende en coördinerende taken rondom cultuureducatie over te dragen van Edu-Art naar een lokale steuninstelling. In 2006 is gestart met drie pilots in de gemeenten Tiel (Kultuurkonnekt), Doetinchem (Cultuur&School Doetinchem) en Harderwijk (Cultuur.Uit), waar lokale coördinatiepunten zijn opgericht. De pilots zijn gesitueerd in de landelijke gebieden. In 2008-2012 komen hier nog vijf gemeenten bij.

Veranderingen

De belangrijkste verandering in Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn is dat er steeds meer op lokaal niveau gewerkt wordt en gaat worden. Van der Haak van de provincie Gelderland vertelt: *‘Er was sprake van top-down besturing vanuit de provincie. De regionale sturing komt nu op.’* Met de komst van de lokale coördinatiepunten neemt de uitvoerende rol van Edu-Art af. De lokale coördinatiepunten bemiddelen tussen scholen en cultuuraanbieders en stellen programma’s en projecten voor het onderwijs samen. De culturele activiteiten worden hierdoor vooral in de eigen gemeente ondernomen. Edu-Art adviseert de lokale coördinatiepunten en neemt de beleidsmatige ondersteuning voor zijn rekening (onder andere door middel van de icc-cursus).

Door provincie en steden wordt vraaggericht werken gestimuleerd. Door lokaal te werken, zou de aansluiting tussen vraag en aanbod moeten verbeteren. De lokale coördinatiepunten hebben hierin een bemiddelende rol en organiseren bijvoorbeeld netwerkbijeenkomsten tussen scholen en cultuuraanbieders. Scholen worden gestimuleerd een vraag te formuleren door deelname aan de icc-cursus en door ondersteuning door Edu-Art en de coördinatiepunten.

Het flankerende geld in het kader van de CEPO-regeling van Gelderland is naar Edu-Art gegaan. Hiermee leidt Edu-Art icc-ers op en geeft advies aan gemeenten, aanbieders en scholen.

Gevolgen

De outputdoelstellingen van de provincie Gelderland zijn als volgt²:

- Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 hebben alle PO scholen in Gelderland een beleidsplan m.b.t. cultuureducatie geformuleerd en hebben een aanvang gemaakt met de uitvoering van het activiteitenplan.

¹ www.markantapeldoorn.nl.

² De outputdoelstellingen van Nijmegen en Apeldoorn zijn opgenomen in bijlage 4 en 5. Deze worden hier verder niet expliciet besproken.

Tabel 2.12. Gevolgen van het cultuureducatieve stelsel in Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn.

- 89% van de Gelderse scholen neemt deel aan de CEPO-regeling in 2008. 46% van de scholen heeft in 2006 een cultuurbeleid of ontwikkelt dit. 97% van de scholen onderneemt minimaal één keer per jaar een cultuureducatieve activiteit (in 2004/2005)
 - De afstemming tussen scholen en cultuuraanbieders valt nog te verbeteren
 - De scholen in de pilot-gebieden worden beter bereikt met cultuureducatie. Knelpunten: afstemming tussen gemeenten, vraag overstijgt het aanbod
 - Volgens steuninstellingen wordt er vraaggerichter gewerkt
 - Voornamelijk lokale cultuureducatieve activiteiten
-
- Betere afstemming van vraag en aanbod door middel van informatie- en kennisoverdracht:
 - Edu-Art heeft aan het eind van het schooljaar 2006-2007 alle aanbieders (instellingen) ten minste driemaal actief geïnformeerd en de overige spelers op de markt ten minste eenmaal;
 - Iedere school, culturele instelling en gemeente in Gelderland is aan het eind van het schooljaar 2006-2007 onderdeel van ten minste één groter of kleiner cultureel netwerk; 80% van het aanbod wordt aan het eind van het schooljaar 2006-2007 volgens een te ontwikkelen kwaliteitskeurmerk als kwalitatief geschikt beoordeeld;
 - Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 is 80% van de ondervraagden na afloop van een educatieve activiteit tevreden; 200.000 leerlingen in het primair onderwijs in Gelderland worden minstens eenmaal per jaar bediend met een cultuureducatieve activiteit.
 - Realiseren School-Volg-Systeem Operationeel begin 2005. Efficiencydoelstelling: doorlooptijd per school is maximaal 6 maanden.

Het is nog niet bekend in hoeverre de doelstellingen van de provincie Gelderland zijn behaald. Wel is bekend dat 89% van de scholen in Gelderland inmiddels deelneemt aan de CEPO-regeling. Uit een meting door Edu-Art in 2006 blijkt dat in februari 2006 64% van de scholen nog geen beleid heeft. 9% heeft het beleid vastgelegd, bij 16% van de scholen is het er wel, maar is het niet schriftelijk vastgelegd en bij 12% is het beleid in ontwikkeling. Wel ondernemen vrijwel alle scholen cultuureducatieve activiteiten: 97% van de scholen had in 2004/2005 culturele activiteiten, waarvan 21% meerdere malen per jaar, 50% regelmatig (ieder schooljaar 1 activiteit) en 26% af en toe (niet ieder schooljaar)¹.

Wat betreft de afstemming tussen vraag en aanbod lijkt het erop dat er nog het één en ander kan verbeteren. In een meting onder culturele instellingen in 2008 wordt gesteld dat er wel contacten zijn tussen scholen en instellingen, maar dat deze voornamelijk praktisch en organisatorisch van aard zijn. Daarnaast: *‘Uit het onderzoek komt naar voren, dat er een informatiekloof is: veel instellingen zijn in onvoldoende mate op de hoogte van de veranderingen in het onderwijsveld op het gebied van cultuureducatie.’*²

¹ Edu-Art 2006.

² Edu-Art 2008b.

Over het deelnemen aan netwerken door culturele instellingen stelt Edu-Art: *'Veel instellingen overleggen regelmatig met de scholen voor primair (55%) en voorgezet (50%) onderwijs.'* De overleggen zijn echter vaak niet structureel en zoals gezegd voornamelijk gericht op organisatorische zaken.¹ Over de scholen zegt Edu-Art: *'Binnen de traditionele netwerken (scholen, lokale culturele instellingen en gemeente) is er voldoende samenwerking. De samenwerking met anderen, in het bijzonder met scholen voor voortgezet onderwijs en gemeentelijke instellingen voor cultuureducatie, blijft hierbij ver achter.'* De gemeenten en culturele instellingen realiseren zich volgens Edu-Art onvoldoende dat van hen een actieve rol wordt gevraagd in de lokale netwerken en ze zijn hier wellicht ook niet voldoende toe in staat².

Cultuureducatie in de pilot-gebieden lijkt meer op de kaart te zijn gekomen. In het werkgebied van Cultuurkonnekt (Tiel en omstreken) neemt in 2007-2008 89% van de scholen activiteiten af van Cultuurkonnekt. Het doel was 75%. Uit een tussentijdse evaluatie van Edu-Art bleek dat er wel een aantal struikelblokken zijn bij de uitvoering van de pilot in Tiel en omstreken. Het werken in verschillende gemeenten blijkt complex te zijn, omdat iedere gemeente zijn eigen beleid voert. Daarnaast bleek de vraag van de scholen dusdanig toe te nemen dat de cultuur-aanbieders moeite hadden de vraag te vervullen: *'alle betrokken cultuuraanbieders zien zich geconfronteerd met een forse toename van de vraag, waar hun organisatie niet op berekend is.'*³

Ook bij Cultuur en School Doetinchem in Doetinchem en omstreken blijkt de vraag het aanbod te overstijgen: *'De vraag 'waar halen we de mensen (cultuur-aanbieders) vandaan' is nu een dringende kwestie in de voortgang van dit project'*. Voor zover bekend is het percentage scholen dat activiteiten afneemt van C&SD onbekend.

Stichting Cultuur.uit in Harderwijk heeft het nagestreefde bereik van 30% van de scholen in 2007 gehaald: 55% van de scholen werd bereikt. Net als bij Cultuurkonnekt blijkt het werken met verschillende gemeenten soms problematisch: *'Door de beleidsverschillen is het werken in de verschillende gemeenten een complex en tijdrovend proces.'*⁴

Julia Borsboom, die de BIK-opleiding (Beeldend Kunstenaar in de Klas) heeft gedaan, is in Barneveld werkzaam en heeft daar te maken met een lokaal steunpunt. Door de regionalisering heeft ze nu vooral te maken met Cultuurplein Barneveld, een samenwerking tussen de Gemeente Barneveld en Bibliotheek gemeente Barneveld. *'Edu-Art is een beetje verleden tijd'*. Binnen Cultuurplein Barneveld is het Bureau Cultuureducatie opgericht om te bemiddelen tussen scholen en culturele instellingen. Zij bieden 'Cultuur a la carte' aan, waarin voornamelijk lokale cultuureducatieve activiteiten zijn opgenomen. Borsboom krijgt de meeste opdrachten binnen via Cultuurplein en minder via Edu-Art, maar dat is logisch want *'Barneveld is ook wel een uithoek voor de rest van de provincie'*. Nadeel van Cultuurplein is dat ze niet heel selectief zijn in wie ze in het aanbod opnemen, want er zitten aanbieders tussen die *'zomaar iets in elkaar hebben gezet'* en *'bovendien het dubbele bedrag vragen'*. Borsboom houdt zich aan de richtlijnen van Edu-Art.

¹ Edu-Art 2008b.

² Edu-Art 2007.

³ Edu-Art 2008.

⁴ Edu-Art 2008.

Vraaggericht werken is de afgelopen periode gestimuleerd door Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn. Volgens Joop Mols van Edu-Art heeft dit zijn vruchten afgeworpen: *‘de vraag die scholen nu gaan stellen, toont veel meer diversiteit’*. Jos van Ruyven, adjunct-directeur van de Lindenberg, vindt overigens dat vraaggestuurd werken ook zo zijn keerzijde heeft: *‘De scholen hebben hun wensen waardoor sommige activiteiten helemaal aangepast moeten worden. Ook al betalen ze maar een derde van de totale kosten, toch mogen ze vragen en bepalen’*.

Het vraaggestuurde systeem vraagt aanpassingsvermogen van de kunstwereld: *‘als de scholen weten wat ze willen, kan vastgesteld worden wat er ontbreekt in het cultuuraanbod en kan geprobeerd worden deze gaten te vullen’*. Volgens Patricia van der Haak van de provincie Gelderland is dit wel een omwenteling geweest voor de kunstwereld: *‘De kunstwereld is autonoom en is het niet gewend om vraaggericht te werken. Sommige instellingen spelen er overigens wel makkelijk op in. Met name grote musea en orkesten hebben het wel op orde’*. Julia Borsboom heeft projecten ontwikkeld voor klassen rondom schilderen en beelden. Ze stemt haar programma af op de wensen van de school: *‘ik heb een basisopzet voor de projecten, maar daar kan aan gesleuteld worden, bijvoorbeeld als de klas een les minder wil.’*

Ook voor de scholen is er het één en ander veranderd. Zij werken nu met een regionale instelling in plaats van een provinciale instelling. De leerkracht van de Nijmeegse basisschool vertelt: *‘het aanbod is lokaler geworden’*. Het was geen grote verandering dat Cultuur en School Nijmegen de taken heeft overgenomen van Edu-Art, maar *‘Edu-Art was iets meer ervaren in het organiseren. Cultuur en School Nijmegen wordt op den duur vast ook beter, ze zijn net begonnen.’*

Een voorbeeld uit de praktijk

Op een Nijmeegse basisschool wordt naar eigen zeggen veel aan cultuureducatie gedaan. De school doet mee aan het kunstmenu, georganiseerd door het lokale coördinatiepunt. De cultuurcoördinator van de school zit hiervoor in een commissie met afgevaardigden van andere scholen. Tijdens de bijeenkomsten met deze commissie worden de activiteiten voor het kunstmenu bepaald. In het verleden werden zij hierin begeleid door Edu-Art, nu door Cultuur en School Nijmegen. Deze instelling regelt de activiteiten door bijvoorbeeld artiesten te boeken of theatervoorstellingen in te kopen. Ook stelt de instelling zo nodig lespakketten rondom de activiteit samen.

Daarnaast organiseert de school ook zelf activiteiten, meestal rondom een bepaald thema in de lessen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de stagiaires van de Pabo: *‘wij hebben vaak studenten van de pabo. Zij geven inleidende lessen of organiseren leuke activiteiten eromheen. Dat is heel fijn’*. Wel geeft het soms organisatorische problemen: *‘Soms kunnen de leerkrachten hun lessen niet missen’*.

Er wordt momenteel hard gewerkt door de directeur en cultuurcoördinator aan een beleidsplan voor cultuureducatie: *‘We hebben een soort stappenplan gemaakt, waarin staat welke klas wat voor activiteit moet doen.’* De icc-cursus door Edu-Art was nuttig: *‘met name de informatie over de budgetten was erg handig’*.

Toekomstverwachtingen

In het Gelders Coalitieakkoord 2007-2008 heeft cultuureducatie in de provincie opnieuw prioriteit: *‘Cultuureducatie is en blijft de basis voor het beleid en heeft*

de hoogste prioriteit'. De provincie heeft het voornemen om de regionalisering van cultuureducatie voort te zetten: 'De ervaringen met de bestaande coördinatiepunten (de pilots uit de jaren 2005-2008) zijn zo positief dat wij Edu-Art vragen om in elke regio een coördinatiepunt te realiseren. Dit kan alleen als hiervoor bij de betreffende gemeenten voldoende draagvlak is. Zij moeten uiteindelijk de verantwoordelijkheid overnemen. Eind 2012 moet de bemiddelingstaak van Edu-Art helemaal overgedragen zijn aan de regio.'

Het geormerkte bedrag van €10,90 dat de scholen nu krijgen voor cultuureducatie, komt in de toekomst in de lumpsum terecht. De leerkracht van de Nijmeegse basisschool ziet de toekomst positief in: *'Ik sta erop dat er geld voor cultuureducatie overblijft. Cultuureducatie hoort erbij'*. Ook Joop Mols van Edu-Art heeft vertrouwen in de toekomst. *'De groep icc-ers blijft groeien, daardoor is er een aanspreekbare doelgroep. Daarnaast krijgen scholen steeds vaker cultuureducatieve producten aangeboden die de scholen kunnen helpen of verlichten. Het wordt ze dus steeds makkelijker gemaakt.'* Ook wordt er tijdens de icc-cursus aandacht geschonken aan het creëren van draagvlak op de school. *'De icc-er weet dat er geld is voor cultuureducatie en dat ze iets met het geld kunnen doen. Daar moeten ze met collega's over praten: wat willen de leerkrachten, hoe sluit het aan bij het onderwijs?'* Jos van Ruyven van De Lindenberg vindt dat er op dezelfde manier door moet worden gegaan en heeft er vertrouwen in: *'We zijn op tijd begonnen met Cultuur en School Nijmegen, het bovenschoolse management is vóór cultuureducatie dankzij workshops en dergelijke. De gemeenten vinden het ook belangrijk, doordat hun lokale instellingen betrokken zijn. Maar het is wel koffiedik kijken'*.

Van der Haak van de provincie Gelderland vindt dat er wel goed opgelet moet worden dat cultuureducatie niet ongemerkt wegzakt: *'Er komen straks andere dingen die aandacht vragen. Dan kan cultuureducatie iets wegzakken. Straks is welzijnswerk bijvoorbeeld in en gaat daar alle aandacht naar. De focus moet op het bovenschools management liggen, die moeten ervan doordrongen zijn dat er geld nodig is'*. Ook Straten van Museum het Valkhof denkt dat het voortbestaan van cultuureducatie niet vanzelfsprekend is: *'Er is nu een nieuwe structuur en de komst van de ICC-ers geeft hoop. Maar er is ook wel een kans dat het weer verdwijnt. Het museum wil meer acquisitie gaan lopen, want er is een vier jaren doel: elk jaar 10% meer schoolbezoeken'*.

Borsboom, Beeldend Kunstenaar in de Klas, denkt niet dat cultuureducatie zal verdwijnen, maar: *'Ik denk dat cultuureducatie minder vaak prioriteit krijgt. Scholen zeggen mij dat ze nu pas geld hebben voor mijn of andere kunstprojecten'*

Samenvatting

In Gelderland werkten de meeste gemeenten met het kunstmenu van de provinciale instelling Stichting Edu-Art. In het huidige systeem wordt zoveel mogelijk regionaal of lokaal gewerkt en hebben lokale coördinatiepunten een belangrijke rol. Deze centra hebben binnen hun regio grotendeels de coördinerende en organisatorische taken omtrent cultuureducatie op zich genomen. Op provinciaal niveau worden deze instellingen ondersteund door Edu-Art.

Gevolgen van het nieuwe systeem zijn dat de scholen in het landelijk gebied beter worden bereikt met cultuureducatie en er voornamelijk lokale cultuureducatieve activiteiten worden ondernomen. De afstemming tussen scholen en aanbieders kan nog verbeteren.

Tabel 2.13. De situatie in Limburg vóór 2005.

Actoren	Taken
<ul style="list-style-type: none"> • Regionale steunfunctie-instellingen met regioconsulenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Opzetten en onderhouden van contacten met en tussen scholen en culturele instellingen
<ul style="list-style-type: none"> • Provinciale ondersteuning 	<ul style="list-style-type: none"> • Overleg met onderwijs, instellingen en regio's • Stimulering (boven)regionale samenwerkingsverbanden

Limburg

In Limburg¹ wordt het cultuureducatiebeleid op regionaal niveau opgesteld en uitgevoerd. De centra voor cultuureducatie spelen hierbij een belangrijke rol. De stichtingsbesturen van de scholen in het primair onderwijs spannen zich echter ook in voor cultuureducatie. In Noord- en Midden Limburg heeft de samenwerking tussen stichtingsbesturen geleid tot de oprichting van CultuurPAD en Zie-nenZo, die scholen en aanbieders ondersteunen bij de beleidsvorming voor cultuureducatie en de uitvoering daarvan. Provinciaal gezien heeft de samenwerking tussen de stichtingsbesturen geleid tot een manifest met daarin de gezamenlijke standpunten en doelstellingen van 19 schoolbesturen en het bovenschools management van in totaal 354 scholen (ongeveer 84.000 leerlingen) ten aanzien van cultuureducatie. 103.066 leerlingen volgden in het schooljaar 2006/2007 primair onderwijs in Limburg².

De situatie in Limburg vóór 2005

Vanaf 2001 werd door de provincie ingezet op een regionale aanpak wat betreft cultuureducatie. De centrumgemeenten geven uitvoering aan de doelen van het actieplan cultuurbereik, waaronder cultuureducatie³.

Per regio werd de informatievoorziening rondom cultuureducatie geregeld en was er een cultuureducatie-instelling met regioconsulenten om de contacten met de culturele instellingen en organisaties en het onderwijs in hun regio op te zetten en te onderhouden. De provincie had regelmatig overleg met de grote culturele organisaties en instellingen en met het primair onderwijs (bestuurlijk), stimuleerde (boven)regionale samenwerkingsverbanden en stuurde aan *'op vernieuwing en verankering van cultuureducatie in de regio's'*⁴.

Er waren verschillen tussen de regio's op het gebied van cultuureducatie. In een beschrijving van de Limburgse situatie vanaf 2001 staat: *'Het aanbod dat al in diverse regio's verzorgd werd is gecontinueerd en uitgebouwd en waar dit ontbrak is beleid uitgezet om daar uitvoering aan te geven. Vandaar dat er tussen de*

¹ Met Limburg wordt de provincie Limburg exclusief de grote steden Maastricht en Heerlen bedoeld. Deze voeren een eigen cultuureducatief beleid.

² www.cbs.nl.

³ Limburg is ingedeeld in zeven regio's, namelijk de regio Noord- en Midden Limburg (centrumgemeenten Venlo, Venray, Helden en Boxmeer), Midden-Limburg Oost (Weert), Midden-Limburg West (Roermond), Westelijke Mijnstreek (Sittard-Geleen), Parkstad Limburg (Heerlen), Heuvelland en Maastricht. De regio Heuvelland maakt gebruik van het aanbod in Maastricht; Provincie Limburg 2004.

⁴ Provincie Limburg 2004.

*regio's kwalitatieve en kwantitatieve verschillen zijn. De meer landelijke regio's hebben een achterstand in de netwerk opbouw en het aanbod'*¹.

In november 2003 vond een deskundigenconferentie Versterking cultuureducatie primair onderwijs in Midden- en Noord- Limburg plaats. Centraal stond de vraag hoe cultuureducatie verankerd kon worden in de curricula van de scholen in het primair onderwijs. Tijdens de conferentie bleek dat bijna alle centrumgemeenten met een kunstmenu werkten. De scholen en cultuuraanbieders waren in meer of mindere mate betrokken bij de samenstelling van het programma. Jos Stalmeijer van de provincie Limburg vertelt: *'Op zich was er niks mis met de kunstmenu's, maar het nadeel was dat er geen onderwijzensen betrokken waren bij het aanbod'*.

Uit de discussie tijdens de werkconferentie bleek verder: *'het is wenselijk dat het extra geld niet (alleen) wordt gebruikt voor het bekostigen van een aantal leuke projecten, maar leidt tot verankering van cultuureducatie in het curriculum. Hiervoor is het nodig uit te gaan van de vraag van de scholen. Alleen als de scholen zelf investeren is cultuureducatie op de lange termijn veilig te stellen'*. Er bleek een taak weggelegd te zijn voor het bovenschools management om de scholen te helpen een visie te ontwikkelen: *'Het kan nodig zijn het bovenschools management te versterken, zodat dat de scholen kan helpen cultuur op de agenda te zetten'*². Daarnaast werd het belangrijk gevonden dat aanbieders hun aanbod afstemmen op de vraag van de scholen.

In de aanvraag voor de CEPO-regeling werd bovendien beschreven dat het niet alle gemeenten lukte om alle scholen te bereiken, door capaciteitsproblemen (de vraag naar cultuureducatieve activiteiten is groter dan het aanbod) en door een terughoudende opstelling van betrokken partijen, zoals gemeenten en culturele organisaties. Daarnaast waren de scholen zich vaak niet bewust van wat zij met cultuureducatie wilden. Scholen die meer vraaggericht wilden werken, vroegen om meer maatwerk. Sommige instellingen waren hier niet voor uitgerust of er waren onvoldoende middelen. Door gebrek aan middelen konden de regio-instellingen eigenlijk alleen het kunstmenu verzorgen, wat weer niet aansloot op vraaggericht werken³.

Plannen voor 2005-2008

Cultuureducatie neemt ook in Limburg een centrale plaats in in het cultuurbeleid. Er zal gewerkt worden aan: *'Versterking van een samenhangend en divers cultuur(educatief) aanbod voor zowel de jeugd als volwassenen. In samenspraak met gemeenten en regio's krijgen alle leerlingen in Limburg binnen hun onderwijsprogramma de mogelijkheid om cultuur te beleven.'* Speciale aandacht gaat uit naar erfgoededucatie, de ontwikkeling van schoolvoorstellingen, de vormgeving van educatief materiaal en projecten op het gebied van cultuureducatie. Verder: *'Bijzondere aandachtspunten hierbij zijn het versterken van de samenwerking tussen scholen en de plaatselijke culturele instellingen en de versterking van de vraagsturing van scholen. Cultuurplaninstellingen dienen inspanningen te verrichten op het gebied van cultuureducatie binnen het onderwijs. Ontmoetingen tussen kinderen/jongeren en cultuurmakers worden bevorderd. Ook mogelijkheden die de amateurkunst biedt voor cultuureducatie worden beter benut. Met na-*

¹ Provincie Limburg 2004.

² Provincie Limburg 2003b.

³ Provincie Limburg 2004.

Tabel 2.14. De situatie in Limburg ná 2005.

Actoren	Taken
<ul style="list-style-type: none"> • Regionale steuninstellingen • Steunpunt Cultuureducatie • In Noord- en Midden Limburg: CultuurPAD en ZienenZo • Platform cultuureducatie primair onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> • Opzetten en onderhouden van contacten met en tussen scholen en culturele instellingen • Presenteren aanbod • Signaleren knelpunten • Deskundigheidsbevordering • Visieontwikkeling bij scholen, intermediair tussen scholen, gemeente en culturele instellingen et cetera • Beleid cultuureducatie

*me jongeren worden begeleid naar de juiste plekken om zich te kunnen ontwikkelen op cultureel vlak.*¹

De huidige situatie

In het huidige systeem wordt ook met een regionale aanpak gewerkt. De centrumgemeenten hebben hun eigen cultuurbeleid gemaakt en vanuit deze gemeente wordt cultuureducatie grotendeels geregeld. Door een aantal gemeenten is een bemiddelaar cultuureducatie aangesteld voor de regio. Zij brengen het culturele aanbod in de regio in kaart en organiseren en stimuleren contacten tussen onderwijs en regionale culturele instellingen. De bemiddelaars zijn meestal verbonden aan centra voor cultuureducatie². De icc-cursus wordt in de meeste gevallen door deze centra verzorgd.

Een voorbeeld van een dergelijk regionaal cultuurpunt is Cultuurpunt Venray, een samenwerkingsverband tussen Kunstencentrum Jerusalem, het Odapark, Schouwburg Venray, Stichting BiblioNu Venray en 't Freulekeshuus. Samen stellen ze elk jaar een aanbod samen voor het primair onderwijs. In principe ontwikkelen de instellingen zelf het aanbod, behalve de schouwburg, die koopt voorstellingen in. Ook worden er steeds vaker particuliere aanbieders ingeschakeld. De meeste activiteiten worden afgenomen via een kunstmenu, dat is samengesteld door een werkgroep, waar ook scholen in vertegenwoordigd zijn, maar de scholen kunnen ook losse activiteiten afnemen.

Aanvullend op deze regionale bemiddelaars is het Steunpunt Cultuureducatie opgericht. Dit is een samenwerkingsverband tussen het Limburgs Museum ('specialist op het gebied van erfgoededucatie') en het Huis voor de Kunsten Limburg ('specialist op het gebied van kunsteducatie'). Er wordt samengewerkt met SAM Limburg (Steunpunt Archeologie en Monumentenzorg Limburg), het Bibliotheekhuis en het Platform Cultuureducatie PO (zie hierna). De missie van dit steunpunt is: *'het op gang brengen van een dialoog tussen scholen en culturele*

¹ Provincie Limburg 2003

² www.cultuureducatielimburg.nl

instellingen. In deze dialoog is het van belang dat beide partijen dezelfde taal spreken. De drie belangrijkste taken van het steunpunt zijn: het presenteren van het aanbod van cultuureducatie in Limburg; het signaleren van knelpunten en deskundigheidsbevordering bij het onderwijs en bij culturele instellingen.

Er zijn echter ook initiatieven van onderwijsinstellingen, voornamelijk in Noord- en Midden Limburg, naast deze ondersteuningsstructuur op provinciaal en gemeentelijk niveau. Hiervoor is al aan de orde geweest dat in Noord- en Midden Limburg ondersteuning van de scholen op het gebied van cultuureducatie via het bovenscholse management plaatsvindt. De onderwijsstichtingen in Noord- en Midden Limburg, en ook in de rest van de provincie, zijn in het kader van schaalvergroting steeds meer samen gaan werken en er zijn hiervoor grotere stichtingen opgericht. Op verschillende gebieden ontstonden er zodoende samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld op het gebied van zorg en ICT. Een aantal Noord- en Midden Limburgse schoolstichtingen is een samenwerkingsverband aangegaan op het gebied van cultuureducatie en hieruit zijn twee cultuureducatieve steunpunten ontstaan, namelijk CultuurPAD en ZienenZo. Deze steunpunten maken deel uit van de stichtingen.

Ten eerste is er CultuurPAD: *‘een creatie van drie stichtingen voor primair onderwijs, Prisma, Akkoord!Po en Dynamiek’*. CultuurPAD is in december 2005 opgericht. 46 Scholen werken samen op het gebied van cultuureducatie en deze scholen zitten in principe op één lijn over het belang van cultuureducatie en erfgoed: *‘Onze gedeelde opvatting over cultuureducatie is dat cultuureducatie geen vak is, maar een manier van zijn, een middel om andere doelen te verkrijgen’*. De missie van CultuurPAD is als volgt: *‘Scholen verschillen... dat leidt tot creatieve inspanning. Cultuurpad is geen uitgestippelde route. Scholen bepalen waar het pad naar voert... een spannende verkenningstocht’*.

De kenmerken en wensen van de school staan dus centraal: *‘Elke school heeft een impliciete opvatting/ visie op cultuurbeleid. Deze “ontwikkelen”, de wikkels eraf halen en de vraag tot uitdrukking brengen is wezenlijk om cultuureducatie te verankeren in het werken van alle dag in school, waarbij van onderaf en van binnenuit het motto is. Vanuit de wens tot zelfsturing van de school worden partnerschappen aangegaan met het culturele veld en de lokale, regionale en landelijke overheden, waarbij onze cultuurcoördinator een spilfunctie vervuld.’* Taken van CultuurPAD zijn onder andere stimuleren van visieontwikkeling op schoolniveau, intermediair zijn tussen scholen en culturele instellingen, bundelen van beleidsvoornemens op stichtingsniveau, contact met gemeenten onderhouden en opzetten van netwerken.

Ankie Rutten van CultuurPAD vertelt dat het heel belangrijk is dat het team van de school enthousiast is: *‘in het eerste jaar moesten we mensen vooral enthousiasmeren, nu is dat heel anders en kunnen we verder denken’*.

Ten tweede is er de stichting ZienenZo, een samenwerkingsverband tussen drie katholieke scholenstichtingen: Agora, Fortior en Fundare. In totaal werken op deze manier 35 scholen samen aan cultuureducatie. Ook ZienenZo legt de nadruk op cultuureducatie passend bij de individuele kenmerken en wensen van de scholen. De visie van ZienenZo is als volgt omschreven: *‘Onze visie is dat we samen sterk zijn en dat we samen een maximale ontwikkeling van onze leerlingen willen realiseren. Al onze leerlingen moeten in staat worden gesteld om in ononderbroken leerlijn kennis te nemen van, en deel te nemen aan cultuur- en erfgoed educatie. Deze cultuureducatie moet passen binnen het leerplan van de scholen. Het moet dus aansluiten bij het schoolbeleid en bij de inhoud van het onderwijs. Om*

Tabel 2.15. Veranderingen in Limburg.

- Toegenomen (beleidsmatige) inspanningen van de stichtingsbesturen van de scholen in het primair onderwijs in Limburg
 - In Noord- en Midden Limburg hebben gezamenlijke stichtingsbesturen twee steunpunten voor cultuureducatie opgericht
 - Aandacht voor de wensen en individuele kenmerken van de scholen
 - Oprichting Steunpunt Cultuureducatie Limburg
-

dit te realiseren werken alle scholen vanuit vraagsturing. 'ZienenZo heeft dezelfde taken als CultuurPAD, zoals ondersteunen van scholen bij het ontwikkelen van een visie op cultuureducatie op schoolniveau en bemiddelen tussen scholen, aanbieders en gemeenten.

Hanneke Suilen van ZienenZo vertelt over de werkwijze: *'Kunstencentrum Venlo heeft in 2006 een icc-cursus aangeboden. Na afronding van deze cursus bleek er een enorme behoefte om aan de hand genomen te worden. Hoe moeten we nu verder was de vraag. Dit is het moment geweest dat de drie onderwijsstichtingen Agora, Fortior en Fundare het initiatief hebben genomen om cultuureducatie zelf te organiseren en een eigen bovenschoolse cultuurcoördinator in dienst hebben genomen. Samen met iedere afzonderlijke school zet de cultuurcoördinator een lijn uit die bij deze scholen past. Dat is erg afwisselend. De vraag van de school moet uitgekristalliseerd worden en er moet aanbod bij gezocht worden.'*

Dit was soms wennen voor de cultuurwereld: *'Cultuurinstellingen waren soms verontwaardigd dat scholen niet zo maar tevreden meer zijn met wat zij aanbieden. We hebben aan de instellingen gevraagd wat ze met cultuureducatie willen en wat ze kunnen. Vervolgens leggen wij aan de aanbieders uit wat wij doen en wat de scholen willen.'*

Niet alleen in Noord- en Midden Limburg, maar ook op provinciaal niveau zijn de stichtingsbesturen actief. Zodoende is het platform cultuureducatie primair onderwijs Limburg opgericht. Dit is een overleg van 19 besturen en bovenschools management in de provincie Limburg¹. In totaal zijn er 360 scholen bij betrokken van de ongeveer 440 scholen in Limburg. Ongeveer drie à vier keer per jaar komt het platform bijeen en in dit overleg houdt men zich bezig met het beleid voor cultuureducatie. Begin 2004 is het platform het manifest 'Aangenaam!' ondertekend door de leden, want *'met die ondertekening maken wij ons gezamenlijke streven kenbaar om een krachtige leer- en leefomgeving voor het kind in te richten, waarbinnen cultuureducatie structureel verankerd is.'*

Er zijn twee soorten processen te onderscheiden volgens het manifest, namelijk de interne- en de externe processen. De interne processen betreffen *'bewustwording, visieontwikkeling, strategische beleidsvorming, inbedding en afstemming bij schoolteams (...)* Scholen gaan nadenken over beleidsformulering en ontwikkelen een visie op cultuureducatie, passend bij de school en haar omgeving'. De externe processen hebben betrekking op *'samenwerking en partnership'*.

¹ Namelijk Agora, Akkoord!Po, Christoffel, Dynamiek Scholengroep, Focus, Fortior, Fundare, Innoco, Jong Leren, Meerderweert, Melior, MosaLira, Movare, Prisma, SKO Mergelland, SPOLT, SPOR, SPOV en Triade.

Tabel 2.16. Gevolgen van de veranderingen.

- Outputdoelstellingen zijn waarschijnlijk niet helemaal gehaald
 - Schrijven en ondertekenen van het manifest *Aangenaam!* door de gezamenlijke stichtingsbesturen
 - Scholen ontwikkelen steeds meer een eigen visie en cultuureducatief plan volgens ZienZo en CultuurPAD
-

met onze stakeholders¹ om de verankering, uitvoering en verdere ontwikkeling van cultuureducatie te bevorderen'. De samenwerking met de cultuuraanbieders vraagt bijvoorbeeld om een duidelijke vraag- en doelstelling van de scholen of stichtingen. De cultuuraanbieders zouden op de hoogte moeten zijn van actuele kennis van het onderwijs. *'Beide partijen zijn gebaat bij uitwisseling van kennis en informatie over houding en gedrag en bij intensieve samenwerking'*.

Veranderingen

De grootste verandering die uit het voorgaande naar voren komt is de groeiende rol van de stichtingsbesturen van de scholen. In Noord- en Midden Limburg heeft dit ertoe geleid dat er eigen steunpunten binnen de organisatie zijn opgericht, namelijk CultuurPAD en ZienZo. Deze ondersteunen de scholen bij het ontwikkelen van een visie op cultuureducatie die bij de kenmerken en wensen van de school past en bemiddelen tussen vraag en aanbod. Op provinciaal niveau is een platform cultuureducatie opgericht en er is een manifest geschreven, waarin door 19 stichtingsbesturen hun houding ten opzichte van cultuureducatie is neergelegd.

De provincie ondersteunt de regio's nog steeds, maar de provinciale ondersteuning loopt tegenwoordig voor een belangrijk deel via het opgerichte Steunpunt Cultuureducatie Limburg.

Gevolgen

De doelstellingen van de provincie Limburg zijn in het prestatieoverzicht Versterking cultuureducatie primair onderwijs als volgt omschreven:

- Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 zijn alle basisscholen geïnformeerd over de nieuwe regels en mogelijkheden op het gebied van cultuureducatie. Hiertoe zijn twee bovenregionale service-desk-loketten opgezet.
- Aan het eind van 2006-2007 heeft 60% van de basisscholen in de regio Limburg in hun jaarprogramma cultuureducatie verankerd met een diversiteit aan activiteiten samen met lokale en regionale culturele instellingen en organisaties.

Het informeren van de scholen gebeurt vooral via de bovenschoolse stichtingsbesturen en het schoolmanagement. Daarnaast zijn er twee bovenregionale 'service-desk-loketten' opgericht. Ten eerste het Steunpunt Cultuureducatie Limburg. Zo-

¹ Namelijk stakeholders uit het onderwijs (samenwerking met andere scholen of stichtingen, leerlingen en ouders), uit de culturele wereld (cultuuraanbieders) en van de overheden (het Rijk, provincie en gemeenten).

als gezegd houdt deze instelling zich voornamelijk bezig met het presenteren van het Limburgse cultuureducatieaanbod, het signaleren van knelpunten en deskundigheidsbevordering. Ten tweede het Huis voor de Kunsten in Roermond, dat ondersteuning biedt aan onderwijsinstellingen en culturele instellingen. Het is niet duidelijk hoeveel scholen in Limburg zijn geïnformeerd over de nieuwe regels en mogelijkheden op het gebied van cultuureducatie, maar uit een 0-meting in het najaar van 2006 onder scholen in het primair onderwijs in Limburg (driekwart van alle scholen repondeerde) blijkt dat 88% van de scholen subsidie heeft aangevraagd in het kader van de CEPO-regeling¹. Van de scholen die de subsidie niet hebben aangevraagd, blijkt dat 35% niet of onvoldoende geïnformeerd was over de regeling (4% van alle scholen)².

Uit dezelfde 0-meting blijkt dat slechts 28% van de scholen in 2006 een beleid heeft geformuleerd op het gebied van cultuureducatie. 29% heeft een langetermijnvisie op hoe de school zich op het gebied van cultuureducatie wil ontwikkelen, waarvan 13% het schriftelijk heeft vastgelegd. Het is niet bekend wat de ontwikkelingen zijn geweest in de loop van het schooljaar 2006-2007³.

Voor de scholen is er ook het één en ander veranderd. Ankie Rutten van CultuurPAD vertelt: *'De versterkingsregeling heeft de scholen wakker gemaakt.'* Een cultuurcoördinator van een basisschool die werkt met ZienenZo beaamt dat er veel veranderd is: *'Tot vorig jaar deed de school mee aan het kunstmenu. Hier zaten soms hele leuke dingen in, maar soms was het ook niet echt wat de school wilde. Toen heeft het overkoepelende bestuur een nota gemaakt met wat ze wel wilden en hiervoor ZienenZo opgericht (...) Er is een kanteling geweest, een nieuwe manier van denken over cultuureducatie ontstaan. Cultuureducatie is heel belangrijk en de school is de overbrenger daarvan: wat heb ik daarvoor nodig? Wat past bij mijn school?'* Ook wat betreft de financiën is er een omschakeling geweest op deze school: *'Tegenwoordig bedenken we eerst wat we willen en gaan dan kijken waar het geld vandaan kan komen'*.

Op een aantal scholen wordt in Noord- en Midden Limburg nog met een plaatselijk kunstmenu gewerkt. Een directeur van een school die verbonden is aan CultuurPAD vertelt: *'We werken met een vast pakket van CultuurPAD. De groepen krijgen dan één of twee keer per jaar een activiteit. Hiervoor hebben we rond de tafel gezeten met een medewerkster van CultuurPAD. Daarnaast regelt en regelde de school al een hoop zelf. Er is een vaste lijst met musea en dergelijke die in een bepaalde klas worden bezocht. De leerkracht houdt dan zelf in de gaten of het tijdens een bepaald project misschien leuk is om een bepaald museum te bezoeken. Daarnaast zijn er nog eigen muzieklessen, de kinderboerderij, enzovoorts en soms worden ouders binnengehaald als zij iets interessants hebben voor de leerlingen'*. Voor deze school komt het aanbod via CultuurPAD dus bovenop wat er al was, dus het is een aanvulling.

Door de Universiteit Maastricht⁴ is een onderzoek uitgevoerd onder 17 vertegenwoordigers van Limburgse stichtingsbesturen en twee bovenschoolse cultuurcoördinatoren van samenwerkingsverbanden van stichtingen. Volgens de stichtin-

¹ 94% van de scholen heeft de subsidie in het schooljaar 2005-2006 of 2006-2007 ontvangen.

² Steunpunt Cultuureducatie 2007. De overige niet-aanvragende scholen antwoordden: wij zijn tevreden met de huidige situatie (20%), cultuureducatie heeft geen prioriteit (20%), anders/niet van toepassing (25%).

³ Een ambtenaar van de provincie Limburg heeft de indruk dat in 2008 tenminste 50% van de scholen serieus bezig is met het formuleren van cultuureducatiebeleid.

⁴ Prieckaerts 2006.

gen zijn de belangrijkste mogelijkheden van het nieuwe cultuureducatiebeleid: de visieontwikkeling bij schoolteams, kwaliteitsverbetering qua expertise en verbetering van bestaande cultuureducatieactiviteiten. De belangrijkste bedreiging van cultuureducatie blijkt tijdgebrek te zijn, met name bij de scholen. Veel stichtingen ervaren de monitoring en regierol van de overheid als storend. Zo wordt de overheid te controlerend en beheersmatig genoemd.

Voor aanbieders is er ook het één en ander veranderd. Ankie Rutten van CultuurPAD vertelt: *‘De aanbieders waren er eerst helemaal niet blij mee. Eerst zakte de deelname van de scholen, doordat de scholen tijdelijk naar binnen waren gekeerd (wat willen ze met cultuureducatie enzovoort?), daarna kwamen de scholen met allerlei plannen’. ‘Maar’, vertelt Rutten, ‘het was een kwaliteitsslag. Een paar instellingen spelen er heel goed op in en ook sommige individuele kunstenaars doen dit’.*

Stalmeijer van de provincie Limburg benadrukt het unieke karakter van het nieuwe Limburgse cultuureducatiestelsel: *‘Het feit dat drie onderwijsstichtingen Prisma, Akkoord en Dynamiek (PAD) met een totaal aan meer dan veertig scholen in een groot verzorgingsgebied elkaar vinden rondom het thema cultuureducatie is al een unieke variant. Dat ze vervolgens zelf beleid gaan voeren, zelf de ondersteuning van het personeel regelen en zelf de makelaarsfunctie invullen is een totale cultuuromslag waar met name de cultuurwereld geen raad mee weet. De effecten van de keuze zijn enorm. Er is een cultuuromslag in scholen gerealiseerd in een zeer korte tijd’.*

Het budget voor de provincies en grote gemeenten in het kader van de CEPO-regeling is in Limburg geïnvesteerd in het ondersteunen van de regio's *‘in hun inspanningen om scholen toe te rusten in het formuleren van hun wensen en behoeften op het vlak van cultuureducatie’.* De provincie overlegt daarnaast regelmatig met het bovenschoolse management en de stichtingsbesturen primair onderwijs. Van zogenaamde planinstellingen, dat zijn voor de provincie Limburg belangrijke culturele instellingen die op meer structurele basis gesubsidieerd worden, wordt verwacht dat zij zich bezighouden met cultuureducatie en educatieve trajecten in samenwerking met het onderwijs¹.

Twee voorbeelden uit de praktijk

Een directrice van een Limburgse basisschool vertelt dat er veel aan cultuureducatie wordt gedaan bij haar op school. Doordat de school jenaplanonderwijs aanbiedt, zijn de lesmethoden geschikt om cultuureducatie te verweven met de reguliere lessen. Daarnaast zijn er veel losse activiteiten, want *‘cultuureducatie mag best op zichzelf staan’.* De leerlingen hebben bijvoorbeeld in het verleden meegeëd aan fotowedstrijden, beelden maken, een muziekproject en zijn naar een poppentheater geweest.

De school maakt gebruik van de diensten van CultuurPAD en samen met CultuurPAD is de directrice bezig met het opstellen van een cultuurplan, met daarin een jaarplanning. Dit wordt de leidraad voor cultuur en biedt structuur. De samenwerking met CultuurPAD wordt bijzonder gewaardeerd. De directrice vertelt: *‘We hebben regelmatig overleg: hoe gaat het? Wat gaan we doen? Wat is de visie? Als eenmaal besloten is wat het plan is, regelt CultuurPAD verder alles. Dat is ideaal.’*

¹ Provincie Limburg 2003c.

In principe worden alle cultuureducatieve activiteiten via CultuurPAD geregeld. Tot nog toe is het CultuurPAD steeds gelukt om een activiteit te vinden die past bij de school. Als aanbieders zich niet aanpassen aan de vraag, zoekt CultuurPAD gewoon nog even door. Soms benaderen aanbieders de school, dan stuurt de directrice het mailtje of de brief door naar CultuurPAD met *'is dit misschien iets'* of *'ken je deze al?'*

Het is volgens de directrice van de school die met CultuurPAD werkt, belangrijk dat er draagvlak is voor cultuureducatie binnen het team. Het team moet geënthousiasmeerd worden. *'Het team moet meer betrokken worden bij cultuureducatie: wat vinden zij leuk, wat past, iedereen doet een bijdrage.'*

Een ander voorbeeld is een school die met ZienenZo samenwerkt. Deze school heeft het afgelopen jaar een groots project opgezet voor alle klassen. Een leerkracht heeft een verhaal in dialect verzonnen en de plaats waar de school staat is het raamwerk voor het verhaal. De plaatsen die in het verhaal voorkomen zijn dus bekend bij de leerlingen. *'In het kader van het project deden alle klassen iets anders. De kleuterklassen deden bijvoorbeeld dans, andere klassen een bepaalde vorm van handvaardigheid et cetera.'* De keuze voor een bepaalde discipline was sterk afhankelijk van het vierjarenplan voor cultuureducatie, waarin staat welke klas wanneer welke discipline doet.

Professionals van buiten de school werden binnengehaald en ook lokale musea werden betrokken. De lokale instellingen werden hierdoor ook betrokken. De school wilde namelijk naar de plaatselijke fabriek, maar die had geen ervaring met schoolklassen en was in eerste instantie wat terughoudend. Na overleg mocht het toch en door de goede ervaringen mogen andere scholen er nu ook komen. Alle activiteiten rondom het project zijn professioneel gefilmd en de film werd in combinatie met een toneelstuk gepresenteerd tijdens bijeenkomsten voor de ouders en leerlingen. Het staat overigens nog niet vast of er volgend schooljaar weer een dergelijk grootschalig project wordt opgezet: *'Dat hoeft niet perse. Voor de andere jaren gaan we kijken: wat willen we, wat is het aanbod, past het binnen een bepaald thema'*.

Toekomstverwachtingen

Over de toekomst van cultuureducatie in Noord- en Midden-Limburg zijn de geïnterviewden positief. Zowel Stalmeijer van de provincie Limburg, als Rutten van CultuurPAD en Suilen van ZienenZo verwachten dat cultuureducatie met de huidige aanpak zal blijven voortbestaan in de Noord- en Midden Limburgse situatie. Rutten zegt: *'Scholen die hun weg hebben gevonden, gaan wel zo door. Inspelen op het team blijft heel belangrijk.'* Suilen zegt: *'Tijdens de icc-cursus wordt bekeken: wat doet een school al? Meestal deden ze al veel, maar waren ze zich er niet van bewust'*.

De directrice die met CultuurPAD werkt is er zeker van dat cultuureducatie een plaats in blijft nemen op haar school. Ze vertelt: *'Het bestuur initieert hier heel veel in en cultuureducatie zal daarom zeker niet zomaar verdwijnen'*. Een andere directeur die met CultuurPAD werkt denkt er ook zo over: *'Cultuureducatie blijft, want we deden al veel en bovendien wordt er veel via de stichting geregeld'*. Ook de cultuurcoördinator van de school die met ZienenZo werkt denkt er zo over: *'De overgang naar lumpsum zal geen negatieve gevolgen hebben voor cultuureducatie. Door de drie besturen wordt cultuureducatie heel belangrijk ge-*

vonden en dit zal niet zo snel veranderen'. Hij vertelt: 'De school is nu op de goede weg en daarop gaan we voortborduren'.

Norbert Leurs van Kunstencentrum Jerusalem, ook betrokken bij Cultuurpunt Venray, ziet de toekomst ook positief tegemoet: *'Er is uitgebreid gesproken met verschillende partijen. De koepel (stichting PO Venray) heeft er sterk op aangedrongen bij de scholen om geld te markeren voor cultuureducatie. Er is een goede relatie met de scholen en de scholen zien ook het belang in van cultuureducatie. Er is veel en vaak overleg tussen verschillende instellingen. Dit is ook om vraaggestuurd te werken'. Wel ziet hij verschillen tussen de scholen: 'Scholen ontwikkelen in toenemende mate een vraag, maar het valt wel op dat sommige scholen altijd enthousiast zijn en andere vrijwel nooit'.*

Samenvatting

In Limburg wordt en werd cultuureducatie op regionaal niveau georganiseerd, meestal vanuit centra voor cultuureducatie. Ter ondersteuning van de regionale coördinatiepunten is een Steunpunt Cultuureducatie Limburg opgericht. Daarnaast werken de schoolbesturen uit de provincie op beleidsmatig niveau samen met betrekking tot cultuureducatie en hebben zij het manifest *Aangenaam!* geschreven. Verder hebben zes stichtingsbesturen in Noord- en Midden-Limburg gezamenlijk twee eigen steunpunten opgericht, ZienenZo en CultuurPAD, die de scholen ondersteunen bij het maken en uitvoeren van cultuureducatief beleid. Er wordt zoveel mogelijk uitgegaan van de eigen kenmerken en wensen van de school. Volgens de instellingen wordt er dan ook vraaggerichter gewerkt dan voorheen.

Hoofdstuk 3

Samenvatting en discussie

Het overheidsbeleid is er op gericht kinderen en jongeren meer ervaring te laten opdoen met cultuur. Het kabinet stelde hiervoor per 2004 geld beschikbaar via de regeling 'Versterking cultuureducatie in het Primair Onderwijs' (CEPO-regeling). De bedoeling van de regeling is dat alle scholen in het Primair Onderwijs beleid voeren op het gebied van cultuureducatie en dat zij samenwerken met hun culturele omgeving om dit beleid te realiseren.

Tussen IPO, VNG en OCW is er een aanvullende afspraak gemaakt ter versterking van cultuureducatie in het Primair Onderwijs. Gemeenten en provincies worden door deze drie partijen als onmisbaar gezien bij het tot stand komen van lokale of provinciale samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. De 30 gemeenten en 12 provincies, die deelnemen aan het Actieplan Cultuurbereik II, ontvangen in het kader van deze afspraak subsidie voor flankerend beleid. De doelstelling van deze afspraak is dezelfde als die voor de op scholen gerichte subsidieregeling.

In dit rapport wordt beschreven hoe gemeenten en provincies (onder andere) dit flankerende geld hebben ingezet en tot welke veranderingen dit heeft geleid. De vier cases zijn geselecteerd, omdat zij een beeld geven van de uiteenlopende wijze waarop provincies en gemeenten de middelen hebben ingezet om cultuureducatie een vaste plaats te geven in het onderwijs. De onderstaande paragrafen bestaan uit samenvattingen van de casus-beschrijvingen, gevolgd door een discussie. Tabel 3.1 geeft een overzicht in steekwoorden.

Amsterdam

Situatie vóór 2005

Kunstweb en de *Muziekschool Amsterdam* waren vóór 2005 de belangrijkste cultuureducatieve instellingen. Vanaf 2001 werkten deze twee instellingen in opdracht van de gemeente samen binnen het *werkverband kunsteducatie*. Dit werkverband organiseerde diverse activiteiten, onder andere gericht op het toegankelijk maken van cultuureducatieve activiteiten voor het onderwijs. Naast *Kunstweb* en de *Muziekschool Amsterdam* waren er in Amsterdam nog veel andere cultuuredu-

Tabel 3.1. Het cultuureducatief beleid van de onderzochte provincies en steden in steekwoorden.

	<i>Amsterdam</i>	<i>Utrecht</i>	<i>Gelderland Nijmegen, Apeldoorn</i>	<i>(Noord-) Limburg</i>
<i>Belangrijkste organisatie(s)</i>	Mocca	Kunst Centraal LEU	Edu-Art	ZienenZo CultuurPAD Steunpunt Cultuureducatie
<i>Regionale (lokale) aanpak</i>	---	Lokale netwerken	Lokale coördinatiepunten	Regionale bemiddelaars
<i>Zwaartepunt organisatie cultuureducatieve activiteiten</i>	Individuele benadering scholen vanuit Mocca	Kunstmenu en Cultuurprogramma	Kunstmenu vanuit een regionale instelling	Individuele benadering van de scholen
<i>(Overige) hoofdpunten aanpak</i>	Hoge budgetten voor scholen en aanbieders	Beleidstraject voor scholen 'Goed plan!'	Regionalisering	Sterk vraaggericht
	Stimuleren vernieuwend aanbod			Bovenschoolse cultuurcoördinatoren
<i>Bijzonderheden</i>	Fondsen van het AFK Voucherbank		Open Wijk scholen	

catieve activiteiten van kunstinstellingen en ook projecten, die door de gemeente Amsterdam in het kader van de regeling Cultuur en School werden gestimuleerd¹.

De gemeente Amsterdam wilde echter voor de periode 2005-2008 een nieuwe weg inslaan. Kunstweb functioneerde volgens de Amsterdamse Kunstraad niet naar behoren en het takenpakket en de financiering van de Muziekschool dienden ingrijpend herzien te worden. Daarnaast werd het cultuureducatiesysteem te aanbodgericht gevonden en moest cultuureducatie een vaste plek krijgen in het curriculum van de scholen, aldus de gemeente Amsterdam. Volgens de Commissie Infrastructuur Cultuureducatie drong het aanbod ook niet goed door in het primair onderwijs en het VMBO. Ten slotte waren het financieringssysteem en de bestuurlijke verhoudingen niet duidelijk.

De huidige situatie

Het cultuureducatieve stelsel van de gemeente Amsterdam werd zodoende drastisch omgegooid in 2005 en voor dit nieuwe stelsel heeft de gemeente extra middelen vrijgemaakt. Het nieuwe stelsel rust op drie peilers, namelijk 1) het expertisenetwerk Mocca, 2) twee subsidieregelingen bij het Amsterdams fonds voor de cultuur (AFK) en 3) de voucherbank.

¹ Zie voor de bronnen de tekst in de voorgaande hoofdstukken.

Expertisenetwerk *Mocca* heeft als taak scholen en aanbieders te ondersteunen in het formuleren van een heldere visie op cultuureducatie. *Mocca* initieert onderzoek, adviseert, verzamelt en deelt kennis, brengt het cultuureducatieve aanbod in Amsterdam in beeld en brengt scholen en aanbieders bij elkaar.

In de praktijk komt het er op neer dat accountmanagers van *Mocca* scholen bezoeken en een traject met de scholen opzetten van een half tot één jaar. In het beleidstraject wordt samen met de school een visie op cultuureducatie geformuleerd en er wordt een meerjarenplan Cultuureducatie gemaakt. Ook heeft *Mocca* een database gemaakt met daarin ongeveer vierhonderd aanbieders. Verder organiseert *Mocca* sinds 2006 samen met onderwijsbegeleidingsdienst ABC een icc-cursus en activiteiten als een cultuureducatiedag en netwerkbijeenkomsten. Jaarlijks wordt de Moccaprijs uitgereikt en een Trendrapport uitgebracht.

De tweede peiler bestaat uit de twee *subsidieregelingen via het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK)*. De regeling *Cultuur en school* subsidieert projecten waarin een school (of meerdere scholen) met kunstenaars of kunstinstellingen een niet regulier en bij voorkeur nieuw cultuureducatief programma opzet en uitvoert. De regeling *Ontwikkeling cultuureducatief aanbod* subsidieert projecten waarin nieuw cultuureducatief aanbod wordt ontwikkeld en is bedoeld voor aanbieders van cultuureducatieve programma's die hiervoor nog onvoldoende gelegenheid hebben gehad. Dit aanbod moet óf zijn toegesneden op de specifieke omstandigheden van een school óf worden ontwikkeld binnen een kunstdiscipline waarin er nog onvoldoende aanbod is. Voor beide subsidies geldt dat er altijd een afnemer moet zijn: zonder klant geen subsidie.

De derde peiler van het cultuureducatieve stelsel in Amsterdam is de *voucherbank*. Via de voucherbank krijgen alle scholen in het primair onderwijs, het VMBO klas 1 en 2, het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs een bedrag van ongeveer twintig euro per leerling per jaar tot hun beschikking, dat de school aan cultuureducatieve activiteiten kan besteden. Het geld is nadrukkelijk bedoeld voor de leerling.

De scholen hebben hierdoor een flink budget tot hun beschikking voor cultuureducatieve activiteiten en cultuuraanbieders kunnen budget krijgen voor de ontwikkeling van (met name vernieuwend) aanbod.

Gevolgen

De scholen ondernemen meer cultuureducatieve activiteiten dan in het verleden volgens de betrokkenen. 67% van de scholen heeft een beleidstraject van *Mocca* gevolgd, er is een icc-cursus, er zijn budgetten voor de ontwikkeling van nieuw aanbod, er wordt vraaggerichter gewerkt en er wordt overlegd tussen schoolbesturen en stadsdelen. De komst van de icc-ers wordt door de geïnterviewde aanbieders als positief ervaren, maar de aanbieders vinden wel dat de scholen soms erg veel eisen hebben. Verder blijken er soms organisatorische problemen te zijn en het financiële systeem wordt door betrokkenen ingewikkeld gevonden. De geïnterviewde medewerker van een school die met *Mocca* werkt ervaart de hulp van *Mocca* als nuttig en inspirerend.

De toekomst van cultuureducatie wordt over het algemeen positief tegemoet gezien, omdat scholen een flink budget hebben dat nadrukkelijk aan cultuureducatieve activiteiten moet worden besteed. Sommige geïnterviewden zijn iets minder positief over de toekomst, omdat scholen soms andere zaken zullen laten prevaleren boven cultuureducatie.

Situatie vóór 2005

In de provincie Utrecht¹ waren er vóór 2005 twee steunfunctie-instellingen actief op het gebied van cultuureducatie, namelijk *Kunst Centraal* en *Erfgoedhuis Utrecht*. Kunst Centraal hield zich bezig met kunsteducatie en het Erfgoedhuis met erfgoededucatie. Volgens de aanvraag voor de CEPO-regeling door de provincie Utrecht ontwikkelden beide instellingen educatief aanbod, hadden ze een bemiddelende functie tussen scholen en kunst- en cultuuraanbieders en brachten ze netwerken tussen scholen en instellingen tot stand. Daarnaast werkten de instellingen samen met lokale organisaties. De instellingen ontvingen hiertoe provinciale subsidies.

Er bleek echter een aantal knelpunten te zijn in de uitvoering van het cultuureducatieve beleid van de provincie, zo blijkt uit de subsidieaanvraag voor de CEPO-regeling door de provincie Utrecht en uit interviews met betrokkenen. Zo hadden de scholen vrijwel geen beleidsplannen voor cultuureducatie. Hierdoor was het cultuureducatieve systeem te aanbodgericht. Een ander knelpunt was het vrijwel ontbreken van lokale netwerken in de (kleinere) gemeenten. In de grotere gemeenten was vaak een lokale instelling op het gebied van cultuureducatie actief, maar in de kleinere gemeenten niet.

De huidige situatie

In Utrecht is ingezet op ondersteuning van de scholen bij het vormen en uitvoeren van cultuureducatief beleid met een eigen aanpak. Via scholennetwerken, teamtrainingen en individuele coaching, wordt kennis verspreid en worden vaardigheden opgedaan. Daarnaast is het provinciale beleid gericht op de vorming van lokale netwerken van scholen, gemeenten en cultuuraanbieders.

De uitvoering van het cultuureducatieve beleid ligt nog steeds bij de instellingen Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht (LEU)². Kunst Centraal en LEU krijgen het volledige budget voor cultuureducatie van de provincie en zijn verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het cultuureducatiebeleid.

De grootste rol wordt gespeeld door *Kunst Centraal*. Al in 2004 startte Kunst Centraal met *Goed plan!*, een cursus voor leerkrachten en directies van scholen. Het traject is inmiddels erkend als icc-cursus. Tijdens het traject schrijven de scholen stapsgewijs een cultuureducatiebeleidsplan, inclusief een plan van aanpak voor de komende vier jaar. Daarnaast heeft elke deelnemende school recht op twee keer begeleiding (individuele begeleiding voor de betreffende icc-er en teamtraining). De deelnemers in een cursusgroep komen uit dezelfde gemeente.

Kunst Centraal probeert de banden met en tussen de scholen ook na de cursus aan te houden door bijeenkomsten van de netwerken van scholen, teamtrainingen, individuele coaching en provinciale netwerkbijeenkomsten te organiseren.

Naast de beleidsmatige ondersteuning van de scholen, biedt Kunst Centraal ook een kunstmenu en een cultuurprogramma aan. Het cultuurprogramma richt zich specifiek op culturele activiteiten van lokale aanbieders, terwijl het kunstmenu juist activiteiten bevat van provinciale en landelijke kunstenaars. Het

¹ Exclusief Utrecht stad.

² Instelling die is voortgekomen uit een fusie van het Erfgoedhuis en Landschapsbeheer Utrecht.

kunstmenu en het cultuurprogramma worden per gemeente ontwikkeld. De basis voor het cultuurprogramma wordt gelegd door de lokale netwerken.

Daarnaast organiseert Kunst Centraal nog een aantal binnenschoolse activiteiten, zoals deskundigheidsbevordering en activiteiten die naast het kunstmenu en cultuurprogramma kunnen worden ingezet en levert Kunst Centraal kennis en informatie via de website met daarop ook het culturele aanbod, brochures en een nieuwsbrief.

Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) houdt zich bezig met cultuureducatie op het gebied van het culturele erfgoed. Hoewel de scholen bij het maken en uitvoeren van het cultuureducatieve beleid grotendeels worden ondersteund door Kunst Centraal, is LEU hierbij betrokken op het gebied van erfgoededucatie. LEU levert een bijdrage aan de icc-cursussen door de informatievoorziening op zich te nemen over de invulling van eventuele gewenste erfgoedactiviteiten. In 2007 heeft LEU een doorlopende leerlijn erfgoededucatie ontwikkeld. Voor elke gemeente worden de projecten aangepast aan de lokale situatie.

Daarnaast adviseert LEU de scholen over het nut en de rol van erfgoededucatie binnen cultuureducatie, ontwikkelt LEU samen met of voor culturele instellingen projecten voor het primair onderwijs en denken ze mee bij nieuwe initiatieven op zowel lokaal als regionaal niveau.

Gevolgen

Eind 2007 heeft 70% van de scholen onder leiding van Kunst Centraal gewerkt aan het opstellen van een cultuureducatieplan. Verder zijn er lokale netwerken gestart voor scholen, instellingen en gemeenten. Volgens de provincie Utrecht zijn in de periode 2005-2008 20 lokale netwerken gestart. Cultuureducatie is meer op de kaart gekomen binnen het primair onderwijs, zo blijkt uit de interviews.

De toekomst wordt door de geïnterviewden positief tegemoet gezien, omdat cultuureducatie bij de meeste scholen is opgenomen in het beleid. Wel zal opgelet moeten worden dat cultuureducatie niet langzaam van de kaart verdwijnt.

Gelderland, Nijmegen en Apeldoorn

Situatie vóór 2005

Op het gebied van binnenschoolse cultuureducatie was in *Gelderland* stichting Edu-Art Gelderland de belangrijkste aanbieder. Edu-Art bood een programma met culturele activiteiten aan (voornamelijk via een kunstmenu) en had taken op het gebied van informatievoorziening, ondersteuning, netwerken, scholing en bemiddeling.

Uit de cultuurnota 2005-2008 van de provincie Gelderland blijkt dat er behoefte was aan een betere aansluiting tussen vraag en aanbod. De culturele instellingen waren bovendien educatief gezien onvoldoende uitgerust. Verder blijkt dat er op het primair onderwijs nog te weinig mogelijkheden waren voor cultuureducatie en wilde de provincie kinderen op de brede school uit met name achterstandssituaties bereiken met (buitenschoolse) educatieve activiteiten.

In *Nijmegen* werd op stedelijk niveau cultuur(educatief) beleid gevoerd. De stichting Edu-Art Gelderland en de Lindenberg, het stedelijk centrum voor cul-

tuureducatie¹, waren werkzaam op het gebied van cultuureducatie. Edu-Art bood een lokaal kunstmenu aan en hield zich bezig met beleidsontwikkeling van cultuureducatie. De Lindenberg verzorgde lessen op Open Wijk Scholen², bedoeld om leerlingen die minder vanzelfsprekend in aanraking komen met kunst en cultuur kennis te laten maken met diverse culturele activiteiten.

De gemeente Nijmegen constateerde dat de regie tussen scholen, culturele instellingen en de gemeente op het terrein van cultuureducatie onvoldoende was en ook de sturing van de gemeente op samenhang en samenwerking voldeed niet. Cultureel erfgoed bleek niet goed in beeld te zijn en het aanbod van culturele instellingen was onvoldoende bekend bij de basisscholen. Basisscholen hadden behoefte aan een duidelijke gesprekspartner voor cultuureducatie en ook de samenwerking tussen de Lindenberg en Edu-Art vroeg om verbetering.

In *Apeldoorn* maakten de scholen in het primair onderwijs ook gebruik van de diensten van Edu-Art. Daarnaast speelden de culturele instellingen in Apeldoorn een belangrijke rol. Desalniettemin was er op de Apeldoornse scholen maar zelden sprake van samenhangende cultuureducatieve activiteiten. De vraag van de school was niet altijd duidelijk en het aanbod van de culturele instellingen sloot, mede daardoor, niet altijd goed aan. De ambities van de gemeente om cultuureducatie verder te ontwikkelen pasten volgens de gemeente niet helemaal binnen de formule van het kunstmenu van Edu-Art.

De huidige situatie

In de provincie Gelderland is in de afgelopen jaren ingezet op de lokale netwerken. Cultuureducatie wordt zoveel mogelijk gecoördineerd en uitgevoerd op gemeentelijk en regionaal niveau. De gemeenten, scholen en culturaanbieders krijgen – voornamelijk beleidsmatige – ondersteuning van het provinciale steunpunt Edu-Art.

In 2004 stond Edu-Art vlak voor een reorganisatie, waarna het een meer adviserende rol kreeg. In de periode 2005-2008 richt Edu-Art zich voornamelijk op het primair onderwijs, het VMBO en het niet-stedelijke gebied.

Aan scholen biedt de Edu-Art een icc-cursus aan³. Ook zijn er losse activiteiten zoals deskundigheidsbevordering van het schoolteam, projecten voor leerlingen en advisering van scholen. Edu-Art biedt trainingen voor productontwikkeling en coaching en adviesgesprekken voor culturele instellingen aan. Daarnaast heeft de organisatie een netwerkrol. De meeste activiteiten van Edu-Art worden gesubsidieerd door de provincie.

De lokale centra voor cultuureducatie hebben in de hele provincie een grotere rol gekregen op het gebied van cultuureducatie, zowel uitvoerend als coördinerend en organiserend. De centra hadden al een cultuureducatief aanbod en zijn volgens de provincie daarom prima in staat een prominentere rol te spelen in de cultuureducatie. De organisatie en coördinatie van cultuureducatie wordt op deze manier

¹ Voor de eenvormigheid worden in dit rapport ook kunstcentra aangeduid als centra voor cultuureducatie.

² 'Een voorziening die bestaande onderwijs-, welzijns- en zorgfuncties samenbrengt om die functies te versterken en verbeteren. Opvoeding is de gemeenschappelijke noemer.' (Gemeente Nijmegen 1999).

³ In samenwerking met schoolbegeleidingsdiensten en gecertificeerde instellingen (bijv. een steunfunctie instelling).

overgedragen door Edu-Art aan de lokale bemiddelingspunten. Het kunstmenu is indien mogelijk overgedragen aan een lokale instelling.

Bij de reorganisatie van Edu-Art kreeg het de opdracht zich te richten op het primair onderwijs en VMBO en op het platteland. De grote steden, waaronder Nijmegen en Apeldoorn vallen niet meer onder het takenpakket van Edu-Art. Edu-Art heeft het Kunstmenu in deze steden aangeboden tot het moment dat het zijn expertise over kon dragen aan een lokale culturele instelling. Edu-Art geeft nog wel advies aan de culturele instellingen en ook aan aanbieders en scholen. Tevens wordt de icc-cursus verzorgd door Edu-Art.

In Nijmegen heeft De Lindenberg, centrum voor cultuureducatie, in samenwerking met de Openbare Bibliotheek de bemiddelingstaak overgenomen van Edu-Art en hiervoor is *Cultuur en School Nijmegen* opgericht. Cultuur en School Nijmegen wordt gesubsidieerd door de gemeente Nijmegen en bemiddelt tussen scholen in het primair en voortgezet onderwijs en culturele aanbieders. Ook ontwikkelt Cultuur en School Nijmegen programma's en projecten, zoals het Cultureel Jaarprogramma (voorheen het Kunstmenu). Dit programma vindt grotendeels plaats binnen Nijmegen.

De Lindenberg zelf richt zich op cultuureducatie op de Open Wijkscholen en biedt daar cultuurlessen aan. Verder is er het dansproject LEF voor de groepen 6, 7 en 8 van basisscholen.

In Apeldoorn is de ontwikkeling hetzelfde als in Nijmegen. Ook in Apeldoorn zijn de coördinerende taken overgedragen aan een lokale instelling, in dit geval aan het centrum voor cultuureducatie Markant. Het coördinatiepunt heeft de naam *Cultuurwijzer* en stelt een cultuurmenu samen voor het primair onderwijs en organiseert losse activiteiten voor de scholen. Hiervoor is een stuurgroep in het leven geroepen van culturele instellingen, scholen en gemeente. Net als in Nijmegen vinden de meeste cultuureducatieve activiteiten in Apeldoorn zelf plaats. Daarnaast biedt de instelling advies, begeleiding en scholing.

Ook in andere Gelderse gemeenten is besloten om, waar mogelijk, met een soortgelijk model te werken en de taken rondom cultuureducatie over te dragen van Edu-Art naar een lokale steuninstelling. In 2006 was al gestart met pilots in drie gemeenten, waar lokale coördinatiepunten werden opgericht. De pilots vinden plaats in de landelijke gebieden. In 2008-2012 komen hier nog vijf gemeenten bij.

Gevolgen

89% van de scholen in Gelderland neemt inmiddels deel aan de CEPO-regeling. Uit een meting door Edu-Art in 2006 blijkt dat in februari 2006 64% van de scholen nog geen beleid heeft. Wel ondernemen vrijwel alle scholen cultuureducatieve activiteiten (97%).

Hoewel er voldoende wordt samengewerkt tussen scholen, lokale culturele instellingen en gemeente, is er verbetering mogelijk. Het overleg tussen culturele instellingen en onderwijs zou onder andere structureler moeten en gemeenten en culturele instellingen zouden zich actiever moeten opstellen. Verder worden de scholen in het landelijk gebied beter bereikt met cultuureducatie dan vroeger en er worden vaker lokale cultuureducatieve activiteiten ondernomen. Scholen zijn steeds beter geworden in het formuleren van een vraag, zo blijkt uit de interviews, al vraagt dit van de aanbieders soms om flinke aanpassingen.

De toekomst wordt positief tegemoet gezien, al geldt ook hier dat moet worden opgelet dat cultuureducatie niet ongemerkt wegzakt.

Limburg

Situatie vóór 2005

Vanaf 2001 werd door de provincie Limburg¹ ingezet op een regionale aanpak wat betreft cultuureducatie. De centrumgemeenten gaven uitvoering aan de doelen van het actieplan cultuurbereik, waaronder cultuureducatie. Per regio werd de informatievoorziening rondom cultuureducatie geregeld en was er een cultuureducatie-instelling met regioconsulenten om de contacten met de culturele instellingen en het onderwijs in de regio op te zetten en te onderhouden. De provincie had regelmatig overleg met de grote culturele organisaties en instellingen en met het primair onderwijs (bestuurlijk), stimuleerde (boven)regionale samenwerkingsverbanden en stuurde aan *'op vernieuwing en verankering van cultuureducatie in de regio's'*.

Tijdens een deskundigenconferentie Versterking cultuureducatie primair onderwijs in Midden- en Noord- Limburg bleek dat bijna alle centrumgemeenten met een kunstmenu werkten. Uit de discussie bleek dat het wenselijk gevonden werd dat de scholen een vraag ontwikkelden en dat aanbieders hun aanbod afstemden op deze vraag. Cultuureducatie moest meer verankerd worden in het curriculum.

Verder lukte het niet alle gemeenten om alle scholen te bereiken. De scholen waren zich vaak niet bewust van wat zij met cultuureducatie wilden of ze wilden juist meer maatwerk. Door gebrek aan middelen konden de regio-instellingen eigenlijk alleen het kunstmenu verzorgen, wat weer niet paste in het vraaggerichte werken.

Huidige situatie

Ook in het huidige systeem wordt een regionale aanpak gehanteerd. De centrumgemeenten hebben hun eigen cultuurbeleid vormgegeven en op basis daarvan wordt cultuureducatie grotendeels geregeld. Door de meeste gemeenten is een bemiddelaar cultuureducatie, vaak verbonden aan een centrum voor cultuureducatie, aangesteld voor de regio. De icc-cursus wordt in de meeste gevallen door deze centra voor cultuureducatie verzorgd.

Aanvullend op deze bemiddelaars is het Steunpunt Cultuureducatie opgericht. Dit is een samenwerkingsverband tussen diverse culturele instellingen. De missie van het steunpunt is te stimuleren dat culturele instellingen en scholen *'dezelfde taal spreken'*.

Daarnaast zijn er echter ook initiatieven van onderwijsinstellingen, voornamelijk in Noord- en Midden Limburg. Een aantal Noord- en Midden Limburgse schoolstichtingen is een samenwerkingsverband aangegaan op het gebied van cultuureducatie en hieruit zijn twee cultuureducatieve steunpunten voortgekomen, namelijk CultuurPAD en ZienenZo.

De taken van CultuurPAD zijn onder andere stimuleren van visieontwikkeling op schoolniveau, intermediair zijn tussen scholen en culturele instellingen, bundelen van beleidsvoornemens op stichtingsniveau, contact onderhouden met gemeenten en opzetten van netwerken. ZienenZo heeft dezelfde taken. Beide stichtingen leggen de nadruk op cultuureducatie die past bij de individuele kenmerken en wensen van de scholen. De bovenschoolse cultuurcoördinator, afkom-

¹ Met Limburg wordt de provincie Limburg exclusief de grote steden Maastricht en Heerlen bedoeld. Deze voeren een eigen cultuureducatief beleid.

stig van CultuurPAD of ZienenZo, heeft een spilfunctie: ‘*Samen met ieder afzonderlijke school zet de cultuurcoördinator een lijn uit die bij deze scholen past.*’

Niet alleen in Noord- en Midden Limburg, maar ook op provinciaal niveau zijn de stichtingsbesturen actief. Zodoende is het platform cultuureducatie primair onderwijs Limburg opgericht. Ongeveer drie à vier keer per jaar komt het platform bijeen.

Gevolgen

Uit een nulmeting in het najaar van 2006 onder scholen in het primair onderwijs in Limburg blijkt dat 88% van de scholen subsidie heeft aangevraagd in het kader van de CEPO-regeling. Uit dezelfde nulmeting blijkt dat in 2006 slechts 28% van de scholen beleid heeft geformuleerd op het gebied van cultuureducatie. Het is niet bekend wat de ontwikkelingen zijn geweest in de loop van het schooljaar 2006-2007¹.

De geïnterviewden zijn over het algemeen zeer enthousiast over de ontwikkelingen en er wordt gesproken van een ‘*cultuuromslag*’. Hoewel het voor de aanbieders enig aanpassingsvermogen vraagt, wordt er volgens de instellingen vraaggerichter gewerkt dan voorheen.

In Limburg verwacht men dat cultuureducatie op de agenda van scholen en culturele instellingen zal blijven staan.

Discussie

Deze inventarisatie van een viertal voorbeelden uit de praktijk van de cultuureducatie in het primair onderwijs is niet opgezet om de doelmatigheid van de besteding van de daarmee gemoeide subsidiegelden zo goed mogelijk te evalueren. Toch komen er uit deze inventarisatie enkele punten naar voren, die niet onvermeld kunnen blijven en die kunnen uitnodigen tot een zekere alertheid bij mogelijkerwijs nog volgende subsidieverstrekking op dit gebied in de toekomst of misschien zelfs bij de inrichting van geheel andere subsidiestromen. Daarbij moet benadrukt worden dat het om niet meer gaat dan een indruk van de onderzoekers. Het betreft geen harde onderzoeksmatige bevindingen, maar een kwalitatieve opinie, die overigens door iedereen geverifieerd kan worden aan het hiervoor besproken materiaal, dat zonder vooropgesteldheid is bijeengebracht en dat in dit rapport zo volledig mogelijk is gepresenteerd.

Bijzonder positief te waarderen is de inzet en de soms ook zeer grote betrokkenheid van die medewerkers die als eerste het beleid gestalte moeten geven. Het betreft de personeelsleden van een gevarieerde mêlée van stichtingen, werkverbanden en steunfuncties die op zich genomen hebben de basisscholen te begeleiden bij het formuleren van een cultuureducatief beleid en bij de verdere invulling en uitvoering daarvan.

Ook de resultaten die op deze vier locaties behaald zijn lijken lang niet slecht te zijn. Een hoog percentage van de basisscholen is bereikt en vaak heeft men voor de eigen basisschool een cultuureducatiebeleid geformuleerd of men is daar nog mee doende. Het articuleren van een eigen vraag door de scholen schijnt, behalve in Limburg, wat moeilijker gestalte te krijgen, maar daar staat tegenover dat

¹ Een ambtenaar van de provincie Limburg heeft de indruk dat in 2008 tenminste 50% van de scholen serieus bezig is met het formuleren van cultuureducatie beleid.

een sterkere gerichtheid op het lokale aanbod op meerdere plaatsen van de grond lijkt te komen.

Er zijn ook wat negatievere punten. Zo lijkt er op de eerste plaats wel erg veel tijd en geld heen te gaan aan (re-)organisatie en vooral aan het opzetten van steeds weer nieuwe organisatievormen. Ontelbaar lijkt het aantal nieuwe werkvormen: werkoverleggen, nieuwe stichtingen, samenwerkingsverbanden, hergroepering van bestaande instellingen, nieuwe regelingen en dergelijke. Het kan geen kwaad er hier op te wijzen dat niet elke nieuwe taak gepaard hoeft te gaan aan een nieuwe organisatievorm. En dat geldt natuurlijk des te sterker als het niet zozeer gaat om nieuwe taken, maar eerder om een ander accent. Reorganisatie vraagt erg veel van het personeel, is zodoende altijd zeer kostbaar, is verwarrend voor de omgeving en lost zelden inhoudelijke problemen op. Roeien met de riemen die men heeft is doorgaans de rationelere oplossing.

Daarnaast kan men zich afvragen of de basisscholen soms niet erg aan het handje worden gehouden. De scholen krijgen zeer uitgebreid ondersteuning bij het formuleren van een *eigen* cultuureducatief beleid. In sommige gevallen bekijken ondersteuners zelfs samen met de cultuurcoördinator van een school een website om tot een keuze van activiteiten te komen. Als een dergelijke zware ondersteuning klaarblijkelijk noodzakelijk is, dan is het draagvlak voor cultuureducatie binnen de basisscholen wel erg smal.

Dit brengt ons op het laatste punt: wat kan er voor de toekomst verwacht worden? Zullen de basisscholen zich houden aan de inmiddels geformuleerde cultuureducatieve beleidsplannen? In dit onderzoek blijken de aanbieders wat dit betreft meestal negatief te zijn. Kunstenaars en kunstinstellingen verwachten doorgaans dat het na invoering van de lumpsumfinanciering snel gedaan zal zijn met de cultuureducatieve activiteiten. De scholen zelf zijn grotendeels positief, maar een deel van de scholen denkt dat cultuureducatie het erg moeilijk zal hebben tussen al die andere claims die op het basisonderwijs gelegd worden. De betrokken ambtenaren en ondersteuners zijn juist merendeels positief over continuering van de cultuureducatie. De tijd zal het leren, maar enige reserve ten aanzien van het ambtelijke optimisme lijkt gerechtvaardigd.

Bijlagen

Bijlage 1. Outputdoelstellingen van Amsterdam.

1. Monitoring van het bereiken van de doelstelling dat aan het eind van het schooljaar 2006-2007 70% van de scholen in het primair onderwijs zijn visie op de plaats van cultuureducatie in het onderwijsprogramma heeft geformuleerd. Ze zijn in staat om in samenwerking met hun culturele omgeving en met behulp van de extra middelen van het rijk deze visie te vertalen in een onderwijscurriculum waarin cultuureducatie een structurele plaats inneemt 1). Over de beginsituatie (2004) wordt een nulmeting toegepast. Volgens dezelfde, nog te ontwikkelen, systematiek vindt in 2007 een resultaatmeting plaats.

2. Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 is een voorziening getroffen waardoor de volgende effecten bereikt worden:

- a) adequate matching tussen vraag en aanbod;
- b) ondersteuning van scholen bij vraag- en curriculumontwikkeling;
- c) ondersteuning van aanbieders van educatief materiaal bij inhoudelijke afstemming van hun aanbod op het onderwijs;
- d) er vinden activiteiten plaats op het gebied van kennisdeling.

3. Schoolbesturen en stadsdelen zijn aan het eind van het schooljaar 2006-2007 in staat de beoogde aanpak goed vorm te geven. Gezamenlijke aanpak heeft vaste vorm gekregen in de vorm van een Bestuurlijk Koppel, een Stuurgroep en een Werkgroep Cultuureducatie.

Bijlage 2. Outputdoelstellingen van provincie Utrecht.

1. 40% van de scholen voor primair onderwijs heeft aan het einde van schooljaar 2005-2006 beleid geformuleerd op het gebied van cultuureducatie en dit beleid verankerd in het schoolplan.

2. 60% van de scholen voor primair onderwijs heeft aan het einde van schooljaar 2006-2007 beleid geformuleerd op het gebied van cultuureducatie en dit beleid verankerd in het schoolplan.

Bijlage 3. Outputdoelstellingen van Gelderland.

1. Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 heeft 70 procent van de PO scholen in Gelderland een beleidsplan en een activiteitenplan m.b.t. cultuureducatie geformuleerd.

2. Voor het einde van het schooljaar 2006-2007 heeft 70 procent van de PO scholen in Gelderland een aanvang gemaakt met de uitvoering van het activiteitenplan (zie 1.).

3. Betere afstemming van vraag en aanbod d.m.v. informatie- en kennisoverdracht:

3.1 Edu-Art heeft aan eind van het schooljaar 2006-2007 alle aanbieders (instellingen) ten minste drie-maal actief geïnformeerd en de overige spelers op de markt ten minste eenmaal.

3.2 70 procent van de scholen, culturele instellingen en gemeenten in Gelderland is aan het eind van het schooljaar 2006-2007 onderdeel van ten minste één groter of kleiner cultureel netwerk.

3.3.1 80% van het aanbod wordt aan het eind van het schooljaar 2006-2007 volgens een te ontwikkelen evaluatiesysteem als kwalitatief geschikt beoordeeld.

3.3.2 Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 is 80% van de ondervraagden na afloop van een educatieve activiteit tevreden.

3.3.3 140.000 leerlingen (= 70 procent) in het primair onderwijs in Gelderland worden minstens eenmaal per jaar bediend met een cultuureducatieve activiteit.

4. Realiseren School-Volg-Systeem

Operationeel in begin 2005. Efficiencydoelstelling: doorlooptijd per school is maximaal 6 maanden.

Bijlage 4. Outputdoelstellingen van Nijmegen.

1. Van 90% van de scholen wordt het huidige schoolbeleid ten aanzien van cultuureducatie geïnventariseerd met de wensen voor het schoolbeleid op dit terrein en de behoefte aan producten. Dit gebeurt in relatie tot de scenario's van het rapport Hart/d voor cultuur.
2. Alle scholen en culturele instellingen worden door stg. Edu-Art Gelderland bereikt met de informatieverstrekking over de regeling en de uitvoering hiervan.
3. Tenminste 80% van de scholen en culturele instellingen neemt deel aan het te ontwikkelen cursus-aanbod ICC.
4. Het Nijmeegs cultureel netwerk functioneert effectief in 2006-2007 dat wil zeggen dat de afstemming tussen vraag en aanbod is gegarandeerd. Vraag en aanbod komen bij elkaar en via een wisselwerking komt een passend aanbod tot stand op basis van de vraag. Er vinden tenminste twee bijeenkomsten plaats per jaar.

Bijlage 5. Outputdoelstellingen van Apeldoorn

1. Tot stand brengen van een samenwerkingsverband cultuureducatie tussen scholen vanaf 2005 zodanig dat 80% van alle scholen participeert in een samenwerkingsverband cultuureducatie.
2. Tot stand brengen van een samenwerkingsverband cultuureducatie tussen culturele instellingen vanaf 2005. Alle gesubsidieerde culturele instellingen participeren voor het einde van het schooljaar 2006-2007 in een samenwerkingsverband cultuureducatie.
3. Samenbrengen van beide samenwerkingsverbanden vanaf 2005. Beide samenwerkingsverbanden komen in 2005 en 2006 ten minste 2 maal in een gezamenlijk overleg bij elkaar .
4. Tot stand brengen van een integraal plan cultuureducatie. In 2005 wordt het integrale plan cultuureducatie geschreven, met inbreng van culturele instellingen, scholen, gemeente en steuninstellingen.
5. Het aanbod van cultuureducatieve activiteiten in het primair onderwijs in 2005 tot 2007 in samenwerking met onderwijs en culturele instellingen in overeenstemming brengen met het integrale plan cultuureducatie en de visie op cultuureducatie van scholen.
6. Tot stand brengen van contacten en samenwerkingsverbanden tussen organisaties op het gebied van jong muzikalent en scholen vanaf 2006. Er komen in 2005 en 2006 ten minste 4 educatieve projecten tot stand tussen organisaties op het gebied van jong muzikalent en scholen.
7. Tot stand brengen van een visie op cultuureducatie op scholen voor primair onderwijs voor het eind van het schooljaar 2006-2007. Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 hebben alle scholen voor primair onderwijs hun visie op cultuureducatie op papier staan.

Bijlage 6. Outputdoelstellingen van Limburg

1. Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 zijn alle basisscholen in de regio Limburg geïnformeerd over de nieuwe regels en mogelijkheden op het gebied van cultuureducatie. Hiertoe zijn 2 bovenregionale service-desk-loketten opgezet.
 2. Aan het eind van het schooljaar 2006-2007 hebben 60% van de basisscholen in de regio Limburg in hun jaarprogramma cultuureducatie verankerd met een diversiteit aan activiteiten samen met lokale en regionale culturele instellingen en organisaties.
-

Bijlage 7. Geïnterviewde contactpersonen

Provincie/gemeente	Naam contact persoon	Functie
Amsterdam	Dhr. N. van Rossen	Cultuurambtenaar Gemeente Amsterdam
	Mevr. P. Brandon	Directeur Mocca Amsterdam
	Dhr. J. Minnaard	Projectmanager NedPhO GO!
	Anoniem	Beeldend Kunstenaar
	Anoniem	Leerkracht Basisschool
Provincie Utrecht	Anoniem	Cultuurcoördinator Basisschool
	Mevr. M. Cloo	Cultuurambtenaar Provincie Utrecht
	Dhr. F. van der Hulst	Directeur/bestuurder Kunst Centraal
	Mevr. H. Breimer	Consulent Kunst Centraal
	Anoniem	Medewerkers Landschap Erfgoed Utrecht
	Anoniem	Directeur Basisschool
Gelderland	Anoniem	Cultuurcoördinator Basisschool
	Anoniem	Directeur Basisschool
	Mevr. P. van der Haak	Provincie Gelderland
	Dhr. J. Mols	Adviseur Edu-Art
	Dhr. J. van Ruyven	Adjunct-directeur De Lindenberg
	Mevr. J. Borsboom	Beeldend Kunstenaars
Limburg	Mevr. O. Straten	Educator Museum het Valkhof
	Anoniem	Cultuurcoördinator Basisschool
	Dhr. J. Stalmeijer	Provincie Limburg
	Mevr. A. Rutten	Coördinator Cultuurpad
	Mevr. Suilen-Hendriks	Coördinator ZienenZo
	Dhr. N. Leurs	Medewerker Kunsten centrum Jerusalem
	Anoniem	Directeur Basisschool
	Anoniem	Directeur Basisschool
	Anoniem	Cultuurcoördinator Basisschool

Bijlage 8

In het onderzoeksrapport ‘Hart/d voor cultuur!’ (Taakgroep Cultuureducatie in Primair onderwijs 2003) worden drie in ambitie oplopende scenario’s voor cultuureducatie geschetst.

Scenario 1 – Komen & Gaan

Elke jaar zijn er nieuwe activiteiten. De school maakt een keuze, zonder samenhang met bestaande vakken.

Scenario 2 – Vragen & Aanbieden

Scholen vragen en kiezen culturele activiteiten en projecten die passen in hun profiel. Ze hebben een cultuurbeleid en een lange termijn visie.

Scenario 3 – Leren & Ervaren

De school als instituut maakt plaats voor een geïntegreerde en rijke leeromgeving. Leren en ervaren gaan hand in hand.

Literatuur

Amsterdamse Kunstraad (2004) *Adviezen ter voorbereiding van het Amsterdamse Kunstenplan 2005-2008*, mei 2004.

Bamford A (2007) *Netwerken en verbindingen: arts and cultural education in the Netherlands*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Bureau ART (2007) *Resultaten van cultuureducatiebeleid. Eindrapport van een onderzoek naar het cultuureducatiebeleid in de provincie Utrecht*. Gouda: Bureau ART.

Bureau Driessen (Kersten O, Van Silfhout W, Driessen FMHM, 2006a) *Actieplan Cultuurbereik II, Nulanalyse en Nulmeting*. Utrecht: Bureau Driessen.

Bureau Driessen (Van Silfhout WJ, Driessen FMHM, 2006b) *Evaluatie van de Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs door gemeenten en provincies in het kader van de afspraak tussen IPO, VNG en OCW. Deelrapportage A: Uitgangssituaties en Doelstellingen*. Utrecht: Bureau Driessen.

CFI (2007) *Wijziging van de Regeling Versterking cultuureducatie in het primair onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs 2005-2007 in verband met verlenging werking voorgenoemde regelingen*.

Commissie Infrastructuur Cultuureducatie (2005) *Advies Commissie Infrastructuur Cultuureducatie*.

Edu-Art (2006) *Cultuur gewogen: het gewicht van de basis. Meting: Stand van zaken cultuureducatie primair onderwijs in Gelderland*. Arnhem: Edu-Art.

Edu-Art (2007) *Cultuur gewogen: Cultuureducatie in de Gelderse gemeenten. Onderzoek in opdracht van de provincie Gelderland*. Arnhem: Edu-Art.

Edu-Art (2008) *Pilot Lokale Coördinatiepunten Cultuureducatie. Tussentijdse evaluatie 2006 en 2007*.

Edu-Art (2008b) *Cultuur gewogen: Cultuur aan bod. Stand van zaken m.b.t. cultuureducatief aanbod van de culturele instellingen in Gelderland*. Arnhem: Edu-Art.

Gemeente Amsterdam (2003). *Amsterdam: Creatieve Stad. Uitgangspuntennotitie Kunstenplan 2005-2008*.

Gemeente Amsterdam (2004) *Aanvragen actieplan cultuurbereik, versterking cultuureducatie, geldstroom beeldende kunst en vormgeving*.

Gemeente Amsterdam (2004b) *Amsterdam Creatieve Stad. Kunstenplan 2005-2008*. Vastgesteld door de gemeenteraad op 16 december 2004.

Gemeente Apeldoorn (2004) *Aanvraag Actieplan cultuurbereik 2005-2008 en aanvraag versterking cultuureducatie 2005-2006*.

Gemeente Nijmegen (1999) *Kadernota Open Wijk Scholen in Nijmegen*.

Gemeente Nijmegen (2004) *Aanvraag Actieplan Cultuurbereik 2005-2008 en regeling Versterking cultuureducatie in het primair onderwijs 2005-2006*.

IVA (IJdens T, Van den Berg H, 2007) *Enquête Cultuureducatie 2006 onder rijksge subsidieerde culturele instellingen*. Tilburg: IVA.

Kunst Centraal (2007) *Werkplan Kunst Centraal. Primair en Voortgezet Onderwijs Schooljaar 2007-2008 (subsidiejaar 2008)*.

Kunst Centraal (2007b) *Bedrijfsbrochure Kunst Centraal*.

Kunst Centraal (2008) *Bijlage nieuwsbrief Primair Onderwijs*. Nummer 10, april 2008.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004) *Voortgang Bestuurlijke Afspraken IPO/VNG, Bijlage 4: Afspraak Cultuureducatie in het Primair Onderwijs*. Den Haag: Ministerie OCW.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005) *Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs 2004-2007*. Den Haag: Ministerie OCW.

Mocca (2008) *Trendrapport 2007*.

Prieckaerts M (2006) *Onderzoeksverslag inventarisatie van beleidsprocessen t.a.v. cultuureducatie primair onderwijs bij onderwijsstichtingsbesturen in Limburg*. Maastricht: Universiteit Maastricht.

Provincie Gelderland (2004) *Aanvraag Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs 2005-2006 provincie Gelderland*.

Provincie Gelderland (2004b) *Totaalplan Edu-Art (met wijziging 2 van de Begroting 2005)*. PS2004.772.

Provincie Gelderland (2005) *Verbindingen 2005-2008. Cultuurbeleid provincie Gelderland*.

Provincie Limburg (2003) *Uitgangspuntennotitie Cultuurbeleid 2005-2008 Provincie Limburg*.

Provincie Limburg (2003b) *Verslag deskundigenbijeenkomst Cultuureducatie Basisonderwijs, Midden- en Noord-Limburg, 23 november 2003*.

Provincie Limburg (2003c) *Actieprogramma 2.2 'Ontplooiing'. Thema Jong zijn in Limburg.*

Provincie Limburg (2004) *Aanvraag in het kader van het Actieplan Cultuurbe-reik, versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs en Geldstroom BKV 2005-2008.*

Provincie Utrecht (2004) *Aanvraag versterking cultuureducatie in het primair on-derwijs 2005-2006.*

Provincie Utrecht (2005) *Dat moet je breed zien! Cultuurprogramma 2005-2008.*

Provincie Utrecht (2008) *Cultuur is kracht. Ontwerp cultuurnota 2009-2012.*

Regeling versterking cultuureducatie in het Primair Onderwijs (2004). Gele Ka-tern nummer 4, februari 2004. OCW-Regelingen.

Rekenkamer Amsterdam (2008) *Meetbaarheid jaarverslag 2007. De kwaliteit van de verantwoording.*

Sardes (2007) *Cultuur blijft bewegen. Monitor Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs 2006-2007.* Utrecht: Sardes.

Steunpunt Cultuureducatie Limburg (2007) *Rapportage 0-meting cultuureducatie primair onderwijs Limburg 2006.*

Taakgroep Cultuureducatie in Primair onderwijs (2003) *Hart/d voor Cultuur! Eindrapport.* Den Haag.